

सन १८८८ मध्ये छापलेल्या पहिल्या आवृत्तीची

प्रस्तावना.

महाकवी श्रीकालिदासविरचित अभिज्ञानशाकुंतल नाटक रावबहादुर ई. रेग्युलिन यांनीं बरोबर आधीं छापून प्रसिद्ध केलें, त्या वेळेस त्या व इतर बऱ्याच नाटकांचे सटीक छापून काढावी हा आमचा मानस होता. पण तशी त्यांचें अनुकूल मदत्कारणानें आजपर्यंत आमच्या हातून कांहींच करतां आलें नाहीं. सुमारें दोन वर्षांमागें आमचे जयपुरकर मित्र महामहोपाध्याय पंडित दुर्गाप्रसाद यांनी विक्रमोर्वशीवरील रङ्गनाथकृत टीकेची एक हस्तलिखित प्रत आमच्याकडे पाठवून दिली. ही प्रत संवत् १७४५ माघ कृष्ण अमावास्या रोजी लिहिलेली आहे. तेव्हां आज ह्या पोथीला बरोबर २०० वर्षें लिहून झालीं. या पोथीच्या लेखकानें-त्याच लेखन व समजल्यामुळें म्हणा, किंवा निष्काळजीपणामुळें म्हणा-शिरवेत लिहाणी अक्षम्य हस्तदोषांच्या चुका केल्या आहेत. तरी त्या पोथीवरून ही प्रत उतरून घेतलेली आहे ती यथाशक्य शुद्ध करण्याच्या हेतूनें कांहीं कारण थोडीं राहिलीं आहेत व तीं बहुधा शुद्ध वाचतां येतात. क्वचित् पंक्ति सुटल्या आहेत त्यास प्रत्यन्तराशिवाय उपाय नाहीं. दुसरी एखादी पोथी मिळेल या आशेनें आज २ वर्षें वाट पाहिली, व ठिकठिकाणी चवकशीही केली. परंतु प्रत्यन्तर मिळालें नाहीं. दुसरी प्रत मिळत नाहीं म्हणून मिळालेली प्रतही गुप्त ठेवावी ही गोष्ट आम्हांस प्रशस्त वाटेना. म्हणून मात्र एका पोथीवरून ही टीका छापली आहे. पुढें प्रत्यन्तर मिळाल्यास ती सुधारून घेतां येईल.

या नाटकाचा कर्ता कालिदास हा कवि कोणत्या काळीं झाला याविषयीं पुष्कळ मतभेद आहेत. ख्रिस्तीशकापूर्वीचें शतक, ख्रिस्तीशकानन्तरचें दुसरें शतक, सहावें शतक वगैरे अनेक काळ या कवीविषयीं विचार करतांना विद्वानांनीं सुचविले आहेत. परंतु निश्चयात्मक असा एकही काळ या कवीचा अजून ठरला नाहीं.

टीकाकार रङ्गनाथ यांविषयींची जी काय माहिती मिळते ती त्याच्या या टीकेवरून. या टीकेच्या आरम्भीं मङ्गलाचरणांत व शेवटीं उपसंहारांत टीकाकारानें स्वतःविषयीं जो उल्लेख केला आहे त्यावरून या टीकाकाराचा जन्म भानिनामक कुळांत झाला. याचे कुळाचें आराध्य दैवत रामचन्द्र. उपनाम खिरेकर (खरेकर). पणज्याचें नांव रामभट्ट. आज्याचें रङ्गनाथ, चुलत्याचें नारायण, पित्याचें बालकृष्ण, वडील बंधूचें वेणीमाधव आणि

१ या नारायणाच्या रघुरामचरित व विद्याशालभञ्जिका नाटक यांवर टीका आहेत

पुत्राचें बाळकृष्ण होतें असें कळतें तुळजा नारायण व बाप बाळकृष्ण हे मोठे विद्वान् होते असें टीकाकार म्हणतो रघुनाथानें ही टीका काशीमध्यें संवत् १७१२ म्हणजे शा श १५७७ श्रावण वद्य ५ रविवार अश्विनी नक्षत्र वृद्धियोग या दिवशीं समाप्त केली ही पुढें ५ वर्षांनीं म्हणजे संवत् १७१७ मध्यें त्याचा पुत्र बाळकृष्ण यानें लिहून प्रसिद्ध केली

रघुनाथाचा वंशवृक्ष

रामभट्ट
|
रघुनाथदीक्षित
├── नारायण
└── बाळकृष्ण
  ├── वेणीमाधव
  └── रघुनाथ
    |
    बाळकृष्ण

रघुनाथाच्या टीकेंत आढळणारी

ग्रंथकारांचीं नांवें—आचार्य ([illegible]) उदयनाचार्य कल्पतरुकार, काव्यप्रकाशकार, क्षीरस्वामी, [illegible] [illegible] धनिक, [illegible] [illegible], [illegible], भरत [illegible] [illegible] वाग्भट विश्वनाथकविराज, [illegible] संगीतरत्नाकरकार [illegible], हलायुध

ग्रंथांचीं नांवें—अथर्वशिखा, अथर्वशिरोपनिषद् अनेकार्थकोश अमरकोश एकाक्षरकोश कठवल्ली कैवल्योपनिषद्, कूर्मपुराण [illegible] [illegible] [illegible] त्रिकांडकोश त्रिकांडशेषकोश दशरूपक देव[illegible] [illegible] [illegible] धरणिकोश नाट्यदर्पण, पातंजल, (योगशास्त्र) ब्रह्मांडपुराण भविष्योत्तरपुराण, भारत भावप्रकाश (नाट्यशास्त्र) [illegible] [illegible] [illegible] वामनपुराण [illegible] [illegible] [illegible] ([illegible]) [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ([illegible]) [illegible] [illegible] हेमचन्द्रकोश

या आवृत्तीविषयीं सूचना

[illegible]

॥ श्री ॥

विक्रमोर्वशीयम् ।

प्रथमोऽङ्कः ।

[illegible] ॥ १ ॥

[illegible]

निष्कानां निःश्रेयसाय मोक्षायास्तु । चतुर्थ्या निमित्तत्वमर्थः । तथा च मोक्षनिमित्तमस्त्वित्यर्थः । मोक्षं ददात्विति यावत्। 'तुमर्थाच्च' इति तुमर्थे वा चतुर्थी। निःश्रेयसं दातुमस्त्वित्यर्थः । स्थाणुः कीले हरे पुंसि इति त्रिकाण्डी । हरे प्रवृत्तस्य स्थाणुशब्दस्य प्रवृत्तिनिमित्तप्रदर्शनं च— तत प्रभृति विधान (त्मा) प्रसूते च (न प्रसूते) शुभाः प्रजाः । स्थाणुवन्निश्चलो यस्मात्स्थितः स्थाणुरतः स्मृतः ॥ इति पुराणेषु । शिवस्य मोक्षहेतुत्वं च— स एव मोक्षस्थितिनाशहेतुः इति श्वेताश्वतरे । नमो भवस्य हेत्वे इति च तैत्तिरीये । यदेतत्सकलं विश्वं स हि विश्वाधिपः शिवः । स एव जगतां नाथः स तु संसारमोचकः ॥' इति पराशरः । अन्यत्र च बहुषु स्थलेषु सुप्रतीतमेव । ननु यदि स स्वभाव एव तस्य, तर्हि किमिति स लोकैः सेव्यत इत्याशङ्क्याह—स्थिरेति । स्थिरो विषयादिनानुच्छेद्यः, भक्तियोगो भक्तिप्राप्तिः तया सुलभः सुप्राप्यः । 'आराध्यत्वेन ज्ञानं भक्तिः' इत्यु[illegible]पनाचार्याः । शिवस्य भक्तिप्राप्यत्वं प्रसिद्धम् भावग्राह्यमनीडाख्यं भावाभावकरं शिवम् । इति श्वेताश्वतरे । भक्तियोगलभ्येन हरेण भक्तिरपि पूर्वपुण्यानेकजन्मार्जितपापक्षयप्रसूतसमाप्तो भवतीति ध्वनितम् । यद्वा स्थिरा भक्तिः, योगो ध्यानं च ताभ्यां सुलभः । स्थिरभक्तियुक्तध्यानैकगम्य इत्यर्थः । ध्यानगम्यत्वमप्युक्तं कैवल्योपनिषदि— श्रद्धाभक्तिध्यानयोगादवेहि इति । ब्रह्मसूत्रेऽप्याचार्यैरुक्तम् —'वेदबोधितकत्वावस्थमवनिश्चय ब्रह्म' इति । योगस्वरूपमुक्तं कठवल्ल्याम्— यदा पञ्चावतिष्ठन्ते ज्ञानानि मनसा सह । बुद्धिश्च न विचेष्टति(-टी) तामाहुः परमां गतिम् । तां योगमिति [मन्यन्ते स्थिरामिन्द्रियधारणाम् ॥ इति]। स क इत्यत आह—वेदान्तेष्विति वाक्यत्रयम् । यदात्पूर्वनिबन्धं यमेकपुरुषमाहुः । तत्त्वविद इत्यर्थात् । वेदान्तेषु ब्रह्म मुक्तिदं निष्कलस्य श्रवणेन मुक्तिदं सर्वेषाम् । [illegible] कारणत्वेन कार्यस्याभव[illegible] तु सर्वस्य नदा भवनाभव इति [illegible] तस्मात् [illegible] यन्नाह—एकेति । एकत्वं चोक्तमथर्वशिरोपनिषदि— स एको स एकः स रुद्रो एकः स [illegible] स ईशानः स भगवान्महेश्वरः इति । एक एव रुद्रो न [illegible] इति [illegible] । [illegible] तु स एक [illegible] मुक्तिं [illegible] । पुरुषमिति । [illegible] । पुरुष [illegible] पुरुषो [illegible] । [illegible] पुरुषेण [illegible] । [illegible] । पुरुष पर [illegible] । [illegible] पुरुषा [illegible]

[illegible]

यम् । त्वामेव शोधयति नाथ निजार्थलोपादन्य पुन प्रकरणादिनिवेदनेन ॥' [इति] यथायथशरत्व नित्रितसर्वर्पश्यालिनात् । इष इतीश्वर । 'स्थाणु- इति परत्। सर्वव्यापित्वाद्धा म तुल इतीश्वर । 'अभीष्ट' इत्यनेन भोगानन्दो वरद इत्यनया इन्त च । मग्नरिति । च पूर्वेण सह समुच्चयार्थ । यो नियमित प्राणाद्य प्राणापानसमानव्यानोदानाख्या वायवो येरैतादृशैर्मुमुक्षुभिरन्तर्हृदये मृग्यतऽन्विष्यत । तथा च छान्दोग्ये दहरोपासनायाम्—'अथ यदिदमस्मिन्ब्रह्मपुरे दहरं पुण्डरीकं वेश्म दहरोऽस्मिन्नन्तर आकाशस्तस्मिन्यदन्तस्तदन्वेष्टव्यं तद्वाव विजिज्ञासितव्यम्। इत्यारभ्य एष आत्मा ब्रह्मपुरमस्मिन्कामा समाहिता । एष आत्मापहतपाप्मा विरजो विमृत्युर्विशोकोऽविजिघत्सोऽपिपास सत्यक सत्यसंकल्प । इति । कैवल्येऽपि 'हृत्पुण्डरीकं विरजं विमान विचिन्त्य मध्ये विशदं विशोकम् । अचिन्त्यमव्यक्तमनन्तरूपं शिवं प्रशान्तममृतं ब्रह्मयोनिम् ॥ इति । दहरं विपाप्मं परवेश्मभूतं हृत्पुण्डरीकं पुरमध्यसंस्थम् । तत्रापि दहं गगनं विशोकस्तस्मिन्यदन्तस्तदुपासितव्यम् ॥ इति तैत्तिरीये । तथा च [illegible]संहितायाम्— दहरं विपाप्म परमेश्वरस्य मध्ये,नमः सकलं पुरस्थम्। तत्रापि दहं गगनं विशोक तदेव नित्य सकलैकराज्यम् ॥ इति । पुराणान्तरा ण्यपुष्प ब्राह्मकल्पेन— अथक परमात्मानं परमानन्दविग्रहम् । पुण्डरीकाक्षे हृ पुष्प इत्यन्विष्टव्यम् ॥ ब्रह्म ब्रह्मपुरे मार्गि (मार्गं) दहराब्जे समध्ये (स्थम) [illegible] प्रान्वे न च तरम्य तथा कुरु च ॥ इत्यादिना । तत्त्वानिदानेन मा [illegible]— अत परं ब्रह्म परं पुराणं यथा निकाय यस्मूर्तं तु सूक्ष्मम्। विश्वस्य [illegible] । न ह्यत्प्रभूता मर्त्य न ॥ इति ईश्वरमान स्वमुक्त [illegible]— [illegible] इति [illegible] । [illegible] देवता [illegible] ॥ इति [illegible] मुमुक्षुनिरिमनेन [illegible] हृदयाम्भोजम [illegible] ॥ [illegible] इति परमेन दृष्टि [illegible] ॥ [illegible] । एतेन च [illegible] [illegible] मुमुक्षु [illegible] [illegible] । इति [illegible] । [illegible] । इति च [illegible] ॥ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]।

(नान्द्यन्ते)

सूत्रधारः—अलमतिविस्तरेण । (नेपथ्याभिमुखमवलोक्य) मारिष, इतस्तावत् ।

मेदस्या'देष्विति(ष्वन्ति)केषु प्रदेशविशेषेष्विति यावत् । 'भन्तो मार्गे मनोहरे । स्वरूपेऽन्त मत इति न द्वौ प्रान्तेऽन्तिके त्रिषु ॥' इति विश्वलोचनः । अत्र स्वसामान्यप्रजापालनदयादाक्षिण्यादियोगाय पुरुषमेकं सुरपमादुर्वर्णयति । पुरा इति शेषः । रोदसी द्यावाभूमी व्याप्य स्थितम् । निश्चलैति शेषः । यस्मिन्नात्मनीश्वरशब्दो यथार्थाक्षरो नियहानुग्रहादिप्रभुशक्तिर्यतेति भावः । योऽन्वर्थे । तथा च नियमितप्राणादिभिर्मुमुक्षुभिरपि समन्विष्यमाणोऽनेनैरन्तुरा सीनरपीत्वर्थः । यो राजा अन्तः अन्तःकरणे मृग्यते चिन्त्यते । नैतादृशो यमे ईशो जगति दृष्टपूर्वं इति सरसा येतस्यनुसंधीयत (त तस्य सुधियः) इति भावः । स्थाणुः स्थिरतरः । अतिधीर इति यावत् । यद्वा स्थाणुः रुद्रः । तद्दयात्वात् । स्थिरा भक्तिर्यस्यां प्रजानां तानियोगेन चित्तानुसरणरूपणोपायेन सुलभोऽस्मिन् । यद्वा स्थाणुस्थिर— इति निर्विशमान्ते पाठमतोऽस्य स्थाणुवत्स्थिरः पैना स्यनुष्ठेयो भक्तियोगेन सुलभः । पथा धर्मधारय । यस्य अभिमानो राजमा ह्रस्वभागो यस्य स धर्मो सुलभः । भागरूपेण वा योगेनोपायेन सुलभः । यद्वा स्थिरा भक्तिस्थानानि यस्या उर्ध्व यास्यया योगेनायात्संगमनीयरूपमणिसेव धेन सुलभः सुराणः । तस्या वा योगेन पूर्वोक्तोपायेन सुलभः । एतेनास्योर्वनीयामुक्त सम् इतः स्वादाधास्या संगमनीयन्तरा संगम इत्यायमूर्ति । योगधारे पूर्वलाभे सूत्र विशेषयानीति । स्थाय संगता ध्यानप्रधर्मनाद्युक्तिषु ॥ इति त्रिकाण्डशेषः । एवं विशेषणगणविशिष्टः स प्रसिद्धनिभवो विशेषणमहिम्ना विशेषलाभस्तुकारया वो युष्माकं सभासदां निःश्रेयसाय प्रायेण योगक्षेमादिरूपकल्याणायास्तु भवत्विति ॥ १ ॥ नान्द्यन्ते इति । समनन्तरमेव वक्ष्यमाणलक्षणाया नान्द्या अन्ते सूत्रधारः प्रविशतीत्यर्थः । क्वचित्पुस्तके सूत्रधारः इत्यस्यान्ते द्वितीयो ऽङ्को दृश्यते । स च सूत्रधारः प्रस्तावनान्तर्गतनान्दीवाक्यसूचनार्थः । सूत्रधारो नाम तत्र सर्वावस्थानाट्यानुष्ठानं धारयति वर्तयतीति सूत्रधारः । तदुक्तम्—

नाट्यस्य यदनुष्ठानं तत्सूत्रं स्यात्सबीजकम् । रङ्गदैवतपूजाकृत्सूत्रधार उदीरितः ॥

इति । भरतोऽपि— पूर्वरङ्गं यथाशास्त्रं दर्शयन्नाविधि । तद्विधाना स विज्ञेयः सूत्रधारः स उच्यते ॥ नेपथ्यप्रयोगस्य सूत्रमाहुः सबीजकम् ॥ इति । मातृगुप्ताचार्या अप्याहुः — चतुरातोद्यनिष्णातोऽनेकभाषासमाहितः । नानाभाषणतत्त्वज्ञो नीतिशास्त्रार्थतत्त्ववित् ॥ वेषोपचारचतुरः पादरक्षणविचक्षणः । नानागति प्रचारज्ञो रसभावविशारदः ॥ नाट्यप्रयोगनिपुणो नानाशिल्पकलान्वितः । छ

-द्योनिधानतत्त्वज्ञः सर्वशास्त्रविचक्षणः ॥ तत्तद्गीतानुगलयकलातालावधारणे । अवधाय प्रयोक्ता च योक्तृणामुपदेशकः ॥ एवं गुणगणोपेतः सूत्रधारो निगद्यते' इति । तत्र तावत्पूर्वरङ्गमारभ्य मुखपर्यन्तमयं क्रमः —'तत्र पूर्वं पूर्वरङ्गः सभापूजा ततः परम् । कथनं कविसंज्ञादेर्नाटकस्याप्यथामुखम् ॥' इति । तत्रेति नाटके । यद्यपि—'सभापतिः सभासभ्या गायका वादका अपि । नटी नटश्च मोदन्ते यत्रान्योन्यं तु रञ्जनात् ॥ अतो रङ्ग इति ज्ञेयं पूर्वं यः सम्प्रकल्प्यते । तस्मादयं पूर्वरङ्ग इति विद्वद्भिरुच्यते ॥' इति भावप्रकाशोक्तलक्षणात् पूर्वं रज्यते जनोऽस्मिन्निति पूर्वरङ्ग इति व्युत्पत्त्यैव पूर्वरङ्गो नाट्यशालोच्यते । तथापि तात्स्थ्याद्युपचारहेतोरभिधानलक्षणया पूर्वरङ्गशब्देन तत्रत्युत्थापनाद्युच्यते । तदुक्तं साहित्यदर्पणे—'यन्नाट्यवस्तुनः पूर्वं रङ्गविघ्नोपशान्तये । कुशीलवाः प्रकुर्वन्ति पूर्वरङ्गः स उच्यते ॥' किंच दशरूपके— पूर्वरङ्गं विधायैव सूत्रधारे विनिर्गते । प्रविश्य तद्वदपरः काव्यमास्थापयेन्नटः ॥' अन्यत्रापि— प्रयुज्य रङ्गं निष्क्रामेत्सूत्रधारः सहानुगः । स्थापकः प्रविशेत्पश्चात्सूत्रधारगुणाकृतिः ॥ ज्योतिरीश्वरोऽपि—'आरम्भं भरतः कृत्वा सालंकारः शुभाकृतिः । सूत्रधारः पठेन्नान्दीं मध्यमं स्वरमाश्रितः ॥' इति । संगीतकल्पतरुकारोऽपि— सूत्रधारः पठेन्नान्दीमन्यो वा रङ्गभूमिगः । मङ्गलं सूचयित्वा तु कलितेन शुभान्वितम् ॥ इति । अत्र च सूत्रधाराख्यो भरतो नट एव दिक्पालस्तुतिजर्जरपूजादिना त्यन्त पूर्वरङ्गं जवनिकान्तर्विदधीत । तस्मिंश्च विनिर्गते रङ्गभूमावागते सूत्रधारसमाकारगुणोऽन्यः स्थापकाभिधो नटो वैष्णवस्थानकादिना सूत्रधारवत्प्रविश्य काव्यमास्थापयेत्सूचयेत् । अत एव वक्ष्यमाणेन 'नटी विदूषको वा' इति सूत्रधारलक्षणे तत्समवेतस्यापकारयनेन सूत्रधारेण च संलाप इति यौगच्छते ।' इति केचिदाहुः । अपरे तु— दिक्पालस्तुतिजर्जरपूजान्तमेव पूर्वरङ्गं नान्दीव्यतिरिक्तं कृत्वा सूत्रधारे विनिर्गते तत्समगुणाकारः स्थापक एव सूत्रधारो नान्दीं जवनिकान्तः पठित्वा रङ्गभूमावागत्य काव्यमास्थापयेत् ।' इत्याहुः । 'इदानीं पूर्वरङ्गस्य सम्यक्प्रयोगाभावादेक एव सूत्रधारः सर्वं प्रयोजयति ।' इति साहित्यदर्पणकारः । 'प्रारम्भस्य च जर्जर' इति पूर्वाचार्यैर्कृता संज्ञा । तथा च— प्रत्याहारादिकान्यङ्गान्यस्य भूयांसि यद्यपि । तथाप्यवश्यं कर्तव्या नान्दी विघ्नोपशान्तये ॥ इति । अत्रैते पूर्वरङ्गस्य । अन्यत्रैषा आवश्यकत्वेनोक्ता प्रत्याहारादिद्वाविंशत्यङ्गेषु केवलं नाट्ये च सर्वनाटकेषु बहुधा विधीयते । तल्लक्षणं तु देवद्विजनृपादीनामाशीर्वचनपूर्विका—'देवद्विजनृपादीनामाशीर्वचनपूर्विका । नन्दन्ति काव्यानि कवीन्द्रनाश्रयम्' इति कीर्तिता ॥ तथा नाट्यप्रदीपकारोऽप्याह— 'आशीर्वचनसंयुक्ता स्तुतिर्यस्मात्प्रयुज्यते । देवद्विजनृपादीनां तस्मान्नान्दीति संज्ञिता ॥' 'मङ्गल्यशङ्खचन्द्राब्जकोककैरवशंसिनी । पदैर्युक्ता द्वादशभिरष्टाभिर्वा पदैरुत ॥'

संधिना च कथिता नान्दीति सदागमे ॥ मातृगुप्ताचार्या अप्याहुः—'आशीर्नमस्क्रियारूपः श्लोकः काव्यार्थसूचकः । नान्दीति कथ्यते इति । साहित्यदर्पणेऽपि— आशीर्वचनसंयुक्ता स्तुतिर्यस्मात्प्रयुज्यते । देवद्विजनृपादीनां तस्मान्नान्दीति संज्ञिता ॥ मङ्गल्यशङ्खचन्द्राब्जकोककैरवशंसिनी । पदैर्युक्ता द्वादशभिरष्टाभिर्वा पदैरुत ॥ इति । इयं चाष्टपदा द्वादशपदा समपदा वा विधेया । तदुक्तम्— सूत्रधारः पठेत्तत्र मध्यमं स्वरमाश्रितः । नान्दीं पदैर्द्वादशभिरष्टाभिर्वा पदैर्युताम् ॥ पदस्य समे इति चत्वारि । पदनियमोऽप्यस्याप्युक्तो यथा— श्लोकपादं पदं केचित् सुप्तिङन्तमथापरे । परेऽवान्तरवाक्यं च पदमाहुर्विशारदाः ॥ अत्र साहित्यदर्पणकृन्नाह—'एतन्निदर्शनमहाकविप्रबन्धेषु च नेत्थं दृष्टा' नान्दीलक्षणयोगात्पूर्वरङ्गस्यैव रङ्गद्वारप्रयुक्तमङ्गल्यमारभ्य कविकृताशीःस्तुत्यादि रङ्गद्वारमेवेदं न नान्दी इति, तन्मूलादिमनिबन्धनम् । यत 'प्रत्याहारादिकान्यङ्गान्यस्य भूयांसि यद्यपि' इत्यादिपूर्वोदाहृतवचनेनास्या अवश्यकर्तव्यतात् अध्याहारमपि पदैरेव संबद्धमनिर्मिता इत्यादिगमनतरीत्या नान्दीलक्षणाद्यसमपदत्वेनाप्युक्तत्र च श्लोकपादपदविधाननयऽवान्तरवाक्यपदाभिधाने च चतुष्पदात्वेन तद् पदमत(?) स्थितमिति किंचाविद्यमानापदविधानत्र षड्विंशतिपदात्वेन चातिरिक्ततया नान्दीविधानत्वान्नान्दीलक्षणयोगाभिधा । गमनिमीलिका साक्षमाननिद्यामी विस्तरेण । अत्र च समासोक्त्या पूर्वोक्तप्रकारेण काव्यार्थप्रकाशनात्पत्रावलीसमा इयेव नान्दी । तथा चोक्तं नाट्यदर्पणकृता— यस्यां बीजस्य विन्यासो ह्यभिधेयस्य वस्तुनः । श्लेषेण वा समासोक्त्या नाम्ना पत्रावली तु सा ॥ इति । [illegible] विमनो पः । स्याना मुग्धमातरा । [illegible] तन्तु निर्देश स्थानक [illegible]

म् ॥ इति [illegible] प्रथम [illegible]

[illegible]

काव्यार्थसूच[illegible]

[illegible]

[illegible]—अ[illegible]याम्नि[illegible]

[illegible]

[illegible]

अध्यायाभिमुखामिति । [illegible]

[illegible]

[illegible]

(प्रविश्य ।)

पारिपार्श्वकः—भाव, अयमस्मि ।

सूत्रधारः—मारिष, परिषदेषा पूर्वेषां कवीनां दृष्टरसप्रब-न्धा । अहमस्यां कालिदासग्रथितवस्तुना नवेन त्रोटकेनोपस्थास्ये । तदुच्यतां पात्रवर्गः, स्वेषु स्वेषु पाठेष्ववहितैर्भवितव्यमिति ।

पारिपार्श्वकः—यथाज्ञापयति भाव । (इति निष्क्रान्तः ।)

सूत्रधारः—यावदिदानीमार्यनिदग्धमिश्रान्विज्ञापयामि । (प्रणिपत्य ।)

प्रणयिषु वा दाक्षिण्यादथवा सद्वस्तुपुरुषबहुमानात् ।
शृणुत जना अवधानात्क्रियामिमां कालिदासस्य ॥ २ ॥

[illegible]

(नेपथ्ये ।)

अज्जा, परित्ताअध परित्ताअध । जो सुरपक्खवादी, जस्स वा अम्बरअले गई अत्थि ।

सूत्रधार — (कर्णं दत्त्वा ।) अये, किं नु खलु मद्विज्ञापनानन्तरमार्तानां कुररीणामिवाकाशे शब्दः श्रूयते ।

मत्तानां कुसुमरसेन षट्पदानां
शब्दोऽयं परभृतनाद एष धीरः ।
आकाशे सुरगणसेविते समन्ता-
त्किं नार्यः कलमधुराक्षरं प्रगीताः ॥ ३ ॥

---

१ आर्याः, परित्रायध्वं परित्रायध्वम् । यः सुरपक्षपाती, यस्य वा अम्बरतले गतिरस्ति ।

नेपथ्ये । अज्जा इति । आर्याः परित्रायध्वं परित्रायध्वम् । यः सुरपक्षपाती यस्य वाम्बरतले गतिरस्ति । अत्र [illegible] [illegible] पूर्वं [illegible] [illegible] । [illegible] । तथा— [illegible]

[illegible]



(ततः प्रविशन्त्यप्सरसः ।)

अप्सरसः —अज्जा, परित्ताअध परित्ताअध । जो सुरपक्खवादी, जस्स वा अम्बरअले गदी अत्थि ।

(ततः प्रविशत्यपटीक्षेपेण राजा रथेन सूतश्च ।)

राजा—अलमाक्रन्दितेन । सूर्योपस्थाननिवृत्तं पुरूरवसं मामुपेत्य कथ्यतां कुतो भवत्यः परित्रातव्या इति ।

रम्भा—असुरावलेवादो ।

१ आर्याः, परित्रायध्वं परित्रायध्वम् । यः सुरपक्षपाती, यस्य वा अम्बरतले गतिरस्ति ।

२ असुरावलेपात् ।

[illegible]

राजा—किं पुनस्तत्रभवत्या मरीचिमागदम् ।

रम्भा—सुणादु महाराओ । जा तवोविसेससङ्किदस्स सुउमारं पहरणं महेन्दस्स, पच्चादेसा रूवगव्विदाए सिरिगोरिए, अलङ्कारो सग्गस्स, सा णो पिअसही उव्वसी कुवेरभवणादो णिवत्तमाणा केणावि दाणवेण चित्तलेहादुदीआ अद्धपहे ज्जेव बन्दिग्गाहं गहीदा ।

राजा—अपि ज्ञायते कतरेण दिग्विभागेन गतः स जाल्मः ।

अप्सरसः—ईसाणीए दिसाए ।

राजा—तेन हि मुच्यतां विषादः । यतिष्ये वः सख्याः प्रत्यानयनाय ।

अप्सरसः—सरिसं एदं सोमवंससंभवस्स ।

राजा—क पुनर्मां भवत्यः प्रतिपालयिष्यन्ति ।

---

१ शृणोतु महाराजः । या तपोविशेषशङ्कितस्य सुकुमारं प्रहरणं महेन्द्रस्य, प्रत्यादेशो रूपगर्वितायाः श्रीगौर्याः, अलङ्कारः स्वर्गस्य, सा नः प्रियसखी उर्वशी कुबेरभवनान्निवर्तमाना केनापि दानवेन चित्रलेखा-द्वितीया अर्धपथ एव बन्दिग्राहं गृहीता ।

२ ऐशान्या दिशा ।

३ सदृशमेतत् सोमवंशसंभवस्य ।

... राजन् ॥ रम्भा । शृणोतु महाराज । या तपोविशेषशङ्कितस्य सुकुमारं प्रहरणं महेन्द्रस्य ॥ प्रत्यादेशो रूपगर्वितायाः श्रीगौर्याः अलङ्कारः स्वर्गस्य सा नः प्रियसखी उर्वशी कुबेरभवनान्निवर्तमाना केनापि दानवेन चित्रलेखाद्वितीया अर्धपथ एव बन्दिग्राहं गृहीता । परावर्तमाना सहसा इति हिरण्यपुरवासिना केशिना दानवाधिपेन इत्यपि क्वचित्पाठः । प्रहरणमायुधम् । 'आयुधं तु प्रहरणं शस्त्रमस्त्रम्' इति त्रिकाण्डी । प्रत्यादेशो निराकृतिः इति च सः । स्वर्गस्य शोभा ... । चित्रलेखानाम्नी सखी यस्याः सा । बन्दीव गृहीता बन्दिग्राहम् । हिरण्यपुराख्यं नगरम् । ... समीपवर्ती इति त्रिकाण्डी ॥ अप्सरसः । ऐशान्या दिशा । पूर्वोत्तरस्य इत्यपि पाठः । पूर्वोत्तरयोरन्तरालमैशानी ॥ अप्सरसः । सदृशमेतत्सोमवंशसंभवस्य । प्रतिपालनं प्रतीक्षा ॥ अप्सरसः । ए...

अप्सरसः—ऐदस्सिं हेमऊडसिहरे ।

राजा—सूत, ऐशानीं दिशं प्रति चोदयाश्वानानुगमनाय ।

सूतः—यदाज्ञापयत्यायुष्मान् । (इति यथोक्तं करोति ।)

राजा—(रथवेगं रूपयित्वा ।) साधु साधु । अनेन रथवेगेन पूर्वप्रस्थितं वैनतेयमप्यासादयेयम्, किं पुनस्तमपकारिणं मघोनः । मम

√ अग्रे याति रथस्य रेणुपदवीं चूर्णीभवन्तो घना-

श्चक्रभ्रान्तिररान्तरेषु जनयन्त्यन्यामिवारावलीम् ।

चित्रारम्भविनिश्चलं हरिशिरस्यायामवच्चामरं

यन्मध्ये समवस्थितो ध्वजपटः प्रान्ते च वेगानिलात् ॥ ५ ॥

(निष्क्रान्तो रथेन राजा सूतश्च ।)

सहजन्या—हला, गदो राएसी । ता अम्हे वि जधासंदिट्ठं पदेसं गच्छम्ह ।

१ एतस्मिन्हेमकूटशिखरे ।

२ हला, गतो राजर्षिः । तद्वयमपि यथादिष्टं प्रदेशं गच्छाम ।

तस्मिन्हेमकूटशिखरे ॥ वैनतेयं गरुडम् । वैनतेयं रागपरं इति [illegible] । रथवगमेवाह—अग्रे यातीति । अग्रे पूर्वप्रस्थित रथस्य [illegible] । मम इत्यत्र तथा हि इत्यपि पाठः । चूर्णीभवन्तो घना मम रथस्याग्रे रेणुपदवीं रेणुमार्गं यान्त्यनुसरन्ति । [illegible] पिशङ्गिता [illegible] पांशुबहुलास्तीत्यर्थः । घना रथस्याग्रे चूर्णीभवन्तो मेघा रेणुपदवीं यान्ति । रेणवो यथाग्रेऽवनता पाश्चात्यवातेनाग्र नीयमाना अपि रथस्य वेगातिशयेन पश्चाद्भवन्ति तथैवाऽपि रथस्यात्यग्रे [illegible] भावः । रेणुपदवीं इत्यपि क्वचित् पाठः । अरान्तरेषु [illegible] अन्यामरावलीं जनयतीव । अरः शीघ्रे च चक्राङ्गे इति विश्वः । [illegible] तादृशं भासत इति भावः । हरिशिरसि [illegible] चित्रे चारम्भा [illegible] यस्य तन्निश्चलम् । [illegible] इत्यपि पाठः । अतिवेगेन [illegible] प्रत्यक्षं च । च पूर्वसमुच्चये । प्रान्ते । [illegible] इति [illegible] । [illegible] । ध्वजपटो वेगानिलात् मध्ये रथमध्यभागे समवस्थितः । [illegible] वातादपि रथस्य [illegible] द्योतितम् ॥ ५ ॥ सहजन्या । हलेति

मेनका—सहि, एव्व करेम्ह ।

(इति हेमकूटशिखरे नाट्येनाधिरोहन्ति ।)

रम्भा—अवि णाम सो राएसी उद्धरेदि णो हिअअसल्लम् ।

मेनका—सहि, मा दे संसओ होदु ।

रम्भा—णं दुज्जआ दाणवा ।

मेनका—उवट्ठिदसम्पराओ महिन्दो वि मज्झमलोआदो स-बहुमाणं आणाविअ तं एव्व विबुहविजआअ सेणामुहे णिओजेदि ।

रम्भा—सव्वहा विजई होदु ।

मेनका—(क्षणमात्र स्थित्वा ।) हला, समस्ससध समस्ससध ।

१ सखि, एवं कुर्म ।

२ अपि नाम स राजर्षिरुद्धरति नो हृदयशल्यम् ।

३ सखि, मा ते संशयो भवतु ।

४ ननु दुर्जया दानवाः ।

५ उपस्थितसम्परायो महेन्द्रोऽपि मध्यमलोकात् सबहुमानमानाय्य तमेव विबुधविजयाय सेनामुखे नियुङ्क्ते ।

६ सर्वथा विजयी भवतु ।

७ सख्य, समाश्वसित समाश्वसित । एष उदग्रितहरिणकेतनरथस्य

सखीसमुद्धि । गता राजर्षि । [illegible] इति विक्रमोर्वशी । [illegible]—महादेवी परीवारसमाह्वान [illegible] । इत्थं चेगीं प्रति प्राह [illegible] च प्रियकारि ॥ इति । तद्वयमपि [illegible] गच्छाम ॥ मेनका । सखि एवं कुर्म ॥ रम्भा । अपि नाम [illegible] नो हृदयशल्यम् । अपि नामेति सम्भावनायाम् ॥ मेनका । स [illegible] मा ते संशयो भवतु ॥ रम्भा । ननु दुर्जया दानवा । नूनं [illegible] । मेनका । उपस्थितसम्परायो महेन्द्रोऽपि मध्यमलोकात्सबहुमानमानाय्य तमेव विबुधविजयाय सेनामुखे नियुङ्क्ते । सम्परायो युद्धम् । [illegible] इति वा पाठः । [illegible] सम्पर्कः कलहे स्त्रियाम् इति [illegible] । [illegible] संस्फोटसंयुगाः । इति विक्रमोर्वशी । मध्यमलोको [illegible] । [illegible] मध्यमलोक मर्त्यो इति [illegible] ॥ रम्भा । सर्वथा विजयी भवतु ॥ मेनका । सख्य समाश्वसित समाश्वसित । एष उदग्रितहरिणकेतनरथस्य राजर्षेः [illegible] रथो

एस दाणिं [illegible] सप्पिसो सोमदत्तो सद्दो दीअदि ।
ण एसो अरिहन्तो परिक्खिदव्वादि त्ति तक्केमि ।

(इति [illegible] विचारयति ।)

(ततः प्रविशति [illegible] राजा [illegible] चित्रलेखा [illegible] च ।)

चित्रलेखा—जेदु, महाराओ महाराओ ।

राजा—सुन्दरि, स्वागतमिदि ।

गत भय धीर सुन्दरिभव
त्रिलोकवर्ती महिमा हि [illegible] ।
[illegible] अनुरागवर्न
[illegible] ॥ ६ ॥

चित्रलेखा—अंमद, [illegible] [illegible]
[illegible] मम [illegible] ।

राजा—[illegible] परिश्रम्ता । तथाहि ।
[illegible] सुरम्या सूच्यते [illegible] ।
[illegible] परिणाहवतो पयोधरौ ॥ ७ ॥

[illegible] प्रतिबिम्बितम् इति [illegible] ।

[illegible]

[illegible] अथाप्यपा [illegible]

[illegible] इति [illegible]
[illegible]

मेनका — [illegible]

[illegible]

रम्भा — [illegible]

मेनका — [illegible]

[illegible]

चित्रलेखा—सहि उव्वसि, धीरा भव । आवण्णाणुकम्पिणा महाराएण पडिहदा क्खु दे तिअसपरिपन्थिणो दाणवा ।

उर्वशी—(चक्षुषी उन्मील्य ।) [1]किं पहावदंसिणा महिन्देण अब्भुववण्णम्हि ।

चित्रलेखा—ण महिन्देण । महिन्दसरिसाणुभावेण राएसिणा पुरूरवसेण ।

उर्वशी—(राजानमवलोक्य । आत्मगतम् ।) [2]वदि, [illegible] दाणवसंरम्भेण ।

राजा—(उर्वशीं विलोक्य । आत्मगतम् ।) स्थाने [illegible] नारायणमृषिं विलोभयन्त्यस्तदूरुसंभवामिमां निरीक्ष्य [illegible] अप्सरस इति । अथवा । न तपस्विनः सृष्टिरियं । कुतः ।

१ सहि उव्वसि [illegible] भव । [illegible]
[illegible] दाणवा ।

२ किं [illegible] अब्भुववण्णम्हि ।

३ ण महि [illegible] पुरूरवसेण ।

४ [illegible]

[illegible]

चित्रलेखा—(सकरुणम् ।) हला उव्वसि, पज्जवत्थावेहि अत्ताणम् । अणच्छरा विअ पडिभासि ।

राजा—

मुञ्चति न तावदस्या भयकम्पः कुसुमकोमलं हृदयम् ।
सिचयान्तरेण पीनस्तनमध्योच्छ्वासिना कथितः ॥ ८ ॥

(उर्वशी प्रत्यागच्छति ।)

राजा—(सहर्षम् ।) चित्रलेखे, दिष्ट्या वर्धसे । प्रकृतिमापन्ना ते प्रियसखी । पश्य ।

आविर्भूते शशिनि तमसा मुच्यमानेव रात्रि-
र्नैशस्यार्चिर्हुतभुज इव छिन्नभूयिष्ठधूमा ।
मोहेनान्तर्वरतनुरियं लक्ष्यते मुच्यमाना
गङ्गा रोधःपतनकलुषा गच्छतीव प्रसादम् ॥ [illegible] ॥

[illegible]

[illegible]

चित्रलेखा—अदि [illegible], [illegible] । [illegible] महाराएण [illegible] [illegible] दाणवा ।

उर्वशी—(सहर्षं [illegible]) [illegible] [illegible] ।

चित्रलेखा—ण [illegible] । [illegible] पुरवरोण ।

उर्वशी—([illegible] । [illegible]) [illegible] [illegible] ।

राजा—([illegible] । [illegible]) [illegible] [illegible] । [illegible] ।

१ [illegible] । [illegible] । [illegible] । [illegible] ।

२ [illegible] ।

३ [illegible] ।

४ [illegible] ।

अस्याः सर्गविधौ प्रजापतिरभूच्चन्द्रो नु कान्तिप्रदः
शृङ्गारैकरसः स्वयं नु मदनो मासो नु पुष्पाकरः ।
वेदाभ्यासजडः कथं नु विषयव्यावृत्तकौतूहलो
निर्मातुं प्रभवेन्मनोहरमिदं रूपं पुराणो मुनिः ॥ १० ॥

उर्वशी—हला चित्तलेहे, सहीअणो कहिं क्खु मे ।

चित्रलेखा—सहि, अभअप्पदाई महाराओ जाणादि ।

राजा—(उर्वशीं विलोक्य ।) महति विषादे वर्तते सखीजनः । पश्यतु भवती ।

यदृच्छया त्वं सकृदप्यवन्ध्ययोः
पथि स्थिता सुन्दरि यस्य नेत्रयोः ।
त्वया विना सोऽपि समुत्सुको भवेत्
सखीजनस्ते किमुतार्द्रसौहृदः ॥ ११ ॥

उर्वशी—(आत्मगतम् ।) अमिअं क्खु दे वअणम् । अहवा चन्दादो अमिदं त्ति किं अच्चरिअम् । (प्रकाशम् ।) अदो मे पेक्खिदुं तुवरदि हिअअम् ।

१ हला चित्रलेखे, सखीजनः कुत्र खलु मे ।
२ सखि, अभयप्रदायी महाराजो जानाति ।
३ [illegible]

[illegible]

राजा—(हस्तेन दर्शयन् ।)

> एता सुतनु मुखं ते सख्यः पश्यन्ति हेमकूटगताः ।
> उत्सुकनयना लोकाश्चन्द्रमिवोपप्लवान्मुक्तम् ॥ १२ ॥

(उर्वशी साभिलाषं पश्यति ।)

चित्रलेखा—¹हला, किं पेक्खसि ।

उर्वशी—²णं समदुक्खसुहदो पिवीअदि लोअणेहिं ।

चित्रलेखा—(सस्मितम् ।) ³अइ, को ।

उर्वशी—⁴णं पणइअणो ।

रम्भा—(सहर्षमवलोक्य ।) ⁵हला, चित्तलेहादुदीअं पिअसहीं उव्वसीं गेण्हिअ विसाहासहिदो विअ भअवं सोमो समुवट्ठिदो राएसी ।

मेनका—(निर्वर्ण्य ।) ⁶हला, दुवे वि णो एत्थ पिआ उवणदा । इअं पच्चाणीदा पिअसही, अअं च अपरिक्खदसरीरो राएसी दीसदि ।

---

१ सखि, किं प्रेक्षसे ।

२ ननु समदुःखसुखतः पीयते लोचनाभ्याम् ।

३ अयि, कः ।

४ ननु प्रणयिजनः ।

५ सखि चित्रलेखाद्वितीयां प्रियसखीमुर्वशीं गृहीत्वा विशाखासहित इव भगवान्सोमः समुपस्थितो राजर्षिः ।

६ सखि, द्वे अपि नोऽत्र प्रिये उपनते । इयं प्रत्यानीता प्रियसखी अयं चापरिक्षतशरीरो राजर्षिर्दृश्यते ।

म । प्रथ म । [illegible] । अत एव म [illegible] एता इति । [illegible] उपगत [illegible] चित्रलेखा । [illegible] उर्वशी । [illegible] चित्रलेखा । [illegible] उर्वशी । [illegible] रम्भा । [illegible] इव भगवद् [illegible] समुपस्थितो राज [illegible] मेनका । [illegible]

[illegible]

सहजन्या—सहि, जुत्तं भणासि दुज्जओ दाणओ त्ति ।
राजा—सूत, इदं तच्छैलशिखरम् । अवतारय रथम् ।
सूतः—यदाज्ञापयत्यायुष्मान् । (इति तथा करोति ।)

(उर्वशी रथावतारक्षोभं नाटयन्ती सत्रासं राजानमवलम्बते ।)

राजा—(स्वगतम् ।) हन्त, सफलो मे विषमावतारः ।
　　यदिदं रथसंक्षोभादङ्गेनाङ्गं ममायतेक्षणया ।
　　स्पृष्टं सरोमकण्टकमङ्कुरितं मनसिजेनेव ॥ १३ ॥
उर्वशी—हला, किं वि परदो ओसर ।
चित्रलेखा—णाहं सक्केमि ।
रम्भा—एत्थ पिअआरिणं संभावेम्ह राएसिम् ।

(सर्वा उपसर्पन्ति ।)

राजा—सूत, उपश्लेषय रथम् ।
　　यावत्पुनरियं सुभ्रूरुत्सुकाभिः समुत्सुका ।
　　सखीभिर्याति संपर्कं लताभिः श्रीरिवार्तवी ॥ १४ ॥

(सूतो रथं स्थापयति ।)

अप्सरसः—दिट्ठिआ महाराओ विजएण वड्ढदि ।

१ सखि, युक्तं भणसि दुर्जयो दानव इति ।
२ सखि, किमपि परतोऽपसर ।
३ नाहं शक्नोमि ।
४ अत्र प्रियकारिणं संभावयामो राजर्षिम् ।
५ दिष्ट्या महाराजो विजयेन वर्धते ।

[illegible] इति ॥ सहजन्या । सखि युक्तं भणसि दुर्जयो दानव इति ॥ यदिदमिति । [illegible] ॥ १३ ॥ उर्वशी । [illegible] ॥ चित्रलेखा । [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ यावदिति । [illegible] । [illegible]

राजा—भवत्वथ सखीसमागमेन ।

उर्वशी—(चित्रलेखादत्तहस्तावलम्बा रथादवतीय ।) हला, अभिअ परिस्सजह । ण क्खु मे आसी आसासो जधा पुणो वि सहीअण पेक्खिस्सं त्ति ।

(सहर्ष परिष्वजेते ।)

मेनका—(सावेगम् ।) सव्वहा कप्पसदं महाराओ पुहविं पालअन्तो होदु ।

सूत—आयुष्मन्, पूर्वस्यां दिशि महता रथवेगेनोपदर्शित शब्द ।

अयं च गगनात्कोऽपि तप्तचामीकराङ्गद ।
अधिरोहति शैलाग्रं तडित्वानिव तोयद ॥ १५ ॥

अप्सरस —(दृष्ट्वा ।) अम्मो, चित्तरहो ।

(तत प्रविशति चित्ररथ ।)

चित्ररथ —(राजानं दृष्ट्वा सबहुमानम् ।) दिष्ट्या महेन्द्रोपकार पर्याप्तेन विक्रममहिम्ना वर्धते भवान् ।

राजा—अये गन्धर्वराज । (रथादवतीर्य ।) स्वागतं प्रियसुहृदे ।

(परस्परं हस्तौ स्पृशत ।)

१ सख्य, अयि परिष्वजध्वम् । न खलु मे आसीदाशासो यथ पुनरपि सखीजनं प्रेक्षिष्य इति ।

२ सर्वथा कल्पशत महाराज पृथिवीं पालयन्भवतु ।

३ अहो, चित्ररथ ।

चित्र[illegible] — [illegible] ॥ इति ॥ उर्वशी । सख्य अयि परि [illegible] । न [illegible] म आशा[illegible] यथा पुनरपि सखीजन प्रेक्षिष्य इति ॥ मेनका । सर्वथा [illegible] महाराज पृथिवीं पालयन्भवतु ॥ अयमिति । गगनात् [illegible] । चामीकरं सुवर्णम् । चामीकर [illegible] अङ्गदं [illegible] । [illegible] बाहुभूषणम् । शैल [illegible] । शैलाग्र [illegible] करार्पितप । अधिरोहति इति पाठे [illegible] । तडित्वान् [illegible] । तोयदो [illegible] ॥ १५ ॥ अप्सरस । अम्मो [illegible] । तथा च [illegible] — [illegible]

चित्ररथ —वयस्य, केशिना हृतामुर्वशीं नारदादुपश्रुत्य प्रत्याहरणार्थमस्याः शतक्रतुना गन्धर्वसेना समादिष्टा । ततो वयमन्तरा चारणेभ्यस्त्वदीयं जयोदाहरणं श्रुत्वा त्वामिहस्थमुपागताः । स भवानिमां पुरस्कृत्य सहास्माभिर्मघवन्तं द्रष्टुमर्हति । महत्खलु तत्रभवतो मघोनः प्रियमनुष्ठितं भवता । पश्य ।

> पुरा नारायणेनेयमतिसृष्टा मरुत्वतः ।
> दैत्यहस्तादपाच्छिद्य सुहृदा संप्रति त्वया ॥ १६ ॥

राजा—सखे मैवम् ।

> ननु वज्रिण एव वीर्यमेत-
> द्विजयन्ते द्विषतो यदस्य पक्ष्याः ।
> वसुधाधरकन्दराविसर्पी
> प्रतिशब्दोऽपि हरेर्भिनत्ति नागान् ॥ १७ ॥

चित्ररथः—युक्तमेतत् । अनुत्सेकः खलु विक्रमालंकारः ।

राजा—सखे, नायमवसरो मम शतक्रतुं द्रष्टुम् । अतस्त्वमेवात्रभवतीं प्रभोः सकाशं प्रापय ।

चित्ररथ —यथा भवान्मन्यते । इत इतो भवत्यः ।

(सर्वाः प्रस्थिताः)

[illegible]

उर्वशी—([illegible]) हला चित्तलेहे, उवआरिणं राएसिं ण सक्कोमि आमन्तेदुं । ता तुमं एव्व मे मुहं होहि ।

चित्तलेहा—([illegible]) महाराअ, उव्वसी विण्णवेदि—महाराएण अब्भणुण्णादा इच्छामि सिहिं विअ महाराअस्स कित्तिं सुरलोअं णेदुं ।

राजा—गम्यतां पुनर्दर्शनाय ।

([illegible])

उर्वशी—([illegible]) हद्धी, लदाविडवे एसा एआवली वेजअन्तिआ मे लग्गा । ([illegible]) सहि चित्तलेहे, मोआवेहि दाव णं ।

चित्तलेहा—([illegible]) हला, दिढं क्खु लग्गा । असक्का मोआविदुं ।

---

१ सखि चित्रलेखे, उपकारिणं राजर्षिं न शक्नोम्यामन्त्रयितुम् । तत् त्वमेव मे मुखं भव ।

२ महाराज, उर्वशी विज्ञापयति—महाराजेनाभ्यनुज्ञाता इच्छामि प्रियसखीमिव महाराजस्य कीर्तिं सुरलोकं नेतुम् ।

३ [illegible] वैजयन्तिका मे लग्ना । सखि चित्र[illegible] मोचय तावदेनाम् ।

४ [illegible] अशक्या मोचयितुम् ।

[illegible]

उर्वशी—अलं पडिहासेन । मोआवेहि दाव णम् ।

चित्रलेखा—आम्, दुम्मोआ विअ मे पडिहादि । तहा वि मोआविस्सं दाव ।

उर्वशी—(स्मितं कृत्वा ।) पिअसहि, सुमरेहि क्खु एदं अत्तणो वअणम् ।

राजा—(स्वगतम् ।)

प्रियमाचरित लते त्वया मे
गमनेऽस्या क्षणविघ्नमाचरन्त्या ।
यदियं पुनरप्यपाङ्गनेत्रा
परिवृत्तार्धमुखी मया हि दृष्टा ॥ १८ ॥

(चित्रलेखा मोचयति । उर्वशी राजानमालोकयन्ती सनिःश्वासं सखीजनमुखमीक्षते पश्यति ।)

सूत —आयुष्मन्,

अद्य सुरेन्द्रस्य कृतापराधा-
न्प्रक्षिप्य दैत्याल्लवणाम्बुराशौ ।
वायव्यमस्त्रं शरधिं पुनस्ते
महोरगः श्वभ्रमिव प्रविष्टम् ॥ १९ ॥

राजा—तेन ह्युपश्लेषय रथम्, यावदारोहामि ।

(सूतस्तथा करोति । राजा नाट्येन रथमारोहति ।)

१ अलं परिहासेन । मोचय तावदेनाम् ।

२ आम्, दुर्मोच्येव मे प्रतिभाति । तथापि मोचयिष्ये तावत् ।

३ प्रियसखि स्मरस्व खल्वेतदात्मनो वचनम् ।

अशक्या मोचयितुम् ॥ उर्वशी । अलं परिहासेन । मोचय तावदेनाम् ॥ चित्रलेखा । आम् दुर्मोच्येव मे प्रतिभाति । तथापि मोचयिष्ये तावत् ॥ उर्वशी । प्रियसखि स्मरस्व खल्वेतदात्मनो वचनम् ॥ प्रियमिति । आचरितं कृतम् । क्षणमात्रं विघ्नम् क्षणं उत्सवस्तद्रूप विघ्नमिति वा । परिवृत्तमर्धं मुखं यस्या अत एवापाङ्गयुक्ते नेत्रे यस्या एतादृशी दृष्टा । यद्वा अपाङ्गो मदनस्तन्नवं नेत्रे यस्यास्तादृशी ॥ १८ ॥ अद्य इति । वायुर्देवतास्येति वायव्यम् । शरधिं निषङ्गम् । श्वभ्रं रन्ध्रम् । 'रन्ध्रं श्वभ्रं वपा सुषिः' इति त्रिकाण्डी ॥ १९ ॥

उर्वशी—(सस्पृहं राजानमवलोकयन्ती ।) कदावि णाम पुणो वि उवआरिणं एदं पेक्खिस्सं ।

(इति सखीजनेन सह ... निष्क्रान्ता ।)

राजा—(उर्वशीमार्गोन्मुखः ।) अहो, दुरवाभिलाषी मदनः ।

एषा मनो मे प्रसभं शरीरात्
पितुः पदं मध्यममुत्पतन्ती ।
सुराङ्गना कर्षति खण्डिताग्रात्
सूत्रं मृणालादिव राजहंसी ॥ २० ॥

(इति निष्क्रान्तः ।)

प्रथमोऽङ्कः ।

१ अपि नाम पुनरप्युपकारिणमेतं प्रेक्षिष्ये ।

[illegible]

इति श्रीमद्... [illegible]

द्वितीयोऽङ्कः ।

(ततः प्रविशति विदूषकः ।)

विदूषकः—अविद अविद भो, णिमन्तणिओ परमण्णेण विअ राअरहस्सेण फुट्टमाणो ण सक्कणोमि जणाइण्णे अप्पणोण अत्तणो जीहं धारिदुम्। ता जाव सो राआ धम्मासणगदो इदो आअच्छइ दाव इमस्सिं विरलजणसंपादे देवच्छन्दअप्पासादे आरुहिअ चिट्ठिस्सम्। (परिक्रम्योपविश्य पाणिभ्यां मुखं पिधाय स्थितः ।)

(ततः प्रविशति चेटी ।)

चेटी—आणत्तम्हि देवीए कासिराअदुहिदाए जधा—हञ्जे णिउणिए, जदो पहुदि भअवदो सुज्जस्स उवत्थाणं कदुअ पडिणिउत्तो महाराओ तदो पहुदि सुण्णहिअओ विअ लक्खी अदि। ता तुमं णि

---

१ अविदाविद भो, निमन्त्रणेन परमान्नेनेव राजरहस्येन स्फुटन् न शक्नोमि जनाकीर्णेऽकीर्तनेनात्मनो जिह्वां धारयितुम् । तद्यावत् राजा धर्मासनगत इत आयाति तावदेतस्मिन्विरलजनसंपाते देवच्छन्दक प्रासाद आरुह्य स्थास्ये ।

२ आज्ञप्तास्मि देव्या काशिराजदुहित्रा यथा—हञ्जे निपुणिके, यत प्रभृति भगवतः सूर्यस्योपस्थानं कृत्वा प्रतिनिवृत्तो महाराजस्ततः प्रभृति शून्यहृदय [illegible] लक्ष्यते । तत्त्वमपि तावदार्यमाणवकादस्मिन्नपे

इदानीं विदूषकमुखेनाभिमतवस्तुसूचनाय विदूषकप्रवेशमाह—ततः इति । विदूषकलक्षणं तु—विकृताङ्गवचोवेषैर्हास्यकारी विदूषकः । [illegible] कुसुमवसन्ताद्यभिधः कर्मवपुर्वेषभाषाद्यैः । हास्यकरः कलहरतिर्विदूषकः स्यात्स्वकर्मज्ञः ॥ इति । [illegible] भोजनादि । [illegible]—[illegible] स एव च विदूषकः । अन्यः पुरुषो राज्ञो नर्मसचिवः प्रकीर्तितः ॥ इति । विदूषकः । अविदविद भो । अहह पुनरर्थप्रकाशविषादविदभोऽपदम् । इति [illegible] । निमन्त्रणेन परमान्नेन राजरहस्येन स्फुटन् शक्नोमि जनाकीर्णे [illegible] जिह्वां धारयितुम् । तद्यावत् राजा धर्मासनगत इत आयाति [illegible] दैवच्छन्दकप्रासादं आरुह्य स्थास्ये । 'परमान्नं तु पायसम्' इति विश्वः । [illegible] इति [illegible] । देवच्छन्दक इति [illegible] । चेटी । आज्ञप्तास्मि देव्या काशिराजदुहित्रा

एव अवरप्पमाणचित्तादो जाणादि मे हअस्सं दुक्खोवारणं ति । ता कहं सो मए पुणो दिट्ठिगोअरो । अहवा सच्चगंधव्वं विअ अवरप्पाम्पु- रिसे ण दीसिअ ताअदहणो चिरं चिट्ठदि त्ति तक्केमि । ता जाव णं आलेक्खाविस्सं । (चित्रफलकमादाय च ।) अम्मो, आलेक्खसाअरो विअ विहि ण्णअम्ह्णो विहुदो अज्ञमाणअवो चिट्ठदि । ता जाव ण पवसामि । (उपसृत्य ।) अज्ज, वन्दामि ।

विदूषकः—जीविव भोदीए । (आत्मगतम् ।) एवं दुट्ठदेवीहिं देविअअ ईं तामरहरसं दिअअं मिरिअअ णिक्खदि विअ । (प्रकाशम् ।) भोदि णिउणिए, संगीदसालादो उसिअअ कहिं पत्थिदासि ।

प्टावणकल्पिते । तत्रत्यं च मदनपुरोहितस्य । अथवा पुना महर्षन्द्रवादरदावणधि न ताकिच्चावरहृर्ण चिरं तिष्ठतीति तर्कयामि । तथापदनमन्वेषयामि । अहो आलेख्यसागर [illegible] तिष्ठति मदमधिषुन आदर्शमानवतिष्ठति । तथापदनमुपसर्पामि । आर्य, वन्दे ।

१ जीवित भवती । एवं दुर्ववदिता देव तत्रागरदृश्यं हृदयं मित्वा निष्क्रमणीव । भवति निपुणिके, संगीतशालायाः उसितात्वा कुत्र प्रस्थितासि ।

यथा—इह यदि निपुणिके मन प्रभृति भगवत पुरेस्वोपस्थान कृत्वा प्रतिनि वृत्तो महाराजदर्शन प्रभृति शून्यहृदय इव लक्ष्यते । तदहमपि तावदेवमाणव काभार्गमुपलीलकमावारणमिति । आलकेति विदूषकनाम । तादृशं च मदन पुरोहितस्य । मदनमुत्पद्विः । मदनमुत्पत्तिपे निर्दिष्टेऽपि द्विभो नम । इति विघटोषम । अतिप्रधानको वचनीयः । अथवा पुनामदनमिवा कन्यावद्गणिते न तांभ्य[illegible]वरहस्य चिरं तिष्ठतीति तर्कयामि । तथापदनमन्वे षयामि । अत वाचो नीहार । अत वाचो द्विमे वर्णे एतत्तामवदर्शमि । इति विधव वन । अम्मो आश्चर्ये । आलेख्यसागर इव चिरमपि मदनप्रविश्य आदमानव वक्तिष्ठति । ति इमो विधव । तथापदेवमुपसर्पामि । आर्य वन्दे ॥ विदूषकः

चेटी—[1]देवीए वअणेण अज्ज एव्व पेक्खिदुम् ।

विदूषक—[2]किं तत्तभोदी आणवेदि ।

चेटी—[3]देवी भणादि जधा—अज्जस्स मम उवरि अदक्खिण्णम् । ण मं अणुहूदवेअण दुक्खिदं अवलोअदि त्ति ।

विदूषक—[4]णिउणिए, किं वा पिअवअस्सेण तत्तभोदीए पडिऊलं किंवि समाचरिदम् ।

चेटी—[5]जं णिमित्तं उण भट्टा उक्कण्ठिदो, ताए इत्थिआए णामेण भट्टिणा देवी आलविदा ।

---

१ देव्या वचनेनार्यमेव प्रेक्षितुम् ।

२ किं तत्रभवत्याज्ञापयति ।

३ देवी भणति यथा—आर्यस्य ममोपरि अदाक्षिण्यम् । न मामनुभूतवेदनां दुःखितामवलोकयतीति ।

४ निपुणिके, किं वा प्रियवयस्येन तत्रभवत्याः प्रतिकूलं किमपि समाचरितम् ।

५ यन्निमित्तं पुनर्भर्ता उत्कण्ठितः, तस्याः स्त्रिया नाम्ना भर्त्रा देवी आलपिता ।

[illegible]

विदूषकः—(स्वगतम्।) कहं सअं एव्व तत्तभोदा वअस्सेण रहस्सभेदो किदो। किं दाणीं अहं बम्हणो जीहं रक्खिदुं समत्थो म्हि। (प्रकाशम्।) किं तत्तभोदा उव्वसीणामधेएण आमन्तिदा।

चेटी—अज्ज, का सा उव्वसी।

विदूषकः—अत्थि उव्वसि त्ति अच्छरा। ताए दंसणेण उम्मादिदो ण केवलं मं आआसेदि, मं पि बम्हणं असिदव्वविमुहं विअ पीडेदि।

चेटी—(स्वगतम्।) उवलद्धो मए भेदो भट्टिणो रहस्सस्स। ता जाव देवीए एदं णिवेदेमि। (इति प्रस्थिता।)

विदूषकः—णिउणिए, विण्णावेहि मम वअणेण कासिराअदुहिदरम्—परिस्सन्तो म्हि एदाए मिअतिण्हिआए वअस्सं णिवत्तावेदुम्। जइ भोदीए मुहकमलं पेक्खिस्सदि तदो णिवत्तिस्सदि त्ति।

१ कथं स्वयमेव तत्रभवता वयस्येन रहस्यभेदः कृतः। किमिदानीमहं ब्राह्मणो जिह्वां रक्षितुं समर्थोऽस्मि। किं तत्रभवता उर्वशीनाम धेयेनामन्त्रिता।

२ आर्य का सा उर्वशी।

३ अस्त्युर्वशीत्यप्सराः। तस्या दर्शनेनोन्मादितो न केवलं मामायासयति मामपि ब्राह्मणमशितव्यविमुखम् इव पीडयति।

४ उपलब्धो मया भेदो भर्तृरहस्यस्य। तद्यावद् देव्यै एतन्निवेदयामि।

५ निपुणिके विज्ञापय मम वचनेन काशिराजदुहितरम्—परिश्रान्तोऽस्म्येतया मृगतृष्णिकया वयस्यं निवर्तयितुम्। यदि भवत्या मुखकमलं प्रेक्षिष्यते तदा निवर्तिष्यत इति।

स्थिता साया मया दृष्टा आख्यापिता ॥ विदूषकः । कथं स्वयमेव तत्रभवता व वयस्येन रहस्यभेदः कृतः। किमिदानीमहं ब्राह्मणो जिह्वां रक्षितुं समर्थोऽस्मि। किं तत्रभवता उर्वशीनामधेयेनामन्त्रिता ॥ चेटी । आर्य का सा उर्वशी ॥ विदूषकः । अस्त्युर्वशीति नाम अप्सराः । तस्या दर्शनेनोन्मादितो न केवलं मामायासयति मामपि ब्राह्मणमशितव्यविमुखम् इव पीडयति। अशितव्यविमुख इत्यपि पाठः ॥ चेटी । उपलब्धो मया भेदो भर्तृरहस्यस्य। तद्यावत् देव्यै एतन्निवेदयामि ॥ विदूषकः । निपुणिके विज्ञापय मम वचनेन काशिराजदुहितरम्—

राजा—किं भवांस्तूष्णीमास्ते ।

विदूषकः—भो, एव्व मए जीहा सत्तविदा जेण भवदो वि णत्थि पडिवअणम् ।

राजा—युक्तम् । अथ केनेदानीमात्मानं विनोदयामि ।

विदूषकः—भो, महाणसं गच्छम्ह ।

राजा—किं तत्र ।

विदूषकः—तहिं पञ्चविहस्स अब्भवहारस्स उवणदसमारम्भं जोअणा पेक्खमाणेहिं सक्कं उक्कण्ठा विणोदेदुम् ।

राजा—तत्रेप्सितसंनिधानात्त्वं रस्यते । मया खलु दुर्लभप्रार्थनं कथमात्मा विनोदयितव्य ।

विदूषकः—ण भव नि तत्तभोदीए उव्वसीए दंसणपहं गदो ।

राजा—तत किम् ।

विदूषकः—णं भत्तु दे दुलहं ति तक्केमि ।

---

१ भो, एव मया जिह्वा सयमिता येन भवतोऽपि नास्ति प्रतिवचनम् ।

२ भो महानसं गच्छाव ।

३ तत्र पञ्चविधस्याभ्यवहारस्योपनतसमारम्भं योजना प्रेक्षमाणाभ्यां शक्यमुत्कण्ठा विनोदयितुम् ।

४ ननु भवानपि तत्रभवत्या उर्वश्या दर्शनपथं गतः ।

५ न खलु ते दुर्लभमिति तर्कयामि ।

[illegible] । [illegible] । [illegible] रहस्य लङ्घन विशु । इति त्रिवर्गी ।
[illegible] अभिलषितम् इति [illegible]
[illegible]
[illegible] विदूषकः । [illegible]
[illegible] विदूषक । न खलु ते दुर्ल

राजा—पक्षपातोऽपि तस्यां सदृशस्यानतिरिक्त एव ।

विदूषकः—एवं मन्तअन्तेण मे वड्ढिदं कोदूहलम् । किं तत्तभोदी उव्वसी अदुदीआ रूवेण, अहं वीअ विरूवदाए ।

राजा—माणवक, प्रत्यवयवमशक्यवर्णनां तामवेहि । तेन हि समासतः श्रूयताम् ।

विदूषकः—भो, अवहिदोम्हि ।

राजा—

आभरणस्याभरणं प्रसाधनविधेः प्रसाधनविशेषः ।
उपमानस्यापि सखे प्रत्युपमानं वपुस्तस्याः ॥ ३ ॥

विदूषकः—अदो दाव तुए दिव्वरसाहिलासिणा चादअव्वदं गहिदम् । ता दाव तुमं कहिं पत्थिदो ।

---

१ एवं मन्त्रयता मम वर्धितं कौतूहलम् । किं तत्रभवत्युर्वश्यद्वितीया रूपेण, अहमिव विरूपतया ।

२ भोः, अवहितोऽस्मि ।

३ अतस्तावत्त्वया दिव्यरसाभिलाषिणा चातकव्रतं गृहीतम् । तत् तावत् त्वं कुत्र प्रस्थितः ।

[illegible] ॥ पक्षपात इति । [illegible] । विदूषकः । [illegible] ॥ विदूषकः । [illegible] । आभरणस्येति । [illegible] ॥ विदूषकः । अतस्तावत्त्वया [illegible]

राजा—निमित्तादृते नान्यदुत्सुकस्य शरणमस्ति तदुपगम्य प्रमदवनमार्गमादेशयतु ।

विदूषकः—(आत्मगतम् ।) का गदी । (प्रकाशम् ।) इदो इदो भवम् ।

(इति परिक्रामतः ।)

विदूषकः—एसो पमदवणपरिसरो । आणमिअ पच्चुग्गदो भव आअन्तुओ दक्खिणमारुदेण ।

राजा—(विलोक्य ।) उपपन्नं विशेषणमस्य वायोरयं हि

निषिञ्चन्माधवीमेतां लतां कौन्दीं च नर्तयन् ।
स्नेहदाक्षिण्ययोर्योगात्कामीव प्रतिभाति मे ॥ ४ ॥

---

१ का गतिः । इत इतो भवान् ।

२ एष प्रमदवनपरिसरः । आनम्य प्रत्युद्गतो भवानागन्तुको दक्षिणमारुतेन ।

[illegible]

विदूषक —सरिसो एव्व से अहिणिवसो । (इति परिक्रामत ।) एद पमदवणम् । पविसदु भवम् ।

राजा—वयस्य, प्रविशामत ।

(उभा प्रवे । नाटयत ।)

राजा—(सार्थं रूपयित्वा ।) वयस्य, साधु मनसा समर्थित आ-परमतीकार ... ममोद्यानमन्दर । तथान्यथैवोपपन्नम् ।

विविक्षोथदिद नूनमुद्यान नापसान्तये ।

सोतसेवोह्यमानस्य मतीपतरण महत् ॥ ५ ॥

विदूषक.—कैह विअ ।

राजा—

इदमसुलभवस्तुमाथनादुर्निवारं

मथममपि मनो मे पञ्चबाण क्षिणोति ।

किमुत मलयवातोन्मूलिताापाण्डुपत्रै

रुपवनसहकारैर्दर्शितेष्वङ्कुरेषु ॥ ६ ॥

विदूषक —अं भवदो परिदेविदेण । अदूरेण इद्दमपाद-इवआ अणङ्गो एव्व द सहाआ भविस्सदि ।

मदन ... । एत ... । प्रविशतु भवान् ।

२ ... ।

... । ... ॥

... ।

... ॥ विविक्षारित ... । ... पवनम् । ... । ... ॥ ६ ॥ ... इदार्थाति । ... ॥ ६ ॥ विदूषक ...

राजा—प्रतिगृहीतं ब्राह्मणवचनम् ।

(इति परिक्रामतः ।)

विदूषक:—पेक्खदु भवं वसन्तावदारसूइदं से अहिरामदं पमदवणस्स ।

राजा—ननु प्रतिपदमेव तावदवलोकयामि । अत्र हि,

अग्रे स्त्रीनखपाटलं कुरवकं श्यामं द्वयोर्भागयो-
र्बालाशोकमुपोढरागसुभगं भेदोन्मुखं तिष्ठति ।
ईषद्बद्धरजःकणाग्रकपिशा चूते नवा मञ्जरी
मुग्धत्वस्य च यौवनस्य च सखे मध्ये मधुश्रीः स्थिता ॥७॥

विदूषक:—एसो कसणमणिसिलावट्टसणाहो अदिमुत्तलदामण्डवो भमरसङ्घविहडिदेहिं कुसुमेहिं किदोवआरो विअ अत्तभवदो वट्टदि । ता अणुगहीअदु एसो ।

राजा—यदभिरोचते भवते ।

(इत्युपविशतः ।)

विदूषक:—दाणिं इहासीणो ललिदलदालोहिअमाणलोअणो उव्वसीगदं उक्कण्ठं विणोदेदु भवं ।

---

१ प्रेक्षतां भवान्वसन्तावतारसूचितमस्याभिरामत्वं प्रमदवनस्य ।

२ एष कृष्णमणिशिलापट्टसनाथोऽतिमुक्तलतामण्डपो भ्रमरसङ्घविघट्टितैः कुसुमैः कृतोपचार इवात्रभवतो वर्तते । तदनुगृह्यतामेष ।

३ इदानीमिहासीनो ललितलतालोक्यमानलोचन उर्वशीगतामुत्कण्ठां विनोदयतु भवान् ।

विदूषकस्य अचिरात्प्रमदवनविनोदनम् एव ते सहायो भविष्यति ॥ विदू[illegible] । प्रेक्षतां भवान् वसन्तावतारसूचितमस्याभिरामत्वं प्रमदवनस्य ॥ अग्र इति । [illegible] कुरवकं श्यामं कुरण्टककुसुमं द्वयोर्भागयोः पार्श्वयोरुभयत [illegible] । तत्र श्यामं कुरवकस्तत्र पीतं कुरण्टकं । इति त्रि[illegible] । [illegible] नूतनमशोककुसुमसुपोढरागसुभगमुद्गतरागत्वात् सुन्दरं भेदोन्मुखं विकासाभिमुखम् । अत्र [illegible] मुग्धच्छायात्वात् [illegible] । ईषद्बद्ध[illegible] ॥ ७ ॥ विदूषक । एष कृष्णमणिशि[illegible] पट्टसनाथोऽतिमुक्तलतामण्डपो भ्रमरसङ्घविघट्टितैः कुसुमैः कृतोपचार इवात्र-भवतो वर्तते । तदनुगृह्यतामेष । अतिमुक्तः पुण्ड्रकः [illegible] माधवी लता ।' इति [illegible] ॥ विदूषक । इदानीमिहासीनो ललितलतालोक्य-

राजा—(निश्वस्य ।)

अकुसुमितास्वपि सखे नोपवनलतासु बद्धचित्तस्य ।
चक्षुर्याति धृतिं तद्रूपालोकदुर्ललितम् ॥ ८ ॥

तदुपायश्चिन्त्यतां यथा सफलप्रार्थनो भवेयम् ।

विदूषकः—(विहस्य ।) [1]भो, अहल्लाकामुअस्स इन्दस्स वज्ज हत्थो, उव्वसीकामुअस्स भवदो वि अहम् । दुवे वि उम्मत्तआ ।

राजा—ननु चिन्तयतु भवान् ।

विदूषकः—(चिन्तयति ।) [2]एसो चिन्तेमि । मा उण परिदेवि-

---

१ भोः, अहल्याकामुकस्य इन्द्रस्य वज्रं हस्ते, उर्वशीकामुकस्य भवतोऽप्यहम् । द्वावप्युन्मत्तौ ।

२ एष चिन्तयामि । मा पुनः परिदेवितेन ममाधिं भङ्ग्धि । अहो, अहं कार्यदर्शी ।

मानलोचन दर्शनमात्रसुभगस्त्री [illegible] ॥ अकुसुमितास्वपीति ।
अकुसुमितास्वपि उपवनलतासु न [illegible] लोचनगोचरीभूतस्य च [illegible] । उ
[illegible]
[illegible] ॥ विदूषक इति ॥ [illegible]
[illegible] । मा पुनः [illegible]

[illegible]

[illegible] ॥ ७ ॥

[illegible]

[illegible] ।

[illegible] । [illegible]

[illegible] ।

[illegible] ।

[illegible] ।

[illegible] ।

[illegible] ।

[illegible] ।

[illegible] ।

१ [illegible] ।

२ [illegible] ।

३ [illegible] ।

४ [illegible] ।

५ [illegible] ।

६ [illegible] ।

७ [illegible] ।

८ [illegible]

[illegible] । [illegible] ॥ [illegible] । [illegible] । [illegible] ॥ [illegible] । [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ।

चित्रलेखा—(राजानं दृष्ट्वा सादरम् ।) सहि, एसो पढमोदिदो विअ भअवं चन्दो कोमुदिं विअ अवेक्खदि तुमम् ।

उर्वशी—(विलोक्य ।) हला, दाणिं पढमदंसणादो वि साविसेस पिअदंसणो मे महाराओ पडिभादि ।

चित्रलेखा—जुज्जदि । ता एहि । उवसप्पम्ह ।

उर्वशी—णं दाव उवसप्पिस्सम् । तिरक्करिणीपडिच्छण्णा पासवत्तिणी भविअ सुणिस्सं दाव पासवत्तिणा वअस्सेण सह विअणे किं मन्तअन्तो चिट्ठदि त्ति ।

चित्रलेखा—जह दे रोअदि ।

(उभे यथोक्तमनुतिष्ठतः ।)

विदूषकः—भो, चिन्तिदा मए दुल्लहप्पणइजणस्स समागमोवाओ ।

(राजा तूष्णीमास्ते ।)

---

१ सखि, एष प्रथमोदित इव भगवांश्चन्द्रः कौमुदीमिवावेक्षते त्वाम् ।

२ सखि, इदानीं प्रथमदर्शनादपि सविशेषप्रियदर्शनो मे महाराजः प्रतिभाति ।

३ युज्यते । तदेहि । उपसर्पावः ।

४ ननु तावदुपसर्पिष्यामि । तिरस्करिणीप्रतिच्छन्ना पार्श्ववर्तिनी भूत्वा श्रोष्यामि तावत् पार्श्ववर्तिना वयस्येन सह विजने किं मन्त्रयमाणस्तिष्ठतीति ।

५ यथा ते रोचते ।

६ भोः, चिन्तितो मया दुर्लभप्रणयिजनस्य समागमोपायः ।

[illegible] ॥ चित्रलेखा । [illegible] एष प्रथमोदित इव [illegible] ॥ उर्वशी । [illegible] प्रथम [illegible] ॥ चित्रलेखा । [illegible] ॥ उर्वशी । [illegible] तिरस्करिणीप्रतिच्छन्ना पार्श्ववर्तिनी भूत्वा [illegible] वयस्येन सह विजने किं मन्त्र[illegible]तीति । तिरस्करिणी [illegible] ॥ चित्रलेखा । यथा ते रोचते ॥ विदूषकः ।

उर्वशी—का उण धण्णा इत्थिआ जा इमिणा पडिमुग्गमाणा अत्ताणअं विणोदेदि ।

चित्रलेखा—झाणम्म किं णिरुम्वीअदि ।

उर्वशी—सहि, भीआमि सहसा पहावादो णिग्गादुम् ।

विदूषक—भो, ण भणामि चिन्तिदो मए दुल्लहपणइणीसमागमोवाओ ।

राजा—वयस्य, कथ्यताम् ।

विदूषक—सिविणसमागमआरिणि णिद्दं सेवदु भवम् । अहवा तत्तभोदीए उव्वसीए पडिकिदिं चित्तफलए अहिलिहिअ आलोअन्तो अत्ताणअं विणोदेहि ।

---

१ का पुनर्धन्या स्त्री या अनेन परिमृग्यमाणात्मानं विनोदयति ।

२ ध्यानात् किं निरूप्यते ।

३ सखि, बिभेमि सहसा प्रभावतो निर्गन्तुम् ।

४ भो, ननु भणामि चिन्तितो मया दुर्लभप्रणयिनीसमागमोपाय ।

५ स्वप्नसमागमकारिणीं निद्रां सेवतां भवान् । [illegible] पत्या उर्वश्याः प्रतिकृतिं चित्रफलकेऽभिलिख्य [illegible] विनोदय ।

[illegible] । राजा किं [illegible] । इति [illegible] ॥ चित्रलेखा [illegible] । उर्वशी । [illegible] ॥ विदूषक । [illegible] ॥ विदूषक । [illegible]

[illegible]—([illegible]) [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] ।
[illegible]—[illegible] ।
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] नहा
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] ॥ १० ॥
[illegible]—[illegible] [illegible] ।
[illegible]—[illegible] । [illegible] [illegible] [illegible] ।
[illegible] —[illegible] ।
[illegible]—([illegible])
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ॥ ११ ॥

[illegible] [illegible] [illegible] ।
[illegible] [illegible] ।
[illegible] ।

दृष्टिश्च भुजन्ते [illegible] अवस्था आहिण्डिअ [illegible]
[illegible] ॥

राजा—[illegible] । ([illegible])
[illegible], [illegible] ।

विदूषक—[illegible] ।

देवी—[illegible] । [illegible], [illegible] ।

राजा—[illegible] । ([illegible])

[illegible] [illegible] जह [illegible] [illegible]
　　[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।
[illegible] [illegible] [illegible]
　　[illegible] [illegible] [illegible] वि [illegible] ॥ १२ ॥

१ [illegible] ।

२ [illegible] । [illegible], [illegible] ।

३ [illegible]
　　[illegible] ।

उर्वशी—किं णु संवदे भणिस्सदि ।

चित्रलेखा—किं णु । भणिदं एव्व एदिणा मिलाणकमलणाओ वमेदि अस्सेदि ।

विदूषकः—दिट्ठिआ भवं वअस्सु कुसुमिदेण सोत्थिआभिंभं विअ लद्धं भवदो समस्सासणकारणम् ।

राजा—समाश्वासावीति विमुच्यते ।

तुल्यानुरागपिशुनं ललितार्थबन्धं
पत्रे निवेशितमुदाहरणं प्रियायाः ।
उत्पक्ष्मणो मम सखे मदिरेक्षणायाः
तस्याः समागतमिवाननमाननेन ॥ १३ ॥

उर्वशी—एत्थ णो समभाआ भवे ।

१ किं नु संवदे भणिष्यति ।
२ किं नु । भणितमेवैतेन म्लानकमला [illegible] ।
३ दिष्ट्या भवता वयस्य कुसुमितेन [illegible] लब्धं भवतः समाश्वासनकारणम् ।
४ अत्र नौ समभागा भवेः ।

[illegible]

राजा—वयस्य, अङ्गुलीखेदेन मे लुप्यन्तेऽक्षराणि । धायतामय स्वहस्ते निमेप मिवाया ।

विदूषक —(गृहीत्वा ।) ऐंदो किं तत्तभोदी उव्वसी भवदो मणोरहतरुकुसुम दसिअ फले विसवदिस्सदि ।

उर्वशी—हला, जाव अवत्थाणवादरं अत्ताणअ समवत्थावेमि, ताव तुमं अत्ताणअं दसिअ जं मे अणुमद त भणाहि ।

चित्रलेखा—तहा । (इति तिरस्करिणीमपनीय राजानमुपगम्य ।) जेदु जेदु महाराओ ।

राजा—(सबहुमानमुपगम्य) स्वागत भवत्यै । (पार्श्वमवलोक्य ।) भद्रे,

न तथा नन्दयसि मां सख्या विरहिता तथा ।
सगमे दृष्टपूर्वेव यमुना गङ्गया यथा ॥ १४ ॥

चित्रलेखा—ण पढम मेहराइ दीसदि, पच्छा विज्जुलदा ।

विदूषक —(अपवार्य ।) कहं ण एसा उव्वसी उवगदा । तत्तभोदीए उव्वसीए सहअरीए महाए होद वमू ।

१ तत् किं तत्रभवती उर्वशी भवतो मनोरथतरुकुसुम दर्शयित्वा फले विसंवदिष्यति ।

२ सखि, यावदुत्थानकातरम् आ[illegible] समवस्थापयामि तावत्त्वमात्मान[illegible] [illegible] यन्मेऽनुमतं तत्[illegible] ।

३ तथा । जयतु जयतु मह[illegible] ।

४ [illegible] प्रथम मेघ[illegible] [illegible] विद्युल्लता ।

[illegible]

[illegible]

चित्रलेखा—(उर्वशीमुपेत्य ।) हला, इदो एहि । णिब्भरदर भीसण मअण पेक्खिअ पिअदमस्स दे दूदिम्हि संवुत्ता ।[1]

उर्वशी—(तिरस्करिणीमपनीय ।) अयि अणवत्थिदे, एहु एत्थ तुए परिच्चत्ताम्हि ।[2]

चित्रलेखा—(सस्मितम् ।) एदस्सिं मुहुत्ते जाणिस्सामो को कं परिच्चइस्सदि त्ति । आआरं दाव पडिवज्ज ।[3]

उर्वशी—(ससाध्वसमुपसृत्य सभीरम् ।) जेदु जेदु महाराओ ।[4]

राजा—(सहर्षम् ।) सुन्दरि,

मया नाम जितं यस्य त्वयायं समुदीर्यते ।
जयशब्दः सहस्राक्षादागतः पुरुषान्तरम् ॥ १६ ॥

(हस्ते गृहीत्वा आसन उपवेशयति ।)

---

१ सखि, इत एहि । निर्भरतर भीतया मदन प्रेक्ष्य प्रियतमस्य ते दूत्यस्मि संवृत्ता ।

२ अयि अनवस्थिते, एषात्र त्वया परित्यक्तास्मि ।

३ एतस्मिन्मुहूर्ते ज्ञास्यामः कः कं त्यक्ष्यतीति । आचारं तावत् प्रतिपद्यस्व ।

४ जयतु जयतु महाराजः ।

चित्रलेखा । [illegible] इत एहि । निर्भरतरं भीतया मदन [illegible] प्रियतमस्य ते [illegible] संवृत्ता । [illegible] ॥ उर्वशी । [illegible] अनवस्थिते [illegible] त्वया परित्य[illegible]क्तास्मि ॥ चित्रलेखा । एतस्मिन्मुहूर्ते ज्ञास्यामः कः कं त्यक्ष्यतीति । आचारं [illegible] ॥ उर्वशी । [illegible] ॥ मया नामेति । [illegible] सहस्राक्षात् [illegible] पूर्व [illegible] ॥—जयतु [illegible] आगतः पुरुषान्तरम् इत्यनेन [illegible]

राजा—एतदासनमास्यताम् ।

चित्रलेखा—[1]उर्वसी महाराअं सिरसा पणमिअ णिण्णवेदि ।

राजा—किमाज्ञापयति ।

चित्रलेखा—[2]मम सहिं सुरारिसंभवे दुण्णए महाराओ एव्व सरणं आसी । सम्पदं सा अहं तुह दंसणसमुत्थेण आआसिणा बलिअं बाधिअमाणा मअणेण पुणो वि महाराअस्स अणुकम्पणीआ होमि ।

राजा—अयि सखि,

> पर्युत्सुका कथयसि प्रियदर्शना ता-
> मार्ति न पश्यसि पुरूरवसस्तदर्थाम् ।
> साधारणोऽयमुभयो प्रणयो यतस्त्वं
> सा कौमुदीमिव समागमये दुनिम्बे ॥ १५ ॥

१ उर्वशी महाराज शिरसा प्रणम्य विज्ञापयति ।

२ मम सखि सुरारिसंभवे दुर्नये महाराज एव शरणमासीत् । सा सम्प्रति साहं तव दर्शनसमुत्थेनायासिना बलवद्बाध्यमाना मदनेन पुनरपि महाराजस्यानुकम्पनीया भवामि ।

त्वाह [illegible] — एतदासनमास्यताम् । रहस्यं तु यद[illegible] प[illegible] प्रका[illegible]वे । इति । [illegible] तत्रभवत्या [illegible] तद्दर्शितया भवितव्यम् ॥ चित्रलेखा । उर्वशी महाराज शिरसा प्रणम्य विज्ञापयति ॥ चित्रलेखा । [illegible] एव शरणमासीत् । सांप्रत साहं तव [illegible]नसमु[illegible] [illegible] पुनरपि महाराजस्यानुक[illegible] भवामि ॥ पर्युत्सुकामिति । [illegible] । अयमुभयोरावयोः प्रणय [illegible] । [illegible] यथा मम तस्याम् तथा तस्या अपि मयीत्यर्थः । यतो [illegible] । [illegible] इव ताम् । मदीयमधात् । [illegible] । प्रणय [illegible] इति पाठ [illegible] प्रणय [illegible] । [illegible] ॥ १५ ॥

चित्रलेखा—(उर्वशीमुपेत्य ।) हला, इदो एहि । णिग्गदर मीदण मद्दण पेक्खिअ पिअदमस्स दे दुद्दिणं संवुत्तं ।

उर्वशी—([illegible] ।) अयि अणवत्थिदे, एदु एदं उण परिचय दि ।

चित्रलेखा—(सस्मितम् ।) एदस्सिं मुहुत्ते जाणिस्सामो को कं परिच्चअदि त्ति । आआरं दाव पडिवज्ज ।

उर्वशी—([illegible] समीपम् ।) जदु जदु महाराओ ।

राजा—(सहर्षम् ।) सुन्दरि,

मया नाम जितं यस्य त्वयाय समुदीर्यते ।
जयशब्दः सहस्राक्षादागतः पुरुषान्तरम् ॥ १६ ॥

(हस्ते गृहीत्वा आसन उपवेशयति ।)

---

१ सखि, इत एहि । निर्गतमर भीतर मदन प्रेक्ष्य प्रियतमस्य ते दुर्दिनं संवृत्तम् ।

२ [illegible] अनवस्थिते, [illegible] तथा परित्यक्तास्मि ।

३ एतस्मिन् मुहूर्ते ज्ञास्यामः कः कं परित्यजतीति । आकारं तावत् प्रतिपद्य ।

[illegible] महाराज ।

चित्रलेखा । [illegible] इत एहि । [illegible] [illegible] प्रिय [illegible] ते दुर्दि [illegible] । उर्वशी । [illegible] अनवस्थिते [illegible] तथा परित्य [illegible] । चित्रलेखा । [illegible] मुहूर्ते [illegible] आकारं [illegible] । उर्वशी । [illegible] । आलिङ्गितवती त्वं [illegible] । [illegible] महाराज ॥ मया नामेति । जितं मया [illegible] सहस्राक्षादि [illegible] पुरुषान्तरम् [illegible] पुरुषान्तरमपि जातं इत्यर्थः । [illegible] पुरुषान्तरम् इति [illegible] वाक्य [illegible] इति

[illegible]

राजा—[illegible]

[illegible]

राजा—[illegible]

विदूषकः—[illegible]

राजा—[illegible]

विदूषकः—[illegible]

[illegible]

राजा—ममाप्येतदेव मनसि वर्तते । यया खलु मलाने
अनीशया शरीरस्य हृदय स्वत्र मनि ।
स्तनकम्पक्रियालक्ष्यैर्न्यस्त नि श्वसितैरिव ॥ १८ ॥

विदूषकः—(स्वगतम् ।) वेवैदि मे हिअअ केविए वअर मम सुअरत्तस्स अत्तभवदा वअस्सेण णाम गेण्हिद न त्ति ।

राजा—वयस्य, केनेदानीमु मनसमात्मान विनोदयामि । (स्मृत्वा ।) उपनय भूर्जपत्रम् ।

विदूषकः—(सर्वतो दृष्ट्वा सविषादम् ।) हो कद ण दि [illegible] दिव्व क्खु त सुज्जवत्त गद उव्वसीमग्गेण ।

राजा—(सासूयम् ।) सर्वत्र प्रमादी वैधेय ।

विदूषकः—ण विचिणु (उत्थाय ।) इदो भवे । इत्थ

(इति विचतव्य नाटयति ।)

(तत प्रविशत्यौशीनरी चेटी च विभवतश्च परिवार ।)

औशीनरी—हञ्जे णिउणिए, सच्च कि स्दापरं णिमनो अ ज्ञमाणरअसहाओ दिट्टो तुए महाराओ ।

१ वेपते मे हृदय यस्या वेलाया तस्य भूर्जपत्रलाभवना पर तेन मम आपमिति ।

२ हा धिग् न दृश्यत । भो दिव्य खलु तद् भूर्जपत्र गतमुर्वशी [illegible] ।

३ ननु विचिनुहि । इतो भवतु । अत्र वा भवतु ।

४ हञ्ज निपुणिक सत्य कि सत्य पूर्व [illegible]

महाराज ।

उर्वशी । [illegible] ॥ शरीरस्यानाश्रय । [illegible] ॥ १८ ॥ [illegible] दूषक । [illegible] हृदय [illegible] भूर्जपत्र [illegible] मम प्रमीति ॥ राजा । [illegible] ॥ विदूषक । [illegible] दृश्यते । भो दिव्य खलु तद् [illegible] अमत्रत्र । [illegible] ॥ विदूषक । [illegible]

चेटी—अलीअं किं मए भट्टिणी णिण्णिदुव्वा।

देवी—तेण हि एदाविडवन्तरिदा सुणिम्मे दाव वीणम्भम तिण्णिद जं तुए वहिदं दाव ण पत्ति।

चेटी—जं देवीए रुचदि।

देवी—(परिक्रम्य पुरस्तान्नवलोक्य च।) णिउणिए, किं णु एद मध एवधीभर विभ हदो दक्खिणमान्देण आणीअदि।

चेटी—(निभाल्य) भेट्टिणि, पच्चिवत्तणचिमाचिदूवसरे गुज्ञवदं वत्तु णिदिग्गं। दत, एद दवीए ए व णेडरवोन्मिमाणु। (?) एद वाचीअदु एदम्।

(देवी—अवलोअहि दाव तदम्। जदि अविरद्धं तदो सुणिस्सम्।

१ अलीकं मया भर्तृनी नि[illegible]।

२ तत् हि [illegible]।

३ [illegible]।

चेटी—अलीअं किं गए भट्टिणी णिण्णविदपुव्वा ।

देवी—तेणं हि रुद्दाविडबन्तरिदा सुणिस्सं दाव वीसम्भम [illegible]णिंगाइ ज तुए कहिद सच्च [illegible] चेत्ति ।

चेटी—ज देवीए रुच्चदि ।

देवी—(परिक्रम्य पुरस्तादवलोक्य च ।) णिउणिए, किं णु एद [illegible] पावचीअर त्तिअ इदो दक्खिणमारुदेण आणीअदि ।

चेटी—(विभाव्य) भट्टिणि, पडिवत्तणविभाविदक्खर भुज्जपत्तं [illegible]तु एदं । हन्त, कह देवीए एव्व णेउरकोडिलग्गम् । (गृहीत्वा) [illegible] वाचीअदु एदम् ।

(देवी—अवलोअहि दाव एदम् । जदि अविरुद्ध तदो सुणिस्सम् ।

१ अलीकं मया भट्टिनी निर्णापितपूर्वा ।

२ तेन हि उत्तापितान्तरिता श्रोष्ये तावद्विस्रम्भमन्त्रितानि यस्यया कथित सत्य न वेति ।

३ यद्देव्यै रोचते ।

४ निपुणिके [illegible] किं नु एतत् [illegible] पत्रचीवरमिव इतो दक्षिणमारुतेन आनीयते ।

५ [illegible] भूर्जपत्रं [illegible] एतत् । हन्त, कथं देव्या [illegible]

चेटी—(तथा कृत्वा ।) [1]भट्टिणि, त [illegible] कोलीण विअम्भदि भट्टारअ उद्दिसिअ उ[illegible]मीअ[illegible]रो [illegible] वि तक्केमि । अत्र माणवअप्पमादादो अम्हाण हत्थ आगदम् ।

देवी—[2]ण गिहीदत्था होहि ।

(चेटी वाचयति ।)

देवी—[3]एदेण एव्व उवआरेण त अच्छराकामुअ पेक्खमह ।

चेटी—[4]ज देवी आणवेदि ।

(इति परिजनसहिता उत्तरीय परिक्रामति ।)

विदूषक—[5]भो वअस्स, किं एद पवणवसगामि पमदवणसमीरणदक्खीडापत्तन्दपज्ज ते दीसदि ।

राजा—(उत्थाय ।) भगवन् वसन्तसख मलयानिल,

वासार्थं हर सभृत सुरभि यत्तो प रत्नो वारधा
किं मिथ्या भवतो ह्यनेन दयिताक्षेद्रम्वहस्तेन मे ।

१ देवि, तदेतत्कालीन विजृम्भते । भट्टारकमुद्दिश्य उर[illegible] काव्यबन्ध इति तर्कयामि । आयमाणवकप्रमादादावयोर्हस्तमागतम् ।

२ ननु गृहीतार्था भव ।

३ एतेनैवोपचारेण तम [illegible] कामुक [illegible] ।

४ यद्देव्याज्ञापयति ।

५ भो वयस्य [illegible] ।

दृश्यते ।

दतत् । यदि आवद्ध [illegible] ॥ चेटी । [illegible] । स्या त्कालीन लोकवाद [illegible] इति तर्कयामि । [illegible] राजा भट्टारको देव [illegible] । [illegible] हस्तमागतम् । देवी । ननु गृहीतार्था भव ॥ देवी । एतेनैवोपचारेण [illegible] कामुक प्रेक्षावहे ॥ चेटी । यद्देव्याज्ञापयति ॥ विदूषक । भो वयस्य [illegible] प्रमदवनसमीरणतक्री[illegible] । [illegible] ॥ वासार्थमिति । सु

प्राप्ते हि भवान् विनोदनार्थैरेभिर्विचेष्टितैः
कामार्ते जनमलमानियतुं नाश्विसितप्रापनम् ॥ १९ ॥

निपुणिका—[1]भट्टिणि, एदस्स एव्व अण्णेसणं वट्टदि ।

देवी—[2]पेक्खामि ।

विदूषक —[3]भो, मिलाअमाणवेसप्पसाहणिआ मोरपिच्छेण वि
प्पलद्धोम्हि ।

राजा—सखे हतोऽसि मन्दभाग्य ।

देवी—(सहसोपसृत्य ।) [4]अज्जउत्त, अलं आवेगेण । एदं तं
भुज्जवत्तम् ।

राजा—(ससंभ्रममात्मगतम् ।) अये, इयं देवी । (प्रकाशम् ।) स्वा-
गतं देव्यै ।

---

१ भट्टिनि, एतस्यैवान्वेषणं वर्तते ।

२ प्रेक्षे ।

३ भो, म्लायमानवेशप्रसाधनिका मायूरपिच्छेन विप्रलब्धोऽस्मि ।

४ आर्यपुत्र, अलमावेगेन । एतदेव तद्भूर्जपत्रम् ।

[illegible]

देवी—दुग्गदं दाणिं संवुत्तम् ।

राजा—(जनान्तिकम् ।) वयस्य, किमत्र प्रतिविधानम् ।

विदूषक —(जनान्तिकम् ।) लोत्तेण सूइदस्स कुम्भिलअस्स अत्थि वा पडिवअणम् ।

राजा—(अपवार्य ।) मूढ, नायं परिहासकालः । (प्रकाशम् ।) नेदं पत्रं मया मृग्यते । तत्खलु भूर्जपत्रं यदन्वेषणाय ममायमारम्भः ।

देवी—जुज्जदि अत्तणो सोहग्गं पच्छादेदुम् ।

विदूषक —भोदि, तुवरेहि से भोअणम् । पित्तोवसमणेण सुत्थो होदु ।

देवी—णिउणिए, सोहणं क्खु बम्हणेण आसासिदो वअस्सो ।

विदूषक—णं पेक्ख । आसासिदो वअस्सो चित्तभोअणेण ।

राजा—मूर्ख, बलादपराधिनं मामापादयसि ।

१ दुरागतमिदानीं संवृत्तम् ।
२ लोप्त्रेण सूचितस्य कुम्भीरकस्यास्ति वा प्रतिवचनम् ।
३ युज्यत आत्मनः सौभाग्यं प्रच्छादयितुम् ।
४ भवति, त्वरयस्वास्य भोजनम् । पित्तोपशमनेन स्वस्थो भवतु ।
५ निपुणिके, शोभनं खलु ब्राह्मणेनाश्वासितो वयस्यः ।
६ ननु प्रेक्षस्व । आश्वासितो वयस्यश्चित्रभोजनेन ।

स्व जीवन नाथ साध्याहं बल्लभम् ॥ इति सागरः ॥ देवी । दुरागतमिदानीं संवृत्तम् ॥ प्रतिविधानं प्रतीकारः ॥ विदूषक । लोप्त्रेण सूचितस्य कुम्भीरकस्यास्ति वा प्रतिवचनम् । लोप्त्रं चोरितद्रव्यापहृतं वस्तु । दासी इति भाषाया प्रसिद्धम् । स्तेयं लोप्त्रं च तद्धनम् इति त्रिकाण्डी । कुम्भीरकश्चोरः । कुम्भीरको गण्डपदस्तस्करश्च मालिम्लुचः । इति कोषः ॥ मृग्यतेऽन्विष्यते । आरम्भ उद्योगः ॥ देवी । युज्यत आत्मनः सौभाग्यं प्रच्छादयितुम् ॥ विदूषक । भवति त्वरयस्वास्य भोजनम् । पित्तोपशमनेन स्वस्थो भवतु ॥ देवी । निपुणिके शोभनं खलु ब्राह्मणेनाश्वासितो वयस्यः । वयस्यः सखा ॥ विदूषक । ननु प्रेक्षस्व ।

देवी—णत्थि भवदो अवराहो । अहं एव्व अवरद्धा । जा पडिऊलदंसणा भविअ अग्गदो चिट्ठामि । इदो गमिस्सम् । (इति कोपं नाटयित्वा प्रस्थिता ।)

राजा—

अपराधी नामाहं प्रसीद रम्भोरु विरम संरम्भात् ।
सेव्यो जनश्च कुपितः कथं नु दासो निरपराधः ॥ २० ॥

(इति पादयोः पतति ।)

देवी—(आत्मगतम् ।) ण हु लहुहिअआ अणुणअं बहु मण्णे । किं दु दक्खिण्णकिदपच्छादावस्स भाअमि । (इति राजानमपहाय सपरिवारा निष्क्रान्ता ।)

विदूषकः—पाउसणदी विअ अप्पसण्णा गदा देवी । ण उट्ठेहि ।

राजा—(उत्थाय ।) वयस्य, नेदमुपपन्नम् । पश्य ।

प्रियवचनकृतोऽपि योषितां
दयितजनानुनयो रसादृते ।

१ नास्ति भवतोऽपराधः । अहमेवापराद्धा । या प्रतिकूलदर्शना भूत्वा अग्रतस्तिष्ठामि । इतो गमिष्यामि ।

२ मा खलु लघुहृदया अनुनयं बहु मन्ये । किं तु दाक्षिण्यकृतपश्चात्तापस्य बिभेमि ।

३ प्रावृण्नदीवाप्रसन्ना गता देवी । ननूत्तिष्ठ ।

आश्चानितो वयस्यः [illegible] ॥ देवी । ना[illegible] [illegible] । [illegible] । या प्रतिकूल[illegible] भूत्वा अग्रतस्[illegible] । [illegible] गमि[illegible] । अपराधी नामेति । [illegible] । [illegible] कुपित । [illegible] कुपित [illegible] । [illegible] निरपराध [illegible] इति भाव ॥ ॥ देवी । [illegible] बहु मन्ये । किं दाक्षिण्यकृत [illegible] बिभेमि ॥ विदूषक । [illegible] ॥ प्रियवचनकृत इति । प्रियवच[illegible] दयितजनानुनयः प्रियजन

देवी—[1]दुरागद दाणिं संवुत्तम् ।

राजा—(जनान्तिकम् ।) वयस्य, किमत्र प्रतिविधानम् ।

विदूषक—(जनान्तिकम् ।) [2]लोत्तेण सूइदस्स कुम्भिलअस्स अत्थि वा पडिवअणम् ।

राजा—(अपवार्य ।) मूर्ख, नायं परिहासकालः । (प्रकाशम् ।) नेदं पत्रं मया मृग्यते । तत्खलु मन्त्रपत्रं यदन्वेषणाय ममायमारम्भः ।

देवी—[3]जुज्जदि अत्तणो सोहग्गं पच्छादेदुम् ।

विदूषक—[4]भोदि, तुवरेहि से भोअणम् । पित्तोवसमणेन सुत्थो होदु ।

देवी—[5]णिउणिए, सोहणं क्खु बम्हणेण आसासिदो वअस्सो ।

विदूषक—[6]णं पेक्खस्स । आसासिदो वअस्सो चित्तभोअणेण ।

राजा—मूर्ख, बलादपराधिनं मामापादयसि ।

---

१ दुरागतमिदानीं संवृत्तम् ।
२ लोप्त्रेण सूचितस्य कुम्भीरकस्यास्ति वा प्रतिवचनम् ।
३ युज्यत आत्मनः सौभाग्यं प्रच्छादयितुम् ।
४ भवति, त्वरयस्वास्य भोजनम् । पित्तोपशमनेन स्वस्थो भवतु ।
५ निपुणिके, शोभनं खलु ब्राह्मणेनाश्वासितो वयस्यः ।
६ ननु प्रेक्षस्व । आश्वासितो वयस्यश्चित्रभोजनेन ।

स्व जीवितं नाथ मध्याह्न वल्लभम् ॥ इति सागरकः ॥ देवी । दुरागतमिदानीं संवृत्तम् ॥ प्रतिविधानं प्रतीकारः ॥ विदूषकः । लोप्त्रेण सूचितस्य कुम्भीरकस्यास्ति वा प्रतिवचनम् । लोप्त्रं चोरितद्रव्याद्याभूतं वस्तु । दाढी इति भाषाया प्रसिद्धम् । स्तेनहृते च लोप्त्रकम् इति त्रिकाण्डी । कुम्भीरकश्चोरः । कुम्भीरको गोत्रप ... मास्कुनञ्च । इति कोषः ॥ मूर्ख ... ॥ आरम्भ उद्योग ॥ देवी । युज्यत आत्मनः सौभाग्यं प्रच्छादयितुम् ॥ विदूषकः । भवति त्वरयस्वास्य भोजनम् । पित्तोपशमनेन स्वस्थो भवतु ॥ देवी । निपुणिके शोभनं खलु ब्राह्मणेनाश्वासितो वयस्यः । वयस्य सखा ॥ विदूषकः । ननु प्रेक्षस्व ।

देवी—णेदं भवदो अवराहो । अहं एव्व अवरद्धा । जा पडिऊलदंसणा भविअ अग्गदो चिट्ठामि । इदो गमिस्सम् । (इति कोपं नाटयित्वा प्रस्थिता ।)

राजा—

अपराधी नामाहं प्रसीद रम्भोरु विरम संरम्भात् ।
सेव्यो जनश्च कुपितः कथं नु दासो निरपराधः ॥ २० ॥

(इति पादयोः पतति ।)

देवी—(आत्मगतम् ।) मा क्खु लहुहिअआ अणुणअं बहु मण्णे । किं दु दक्खिण्णकिदपच्छादावस्स भाएमि । (इति राजानमपहाय सपरिवारा निष्क्रान्ता ।)

विदूषकः—पाउसणदी विअ अप्पसण्णा गदा देवी । उट्ठेहि ।

राजा—(उत्थाय ।) वयस्य, नेदमुपपन्नम् । पश्य ।

प्रियवचनकृतोऽपि योषितां
दयितजनानुनयो रसादृते ।

१ नास्ति भवतोऽपराधः । अहमेवापराद्धा । या प्रतिकूलदर्शना भूत्वा अग्रतस्तिष्ठामि । इतो गमिष्यामि ।

२ मा खलु लघुहृदया अनुनयं बहु मन्ये । किं तु दाक्षिण्यकृतप्रश्चात्तापस्य बिभेमि ।

३ प्रावृण्नदीवाप्रसन्ना गता देवी । उत्तिष्ठ ।

[illegible] । अपराधी नामेति । [illegible] कुपितः [illegible] विदूषक [illegible] ॥ प्रियवचनकृत इति । [illegible]

देवी—दुरागद दाणिं संवुत्तम् ।

राजा—(अनाविकम् ।) वयस्य, किमत्र प्रतिविधानम् ।

विदूषक—(अनाविकम् ।) लोत्तेणे सूइदस्स कुम्भिलअस्स अत्थि वा पडिवअणम् ।

राजा—(अपवार्य ।) मूढ, नाय परिहासकाल । (प्रकाशम् ।) नेदं पत्र मया मृग्यते । तत्खलु भूर्जपत्र यदन्वेषणाय ममायमारम्भ ।

देवी—जुज्जदि अत्तणो सोहग्गं पच्छादेदुम् ।

विदूषक—भोदि, तुवरेहि से भोअणम् । पित्तोवसमणेन सुत्थो होदु ।

देवी—णिउणिए, सोहणं क्खु बह्मणेण आसासिदो वअस्सो ।

विदूषक—ण पेक्ख । आसासिदो वअस्सो चित्तभोअणेण ।

राजा—मूर्ख, बलादपराधिनं मामापादयसि ।

१ दुरागतमिदानीं संवृत्तम् ।
२ लोप्त्रेण सूचितस्य कुम्भीरकस्यास्ति वा प्रतिवचनम् ।
३ युज्यत आत्मन सौभाग्य प्रच्छादयितुम् ।
४ भवति, त्वरयस्वास्य भोजनम् । पित्तोपशमनेन स्वस्थो भवतु ।
५ निपुणिके, शोभन खलु ब्राह्मणेनाश्वासितो वयस्य ।
६ ननु प्रेक्षस्व । आश्वासितो वयस्यश्चित्रभोजनेन ।

च जायत नाथ [illegible] ॥ इति [illegible] ॥ देवी । दुरागतमिदानीं संवृत्तम् ॥ अनात्र इति प्रतीकार ॥ विदूषक । लोप्त्रेण सूचितस्य [illegible] स्यास्ति वा प्रतिवचनम् । [illegible] चोरितद्रव्यात् [illegible] वस्तु । दासी इति भाषायां प्रसिद्धम् । [illegible] इति त्रिकाण्डी । कुम्भीरकश्चोर । कुम्भीरको [illegible] इति कोष । [illegible] ॥ देवी । युज्यत आत्मन सौभाग्य प्रच्छादयितुम् ॥ विदूषक । भवति त्वरयस्वास्य भोजनम् । पित्तोपशमनेन स्वस्थो भवतु ॥ देवी । निपुणिके शोभन खलु ब्राह्मणेनाश्वासितो वयस्य । वयस्य सत्यं ॥ विदूषक । ननु प्रेक्षस्व ।

देवी—णैरिव भवदो अवराहो । अहं एव्व अवरद्धा । जा पडिऊलदंसणा भविअ अग्गदो चिट्ठामि । इदो गमिस्सम् । (इति कोपं नाटयित्वा प्रस्थिता ।)

राजा—

अपराधी नामाहं प्रसीद रम्भोरु विरम संरम्भात् ।
सेव्यो जनश्च कुपितः कथं नु दासो निरपराधः ॥ २० ॥

(इति पादयोः पतति ।)

देवी—(आत्मगतम् ।) मा [illegible] लहुहिअआ अणुणअं बहु मण्णे । किं दु दक्खिण्णकिदपच्छादावस्स भाअमि । (इति राजानमपहाय सपरिवारा निष्क्रान्ता ।)

विदूषकः—पाउसणदी विअ अप्पसण्णा गदा देवी । ण उट्ठेहि ।

राजा—(उत्थाय ।) वयस्य, नेदमुपपन्नम् । पश्य ।

प्रियवचनकृतोऽपि योषितां
दयितजनानुनयो रसादृते ।

१ नास्ति भवतोऽपराधः । अहमेवापराद्धा । या प्रतिकूलदर्शना भूत्वा अग्रतस्तिष्ठामि । इतो गमिष्यामि ।

२ मा खलु लघुहृदया अनुनयं बहु मन्ये । किं तु दाक्षिण्यकृतपश्चात्तापस्य बिभेमि ।

३ प्रावृण्नदीवाप्रसन्ना गता देवी । ननूत्तिष्ठ ।

आभ्यन्तरो वरस्त्रीजनानां [illegible] । नास्ति भवतो [illegible] या प्रतिकूलदर्शना भूत्वा अग्रतस्तिष्ठामि [illegible] । अपराधी नामेति [illegible] कुपितः [illegible] । नाम [illegible] निरपराधः [illegible] । मा खलु लघुहृदया अनुनयं बहु मन्ये । किं तु दाक्षिण्यकृतपश्चात्तापस्य बिभेमि । विदूषक [illegible] । प्रियवचनकृत इति । [illegible] दयितजनानुनयः [illegible]

देवी—[1]दुरागद दाणिं संवुत्तम्।

राजा—(जनान्तिकम्।) वयस्य, किमत्र प्रतिविधानम्।

विदूषकः—(जनान्तिकम्।) [2]लोत्तेण सूइदस्स कुम्भिलअस्स अत्थि वा पडिवअणम्।

राजा—(अपवार्य।) मूढ, नायं परिहासकालः। (प्रकाशम्।) नेदं पत्रं मया मृग्यते। तत्खलु मन्त्रपत्रं यदन्वेषणाय ममायमारम्भः।

देवी—[3]जुज्जदि अत्तणो सोहग्गं पच्छादेदुम्।

विदूषकः—[4]भोदि, तुवरेहि से भोअणम्। पित्तोवसमणेण सुत्थो होदु।

देवी—[5]णिउणिए, सोहणं खु बम्हणेण आसासिदो वअस्सो।

विदूषकः—[6]ण पेक्ख। आसासिदो वअस्सो चित्तभोअणेण।

राजा—मूर्ख, बलादपराधिनं मामापादयसि।

---

१ दुरागतमिदानीं संवृत्तम्।
२ लोप्त्रेण सूचितस्य कुम्भीरकस्यास्ति वा प्रतिवचनम्।
३ युज्यत आत्मनः सौभाग्यं प्रच्छादयितुम्।
४ भवति, त्वरयस्वास्य भोजनम्। पित्तोपशमनेन स्वस्थो भवतु।
५ निपुणिके, शोभनं खलु ब्राह्मणेनाश्वासितो वयस्यः।
६ ननु प्रपश्य। आश्वासितो वयस्यश्चित्रभोजनेन।

च ज्ञावन नाथ म थाह वक्षनम् ॥ इति भावार्थः ॥ देवी । दुरागतमिदानीं संवृत्तम् ॥ प्रतिविधानं प्रतीकारः ॥ विदूषकः । लोप्त्रेण सूचितस्य कुम्भीरकस्यास्ति वा प्रतिवचनम् । [illegible] चोरितद्रव्याशभूत वस्तु । दासी इति भावार्थः [illegible] । [illegible] इति निरुक्ती । कुम्भीरकश्चोरः । कुम्भीरको [illegible] इति कोषः [illegible] ॥ देवी । युज्यत [illegible] प्रच्छादयितुम् ॥ विदूषकः । भवति त्वरयस्वास्य भोजनम् । पित्तोपशमनेन स्वस्थो भवतु ॥ देवी । निपुणिके शोभन खलु ब्राह्मणेनाश्वासितो वयस्य । वयस्य सखा ॥ विदूषकः । ननु प्रपश्य ।

देवी—णत्थि भवदो अवराहो । अहं एव्व अवरद्धा । जा अप्पडिऊलदंसणा भविअ अग्गदो चिट्ठामि । इदो गमिस्सम् । (इति कोप नाटयित्वा प्रस्थिता ।)

राजा—

अपराधी नामाहं प्रसीद रम्भोरु विरम संरम्भात् ।
सेव्यो जनश्च कुपितः कथं नु दासो निरपराधः ॥ २० ॥

(इति पादयोः पतति ।)

देवी—(आत्मगतम् ।) मा खु लहुहिअआ अणुणअं बहु मण्णे । किं दु दक्खिण्णविरोधपच्छादावस्स भाएमि । (इति राजानमपहाय सपरिवारा निष्क्रान्ता ।)

विदूषक—पाउसणदी विअ अप्पसण्णा गदा देवी । ता उट्ठेहि ।

राजा—(उत्थाय ।) वयस्य, नेदमुपपन्नम् । पश्य ।

प्रियवचनकृतोऽपि योषितां
दयितजनानुनयो रसादृते ।

१ नास्ति भवतोऽपराधः । अहमेवापराद्धा । या प्रतिकूलदर्शना भूत्वा अग्रतस्तिष्ठामि । इतो गमिष्यामि ।

२ मा खलु लघुहृदया अनुनयं बहु मन्ये । किं तु दाक्षिण्यविरोधपश्चात्तापस्य बिभेमि ।

३ प्रावृण्नदीवाप्रसन्ना गता देवी । तदुत्तिष्ठ ।

आभाषिणो वयस्य [illegible] देवी । [illegible]
या प्रतिकूल [illegible] अपराधी नामेति । [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] देवी । [illegible]
[illegible] विदूषक । [illegible]
प्रियवचनकृत इति । [illegible]

प्रविशति हृदय न तद्विदा
मणिरिव कृत्रिमरागयोजित ॥ २१ ॥

विदूषक—अणउत्त एव्व एद मवदो । ण हु अक्खिदुक्खि दस्स पमुहे दीवसिहा सहेदि ।

राजा—नैवम् । उर्वशीगतमनसोऽपि मम देव्या स एव बहुमान । किं तु प्रणिपातलङ्घनादहमस्या धैर्यमवलम्बिष्ये ।

विदूषक—चिट्ठदु दाव धीरदा । बुभुक्खिदब्रह्मणस्स जीविद अवलम्बदु भवम् । समओ खु ण्हाणभोअणं सेविदुम् ।

राजा—(ऊर्ध्वमवलोक्य ।) कथमर्धं गत दिवसस्य । अत खलु
उष्णार्त शिशिरे निषीदति तरोर्मूलालवाले शिखी
निर्भिद्योपरि कर्णिकारमुकुलान्यालीयते षट्पदा ।
तप्त वारि विहाय तीरनलिनीं कारण्डव सेवते
क्रीडावेश्मनि चैष पञ्जरशुक क्लान्तो जल याचते ॥ २२ ॥

(इति निष्क्रान्ता ।)

द्वितीयोऽङ्क ।

१ [illegible]

२ [illegible]

[illegible]

ऽे मूलकृतजलाधारे । 'स्यादालवालमावालमावापः' इति त्रिकाण्डी । शिखी
यूरः । 'शिखावल शिखी केकी' इति सत्त्व । निषीदन्त्युपविशन्ति । कर्णिकारगुल्म
ति परिव्याधस्य वृक्षविशेषस्य । 'अथ द्रुमोत्पल । कर्णिकारः परिव्याधः' इति
काण्डी । निर्भिद्य विदार्य । षट्पदा भ्रमराः । 'इन्दिन्दिरापि द्विरेफचञ्चरीकालिनो
देशा स्युः ।' इति हलायुधः । कारण्डवः पक्षिविशेषः । 'तथा विशेषा हारीतो
डु कारण्डवः प्लवः ।' इति त्रिकाण्डी ॥ २२ ॥ इति श्रीमद्विष्णुपुरं दपुरं
न्यायजूकमण्डलाधिकरेसेरोपनामकमौनिकुलमौलिमण्डनश्रीर
नाथदीक्षितकुक्षिजविबुधवरश्रीबालकृष्णदीक्षिताङ्गजरङ्गनाथ
रचितायां विक्रमोर्वशीप्रकाशिकायां द्वितीयाङ्कः शेषः ॥



तृतीयोऽङ्कः ।

(ततः प्रविशतो भरतशिष्यौ ।)

प्रथम —सखे पेलव, अग्निशरणमापृच्छ्य महेन्द्रमन्दिरमुपाध्यायेन त्वमासनं ग्राहितः । अहमग्निशरणरक्षार्थं स्थापितः । तत् पृच्छामि गुरोः प्रयोगेण देवपरिषदाराधिता न वेति ।

द्वितीय —गालव, ण जाणे कहं आराधिदा भोदि । तस्सिं उण सरस्सईकिदकव्वबन्धे लच्छीसअंवरे उव्वसी तेसु तेसु रसन्तरेसु उम्मादइआ आसि ।

प्रथम —सदोषावकाश इव वाक्यशेषः ।

द्वितीय —आम । ताए वअणं पमादक्खलिदं आसि ।

प्रथम —किमिव ।

द्वितीय —लच्छीभूमिआए वट्टमाणा उव्वसी वारुणीभूमिआए वट्टमाणाए मेणआए पुच्छिदा । समागदा तेलोक्कपुरिसा सकेसवा लोअवाला । कदमस्सिं दे हिअआहिणिवेसो त्ति ।

---

१ गालव, न जाने कथमाराधिता भवति । तस्मिन्पुनः सरस्वतीकृतकाव्यबन्धे लक्ष्मीस्वयंवरे उर्वशी तेषु तेषु रसान्तरेषून्मादितासीत् ।

२ आम । तस्या वचनं प्रमादस्खलितमासीत् ।

३ लक्ष्मीभूमिकया वर्तमाना उर्वशी वारुणीभूमिकया वर्तमानया मेनकया पृष्टा । समागतास्त्रैलोक्यपुरुषाः सकेशवा लोकपालाः । कतमस्मिंस्ते हृदयाभिनिवेश इति ।

---

[1] इदानीं पेलवगालवाख्यभरतमुनिशिष्यमुखेन राज्ञः पुनरुर्वशीसमागमसूचनाय तावदाह—ततः प्रविशत इति । प्रथम । शरणं गृहम् । 'शरणं गृहरक्षित्रोः शरणं रक्षणे वधे ।' इति विश्वलोचनः । प्रयोगेण लक्ष्मीस्वयंवराख्यरूपकेण । परिषत्सभा । 'समज्या परिषद्' इत्यमरः ॥ द्वितीयः । गालव, न जाने कथमाराधिता भवती । तस्मिन्पुनः सरस्वतीकृतकाव्यबन्धे लक्ष्मीस्वयंवरे उर्वशी तेषु रसान्तरेषून्मादितासीत् ॥ द्वितीय । आमेति स्मरणे । 'आमानुगुण्ये स्मरणे' इति त्रिकाण्डी । तस्या वचनं प्रमादस्खलितमासीत् ॥ द्वितीय । लक्ष्मीभूमिकया वर्तमाना उर्वशी वारुणीभूमिकया वर्तमानया मेन

प्रथम —तततत ।

द्वितीयः—ताए पुरिसोत्तमे त्ति भणिदव्वे पुरूरवसि त्ति णिग्गदा वाणी ।

प्रथम —भवितव्यतानुविधायीनि बुद्धीन्द्रियाणि । स ताम भिक्रुद्धो मुनि ।

द्वितीय —सेणा उवज्झाएण । महिन्देण उण अणुगिहीदा ।

प्रथम —कथमिव ।

द्वितीय —जेणं मम तुए उवदेसो लङ्घिदो तेण ण दे दिव्वट्ठाणं हविस्सदि त्ति उवज्झाअस्स सआसादो सावो । पुरन्दरेण उण लज्जावणदमुहिं उव्वसिं पेक्खिअ एव्वं भणिदम्—'अहिस बद्धभावासि तुमं तस्स मे रणसहाअस्स राएसिणो पिअं करणिज्जं । ता दाव तुमं पुरूरवसं जहाकामं उवचिट्ठ जाव सो परिदिट्ठसंताणो भोदि' त्ति ।

१ तस्याः पुरुषोत्तम इति भणितव्ये पुरूरवसीति निर्गता वाणी ।

२ सैषा उपाध्यायेन । महेन्द्रेण पुनरनुगृहीता ।

३ येन मम त्वया उपदेशो लङ्घितः तेन न ते दिव्यं स्थानं भविष्यतीत्युपाध्यायस्य सकाशात् शापः । पुरन्दरेण पुनर्लज्जावनतमुखीमुर्वशीं प्रेक्ष्य भणितम्—अपि बद्धभावासि त्वं तस्य मे रणसहायस्य राजर्षेः प्रियं करणीयम् । तस्मात् त्वं पुरूरवसं यथाकाममुपतिष्ठ यावत् स परिदृष्टसन्तानो भवति इति ।

[illegible]

प्रथम.—सदृशं पुरुषान्तरवेदिनो महेन्द्रस्य ।

द्वितीय.—(सूर्यमवलोक्य ।) कथाप्रसङ्गेण अवरुद्धा अहिसेअवेला । ता उवज्झाअस्स पास्सवत्तिणो होम ।

(इति निष्क्रान्तौ ।)

विष्कम्भकः ।

(ततः प्रविशति कञ्चुकी ।)

कञ्चुकी—

सर्वः कल्ये वयसि यतते लब्धुमर्थान्कुटुम्बी
पश्चात्पुत्रैरपहृतभरः कल्पते विश्रमाय ।
अस्माकं तु प्रतिदिनमियं सादयन्ती प्रतिष्ठां
सेवाकारा परिणतिरभूत्स्त्रीषु कष्टोऽधिकारः ॥ १ ॥

१ कथाप्रसङ्गेनावरुद्धाभिषेक[illegible] । [illegible] पार्श्ववर्तिनौ भवावः ।

[illegible]

(परिक्रम्य) आदिष्टोऽस्मि सवियमया काशिराजपुत्र्या—यथा 'व्रत संपादनाय मया मानमुत्सृज्य निपुणिकामुखेन पूर्वं याचितो महाराज । तदेव मद्वचनाद्विज्ञापय' इति यावदहमवसितसन्ध्याकार्यं महाराजं पश्यामि । (परिक्रम्यावलोक्य च ।) रमणीयः खलु दिवसावसानवृत्तान्तो राजवेश्मनि ।

उत्कीर्णा इव वासयष्टिषु निशानिद्रालसा बर्हिणो
धूपैर्जालविनिःसृतैर्वलभयः सन्दिग्धपारावताः ।
आचारप्रयतः सपुष्पबलिषु स्थानेषु चार्चिष्मतीः
सन्ध्यामङ्गलदीपिका विभजते शुद्धान्तवृद्धो जनः ॥ २ ॥

(नेपथ्याभिमुखं दृष्ट्वा ।) अये, इत एव प्रस्थितो देवः ।

परिजनवनिताकरार्पिताभिः
परिवृत एव विभाति दीपिकाभिः ।
गिरिरिव गतिमानपक्षपातात्
पुनरपि पतकाञ्चनकारयष्टिः ॥ ३ ॥

यावदेनमनुसृत्य प्रतिपालयामि ।

(ततः प्रविशति यथानिर्दिष्टः सपरिवारो राजा विदूषकश्च ।)

राजा—(आत्मगतम् ।)

> कार्यान्तरितोत्कण्ठं दिनं मया नीतमनतिकृच्छ्रेण ।
> अविनोददीर्घयामा कथं नु रात्रिर्गमयितव्या ॥ ४ ॥

कञ्चुकी—(उपगम्य ।) जयतु जयतु देवः । देव, देवी विज्ञापयति—'मणिहर्म्यपृष्ठे सुदर्शनश्चन्द्रः । तत्र संनिहितेन देवेन प्रतिपालयितुमिच्छामि यावद्रोहिणीसंयोगः' इति ।

राजा—विज्ञाप्यतां देवी यत्तव च्छन्द इति ।

कञ्चुकी—यदाज्ञापयति देवः । (इति निष्क्रान्तः ।)

राजा—वयस्य, किं परमार्थत एव देव्या व्रतनिमित्तोऽयमारम्भः स्यात् ।

विदूषकः—तक्केमि सञ्जादपच्छादावा अत्तभोदी वदव्ववदेसेण उवमवदो पणिपादलङ्घणं पमज्जिदुकामा त्ति ।

राजा—उपपन्नं भवानाह तथा हि ।

> अवधूतप्रणिपाताः पश्चात्संतप्यमानमनसोऽपि ।
> निभृतैर्व्यपत्रपन्ते दयितानुनयैर्मनस्विन्यः ॥ ५ ॥

तदादेशय मणिहर्म्यपृष्ठस्य मार्गम् ।

१ तर्कयामि सञ्जातपश्चात्तापा अत्रभवती व्रतव्यपदेशेन तत्रभवतः प्रणिपातलङ्घनं प्रमार्ष्टुकामेति ।

[illegible] ॥ ४ ॥ कार्यान्तरितेति । [illegible] इत्यर्थः । [illegible] अविनोदेति [illegible] विनोद [illegible] ॥ विदूषकः । तर्कयामि [illegible] अत्रभवती [illegible] प्रणिपातलङ्घनं प्रमार्ष्टु [illegible] । अवधूतप्रणिपाता इति । [illegible]

विदूषक —[illegible]

[illegible]

(तत [illegible])

विदूषक —[illegible] देव [illegible]

[illegible]

राजा—[illegible] ।

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ॥ ९ ॥

विदूषक — [illegible]

राजा [illegible] ।

[illegible]

राजा—[illegible] । [illegible] [illegible] ।
([illegible]) [illegible]

[illegible]

[illegible] ।

[illegible]

[illegible] ॥ ३ ॥

विदूषक —भो, [illegible] [illegible] [illegible] । [illegible] । [illegible] [illegible] [illegible] ।

राजा—([illegible]) यदि [illegible] [illegible] कि [illegible] । [illegible] [illegible] ।

[illegible] — । [illegible] । ([illegible]) ।

राजा—([illegible]) वयस्य, परं [illegible] देवा । [illegible] [illegible] [illegible] ।

१ [illegible] । [illegible] । [illegible] ।

२ [illegible] ।

[illegible]

विदूषकः—[1]भो, ण दीसदि उव्वसी । किं दु ताए सारिच्छं चित्तफलअं वहु आलावणेण अत्ताणं धारिदुं ।

राजा—एवमेतत् । पश्य पुनरयं मनसोऽभिलाषः ।
नद्या इव प्रवाहो विषमशिलासंकटस्खलितवेगः ।
विघ्नितसमागमसुखो मनसिशयश्शतगुणो भवति ॥ ८ ॥

विदूषकः—[2]जधा परिहीअमाणेहिं अङ्गेहिं सोहसि तहा अच्छरईदि समागमं दे पेक्खामि ।

राजा—(निमित्तं सूचयन् ।)
सर्वं निराशमनसैर्भवतीव दुरुपपदम् ।
अथवास्मि दृतैर्योत्तुराश्वासयति दक्षिणः ॥ ९ ॥

विदूषकः—[3]ण क्खु अण्णहा बम्हणस्स वअणं भोदि ।

(राजा साशं तिष्ठति ।)

१ भो, न दृश्यते । किं तु तस्याः सादृश्यमनुरागी सहचर इव उत्कण्ठितेनात्मानं धारयितुम् ।

२ यथा परिहीयमाणैरङ्गैः शोभसे तथाप्सरसि समागमं ते पश्य ।

(ततः प्रविशत्याकाशयानेन कृताभिसरणवेषा उर्वशी चित्रलेखा च।)

उर्वशी—(आत्मानं विलोक्य।) सहि, रोअदि दे मे अभ मोत्ताहरणभूसिदो णीलंसुअपरिग्गहो अहिसारिआवेसो।

चित्रलेखा—णत्थि मे वाआविहवो पसंसिदुम्। इदं तु चिन्तेमि। अवि णाम अहं एव्व पुरूरवा भवेअं त्ति।

उर्वशी—सहि, असमत्था क्खु अहम्। तुमं आणेहि तं सिग्घम्। णेहि मं तस्स वा सुहअस्स वसदिम्।

चित्रलेखा—णं पडिबिम्बिअं विअ जामिणीजमुणाए केलाससिहरसस्सिरीअं दे पिअदमस्स भवणं उवगदम्ह।

---

१ सखि, रोचते ते मेऽयं मुक्ताभरणभूषितो नीलांशुकपरिग्रहोऽभिसारिकावेषः।

२ नास्ति मे वाग्विभवः प्रशंसितुम्। इदं तु चिन्तयामि। अपि नामाहमेव पुरूरवा भवेयमिति।

३ सखि, असमर्था खल्वहम्। त्वमानय तं शीघ्रम्। नय मां तस्य वा सुभगस्य वसतिम्।

४ ननु प्रतिबिम्बितमिव यामिनीयमुनायां कैलासशिखरसश्रीकं ते प्रियतमस्य भवनमुपगते स्वः।

वद ॥ उर्वशी। सखि [illegible] मुक्ता[illegible] [illegible]परिग्रहो [illegible] मुक्ताभरण[illegible] [illegible] मुक्ता[illegible] [illegible] [illegible]सारिकाया [illegible] [illegible] [illegible] समाहृता मदनेन [illegible] [illegible] ॥ इति ॥ चित्रलेखा। नास्ति [illegible] प्रशंसितुम्। इदं तु [illegible] [illegible] नामाहमेव पुरूरवा भवे[illegible] [illegible] ॥ उर्वशी। सखि [illegible] [illegible] [illegible] वसतिम् ॥ चित्रलेखा। ननु प्रतिबिम्बितमिव यामिनीयमुनायां कै[illegible] [illegible] भवनमुपगते

उर्वशी—तेण हि प्पहावेण आणाहि कहिं सो मम हिअअ-चोरो चिट्ठ अणुचिट्ठदि त्ति।

चित्रलेखा—(ध्यानेन।) होदु। जाणिस्सं दाव ण्हाए सहि। (अवलोक्य।) हला, दिट्ठो मए उवहोगक्खमे अवआसे मणोरहदुल्लह-दिआसमागमसुहं अणुभवन्तो चिट्ठदि।

उर्वशी—अयदि। हिअअं मे ण पत्तीअदि। हला चित्तलेहे, हिअअं वाउलं किंपि जप्पदि। पिअसमागमस्स अग्गदो एव्व अणेण अवहरिदं मे हिअअम्।

चित्रलेखा—एसो मणिहम्मप्पासादग्गदो वअस्समेत्तसहाओ राएसी। ता उवसप्पम्ह।

(इत्यवतरतः।)

राजा—वयस्य, रजन्या सह विजृम्भते मदनबाधा।

---

१ तेन हि प्रभावेण आनय कुत्र स मम हृदयचौरस्तिष्ठतीति।

२ भवतु। ज्ञास्ये तावद्ध्यानेन सह। सखि, दृष्टो मयोपभोग-क्षमेऽवकाशे मन [illegible] च प्रियासमागमसुखमनुभवंस्तिष्ठति।

३ अयि। हृदयं मे न प्रत्येति। सखि चित्रलेखे, हृदयं [illegible] किमपि जल्पति। प्रियसमागमस्य [illegible] हृदयम्।

४ [illegible] राजर्षिः। तदु-पसर्पावः।

उर्वशी—अणिव्भिण्णत्थेण इमिणा वअणेण आकम्पिदं मे हिअअम्। अन्तरिदा सुणुम्ह आलावम्। जाव णो संसअच्छेदो होदि।

चित्रलेखा—जं दे रोअदि।

विदूषकः—णं इमे अमिअगब्भा सेवीअन्तु चन्दपादा।

राजा—वयस्य, एवमादिभिरनुपक्रम्योऽयमातङ्कः। पश्य।

> कुसुमशयनं न प्रत्यग्रं न चन्द्रमरीचयो
> न च मलयजं सर्वाङ्गीणं न वा मणियष्टयः।
> मनसिजरुजं सा वा दिव्या ममालमपोहितुं
> रहसि लघयेदारब्धा वा तदाश्रयिणी कथा॥ १०॥

उर्वशी—हिअअ, जं दाणिं सि मं उज्झिअ इदो संकन्तं तस्स फलं तुए उवलद्धम्।

---

१ अनिर्भिन्नार्थेनानेन वचनेनाकम्पितं मे हृदयम्। अन्तरिते शृणुव आलापम्। यावदावयोः संशयच्छेदो भवति।

२ यत्ते रोचते।

३ नन्वेतेऽमृतगर्भाः सेव्यन्तां चन्द्रपादाः।

४ हृदय यदिदानीमसि मामुज्झित्वा इतः संक्रान्तं तस्य फलं त्वयोपलब्धम्।

वयस्यमानसन्तापो राजा। तदुपसर्पाव॥ **उर्वशी।** अनिर्भिन्नार्थेनानेन वचनेनाकम्पितं मे हृदयम्। अन्तरिते शृणुव आलापम्। यावदावयोः संशयच्छेदो भवति॥ **चित्रलेखा।** यत्ते रोचते॥ **विदूषकः।** नन्वेतेऽमृतगर्भाः सेव्यन्तां चन्द्रपादाः॥ अनुपक्रम्योऽचिकित्स्यः। आतङ्को रोगः सन्तापो वा। 'आतङ्को रोगसन्तापशङ्कासु मुरजध्वनौ' इति विश्वलोचनः॥ **कुसुमशयनमिति।** प्रत्यग्रं नूतनम्। सर्वाङ्गीणं सर्वाङ्गव्यापि। मलयजं चन्दनम्। मणियष्टयो मुक्ताहाराः। 'यष्टिः शस्त्रान्तरे चैव हारे हारान्तरेऽपि च' इति विश्वलोचनः। मनसिजरुजं मदनबाधाम्। अलं समर्था। अपोहितुं दूरीकर्तुम्। रहस्येकान्ते। लघयेत् लघूकुर्यात्॥ १०॥ **उर्वशी।** हृदय, यदिदानीमसि मामुज्झित्वा इतः सङ्क्रा

विदूषकः—आम । भो, अहंपि जदा सिहरिणीं रसालं अ ण लहे तदा तं एव्व चिन्तअन्तो आसादेमि सुहम् ।

राजा—संपत्स्यत इदं भवतः ।

विदूषकः—तुमं वि तं अइरेण पाविहिसि ।

राजा—सखे, एवं मन्ये ।

चित्रलेखा—सुणु असंतुट्ठे ।

विदूषकः—कहं विअ ।

राजा—

इदं तया रथक्षोभादङ्गेनाङ्गं निपीडितम् ।
एकं कृति शरीरेऽस्मिन्शेषमङ्ग भुवो भरः ॥ ११ ॥

उर्वशी—किं दाणिं अवरं विलम्बिस्सम् । (सहसोपसृत्य ।) हला चित्तलेहे, अग्गदो वि मए ठिदाए उदासीणो महाराओ ।

---

१ आम । भो, अहमपि यदा शिखरिणीं रसालं च न लभे तदा तदेव चिन्तयन्नास्वादयामि सुखम् ।

२ त्वमपि तामचिरेण प्राप्स्यसि ।

३ शृणु असन्तुष्टे ।

४ कथमिव ।

५ किमिदानीमपरं विलम्बिष्ये । सखि चित्रलेखे, अग्रतोऽपि मम स्थितायाः उदासीनो महाराजः ।

मम हस्ते फलं समुपलब्धम् । इत इत्यभिप्रायः । संका न निषिद्धम् ॥ विदूषक । आम अनुमतौ स्मरणे वा । भो अहमपि यदा शिखरिणीम् । एला लवङ्गकर्पूरादिसुगन्धिद्रव्यमिश्रितं दुग्धं दधि वा मार्जितं सितासंगतं दधि शिखरिणी उच्यते । दधिशिखरिणीपूर्वोक्तद्रव्यमिश्रितं घनं लोपकान्तं सारोऽपि लभ्यते । न लभे । रसालं च न लभे । रसालमाम्रविशेषफलम् । तदा तदेव चिन्तयन्नास्वादयामि सुखम् ॥ विदूषक । त्वमपि तामचिरेण प्राप्स्यसि ॥ चित्रलेखा । शृणु असंतुष्टे ॥ विदूषक । कथमिव ॥ इदं तयेति । रथस्य क्षोभादुच्चनीचप्रदेशगमनात् । एकमङ्गमस्मिञ्शरीरे कृति कुशलम् ॥ ११ ॥ उर्वशी । किमिदानीमपरं विलम्बिष्ये । सखि चित्रलेखे अग्रतोऽपि मम स्थिताया उदासीनो

चित्रलेखा—(सविमर्शम् ।) [1]अदित्तुवरेदि, असमत्तितिरक्खरिणी असि । (तथा करोति ।)

[2]इदो इदो भट्टिणी ।

([illegible])

विदूषकः—[3]अइ भो, उवट्ठिदा देवी । ता सुमुहिदमुहो होहि ।

राजा—भवानपि संवृताकारो भवतु ।

उर्वशी—[4]हला, किं एत्थ करणिज्जम् ।

चित्रलेखा—[5]अलं आवेगेण । अन्तरिदा दाणीं सि तुमम् । णिहिदणिअमवेसा राअमहिसी दीसदि । ता एसा चिरं ण चिट्ठिस्सदि त्ति ।

(ततः प्रविशति पूजोपहारहस्ता[illegible] देवी ।)

देवी—(चन्द्रमवलोक्य ।) [6]एसो रोहिणीजोएण अहिअं सोहदि भअवं मिअलञ्छणो ।

चेटी—[7]ण संपज्जिस्सदि भट्टिणीसहिदस्स भट्टिणो णिसेस रमणीअदा ।

(इति परिक्रामतः ।)

---

१ अतित्वरिते, असमाप्ततिरस्करिण्यसि ।

२ इत इतो भट्टिनी ।

३ अयि भो उपस्थिता देवी । तत्सुमुदितमुखो भव ।

४ सखि किमत्र करणीयम् ।

५ अलमावेगेन । अन्तरिता इदानीमसि त्वम् । विहितनियमवेशा राजमहिषी दृश्यते । तदेषा चिरं न स्थास्यतीति ।

६ एष रोहिणीयोगेनाधिकं शोभते भगवान्मृगलाञ्छनः ।

७ नूनं संपत्स्यते भट्टिनीसहितस्य भर्तुर्विशेषरमणीयता ।

महाराज ॥ **चित्रलेखा** । अतित्वरिते असमाप्ततिरस्करिण्यसि ॥ **नेपथ्ये** । इत इतो भ[illegible]ना ॥ **विदूषक** । अयि भो उपस्थिता देवी । तत्सुमुदितमुखो भव ॥ **उर्वशी** । सखि किमत्र करणीयम् ॥ **चित्रलेखा** । अलमावेगेन । अन्तरिता इदानीमसि त्वम् । विहितनियमवेशा राजमहिषी दृश्यते । तदेषा चिरं न स्थास्यतीति । **देवी** । एष रोहिणीयोगेनाधिकं शोभते भगवान्मृगलाञ्छन ॥ **चेटी** ।

विदूषकः—भो, ण जाणामि सोत्थिवाअणं वि देदि । आदु भवं त अन्तरेण चन्दवद ववदेसेण मुक्करोसा अज्ज मे अत्तभवदी सुहदंसणा देवी ।

राजा—(सस्मितम् ।) उभयमपि घटते । तथापि भवता यत्प-श्चादभिहितं तन्मम प्रतिभाति । यदत्रभवती

सितांशुका मङ्गलमात्रभूषणा
पवित्रदूर्वाङ्कुरलाञ्छितालका ।
व्रतापदेशोज्झितगर्ववृत्तिना
मयि प्रसन्ना वपुषैव लक्ष्यते ॥ १२ ॥

देवी—(उपगम्य ।) जेदु जेदु महाराओ ।

परिजनः—जेदि जेदि देवो ।

विदूषकः—सोत्थि भोदीए ।

राजा—स्वागतं देव्यै । (इति हस्तेन गृहीत्वोपवेशयति ।)

उर्वशी—ठाणे इअं वि देवीसद्देण उवआरीअदि । ण हि किं वि परिहीअदि सचीदो ओजस्सिदाए ।

१ भो, ननु जानामि स्वस्तिवाचनमपि ददाति । उत भवन्तमन्तरेण चन्द्रव्रतव्यपदेशेन मुक्तरोषा अद्य मे इयं सुखदर्शना देवी ।

२ जयतु जयतु महाराजः ।

३ जयति जयति देव ।

४ स्वस्ति भवत्यै ।

५ स्थाने इयमपि देवीशब्देनोपचर्यते । नहि किमपि परिहीयते शच्या ओजस्वितया ।

[illegible] ॥ विदूषक इति । भो ननु जानामि स्वस्तिवाचनमपि ददाति । उत भवन्तमन्तरेण । भवन्तमुद्दिश्येत्यर्थः । [illegible] व्यपदेशेन मुक्तरोषा अद्य मे इयं सुखदर्शना देवी । व्यपदेशः छलम् ॥ सितांशुकेति । [illegible] ॥ १२ ॥ देवी । जयतु जयतु महाराजः ॥ परिजनः । जयति जयति देव ॥ विदूषकः । स्वस्ति भवत्यै ॥ उर्वशी । [illegible] इयमपि देवीशब्देन [illegible] । नहि किमपि परिहीयते [illegible]

चित्रलेखा—अत्थि अवरं मुहं मन्तिदु दे ।

देवी—अज्जउत्त पुरोक्दुअ को वि वदनिसेसो मए सपाद
णीओ । ता मुहुत्त उवरोधो सहीअदु ।

राजा—मा मैवम् । अनुग्रह खलु, नोपरोध ।

विदूषक — ईरिसो ण सोत्थिवाअणएहिं दे बहुसो उवरोधो
होदु ।

राजा—किं नामधेयमेतद्देव्या व्रतम् ।

(देवी निपुणिकामवलोकयति ।)

निपुणिका—भट्टा, पिअप्पसादण णाम ।

राजा—(देवीं विलोक्य ।) यद्येवम्

अनेन कल्याणि मृणालकोमल
व्रतेन गात्र ग्लपयस्यकारणम् ।
प्रसादमाकाङ्क्षति यस्तवोत्सुक
स किं त्वया दासजन प्रसाद्यते ॥ १३ ॥

उर्वशी—(सवैलक्ष्यस्मितम् ।) मेह न्तो खु एदस्स इमस्सिं बहुमाणो ।

१ अस्त्यपरं मुखं मन्त्रयितु ते ।

२ आर्यपुत्र पुरस्कृत्य को पि व्रतविशेषो मया प्रसादनीय । तन्मुहूर्त
मुपरोध सह्यताम् ।

३ ईदृशो ननु स्वस्तिवाचनैस्ते बहुश उपरोधो भवतु ।

४ भर्तः प्रियप्रसादन नाम ।

५ महान् खल्वेतस्यैतस्यां बहुमान ।

धीन भोभक्तिभ्या ॥ चित्रलेखा । अस्ति अपरं मुखं मन्त्रयितुं ते ॥ देवी ।
आर्यपुत्र पुरस्कृत्य कोऽपि व्रतविशेषो मया सेवनीय । तन्मुहूर्तमुपरोधं सह्य
ताम् ॥ विदूषक । ईदृशो ननु स्वस्तिवाचनकस्ते बहुश उपरोधो भवतु ॥ निपु
णिका । भर्तः प्रियप्रसादनं नाम ॥ अनेनेति । गात्रं शरीरम् । [illegible]
[illegible] इति [illegible] । [illegible] । [illegible]
[illegible] ॥ १३ ॥ उर्वशी । महान् खल्वेतस्यैतस्यां बहुमान ॥ चित्रलेखा ।

चित्रलेखा—अह गुद्दे अण्णसंव तप्पेमाणो णाअग भारि आए अहिअ दक्खिणा होति।

देवी—धदम्म बद्दस अअं पद्दावो ज णतिअ वदद्दि अज्ज उत्तो।

विदूषक—विरमदु भव। ण जुत्त दे गुहातिदं ण्णचविग्घ्नुम्।

देवी—दारिआओ, आणेध ओरदारिअं जाव इत्थणा घ द बादे अप्पेमि।

परिजन—जं देवी आणवदि। एसो उवहारो।

देवी—उवणेध। (नाट्येन कुसुमानिमिश्वहस्ताभ्यवदन) हञ्जे, इ महि उवहारेहिं ओदर्षिहं अ अज्जणाणवअं वासु अच्चेध।

१ भवि गुरु, अन्यसका तप्रेमाणो नायक भार्याया अधिकं दक्षिणा भवति।

२ एतस्य भगवतः प्रभावो यदेवमवहृदयस्य र्हैव।

३ विरमतु भवान्। न युक्तं तव गुरोरिदं मन कर्तुम्।

४ दारिका, आनयतोपहारिकं [illegible]

५ [illegible]। एष उपहार।

६ उपनयत। [illegible]

[illegible]

परिजन —[1]जं देवी आणवेदि । अज्ज माणवअ, एदं उवत्था-दिदं सोत्थिवाअणअं ।

विदूषक —(मोदकशरावं गृहीत्वा ।) [2]सोत्थि भोदीए । बहुफलं एदं वदं होदु ।

चेटी—[3]अज्ज कञ्चुइ, इदं तुए ।

कञ्चुकी—(गृहीत्वा ।) स्वस्ति देव्यै ।

देवी—[4]अज्जउत्त, इदो दाव ।

राजा—अयमस्मि ।

देवी—(राजः पूजामभिनीय प्राञ्जलिः प्रणम्य च ।)[5]एसा देवदामिहुणं रोहिणीमिअलञ्छणं सक्खीकरिअ अज्जउत्तं अणुप्पसादेमि । अज्जप्पहुदि अज्जउत्तो जं इत्थिअं कामेदि, जा अज्जउत्तसमागमप्पणइणी, ताए सह अप्पडिबन्धेण वत्तिदव्वम् ।

उर्वशी—[6]अम्महे, ण आणामि किंपरं से वअणम् । मम उण णिस्सासविसदं हिअअं संवुत्तम् ।

---

१ यद्देव्याज्ञापयति । आर्य माणवक, एतदुपस्थापितं स्वस्तिवाचनकम् ।

२ स्वस्ति भवत्यै । बहुफलमेतद्व्रतं भवतु ।

३ आर्य कञ्चुकिन् [illegible] तव ।

४ आर्यपुत्र, इतस्तावत् ।

५ एषा [illegible] रोहिणीमृगलाञ्छनं साक्षीकृत्य आर्यपुत्रमनुप्रसादयामि । अद्यप्रभृति आर्यपुत्रो यां स्त्रियं कामयते, या आर्यपुत्रसमागमप्रणयिनी तया सहाप्रतिबन्धेन वर्तितव्यम् ।

६ [illegible] वचनम् । मम पुनर्निःश्वासविनोद हृदयं संवृत्तम् ।

[illegible] ॥ परिजन । यद्देव्याज्ञापयति । आर्य माणवक, एतदुपस्थापितं स्वस्तिवाचनकम् ॥ विदूषक । स्वस्ति [illegible] । बहुफलमेतद्व्रतं भवतु ॥ चेटी । [illegible] ॥ देवी । आर्यपुत्र इतस्तावत् ॥ देवी । एषा [illegible] आर्यपुत्रमनुप्रसादयामि । अद्यप्रभृति आर्यपुत्रो यां स्त्रियं कामयते या आर्यपुत्रसमागमप्रणयिनी तया सहाप्रतिबन्धेन वर्तितव्यम् । उर्वशी । अम्महे आश्चर्यं । न जाने किंपरमस्या वचनम् । मम

विदूषकः—[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।

विदूषकः—([illegible]) [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] । ([illegible]) [illegible], [illegible]
[illegible] [illegible] ।

देवी—[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] । [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।

राजा—

[illegible] । [illegible] [illegible] [illegible] ।
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ॥ १४ ॥

देवी—[illegible] । [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] । [illegible] [illegible], [illegible] ।

[illegible]

[illegible]

राजा—प्रिये, न खलु प्रसादितोऽस्मि यदि संप्रति विहाय गम्यते ।

देवी—अज्जउत्त, ण लङ्घिदुं णो सक्कं णिअमो । (इति सपरिजना निष्क्रान्ता ।)

उर्वशी—हला, पिअकलत्तो राएसी । ण उण हिअअं णिवत्तेदुं सक्कणोमि ।

चित्रलेखा—कधं दिग्घासो णिवत्तीअदि ।

राजा—(आसनमुपगम्य ।) वयस्य, न खलु दूरं गता देवी ।

विदूषक—भण वीसद्धो जं सि वत्तुकामो । असज्झो त्ति परिच्छिददिअ आदुरो विअ वेज्जेण अइरेण मुक्को तत्तभव मोदीए ।

राजा—अपि नामोर्वशी ।

उर्वशी—(आत्मगतम् ।) निर्वृत्ता भवे ।

राजा—

> गूढं नूपुरशब्दमात्रमपि मे कान्तं श्रुतौ पातये-
> त्पश्चादेत्य शनैः करोत्पलकृते कुर्वीत वा लोचने ।

१ आर्यपुत्र, न लङ्घितपूर्वः शक्यः नियमः ।

२ सखि, प्रियकलत्रो राजर्षिः । न पुनर्हृदयं निवर्तयितुं शक्नोमि ।

३ कथं दीर्घश्वासो निवर्त्यते ।

४ भण विस्रब्धो यदसि वक्तुकामः । असाध्य इति परिच्छिद्य आतुर इव वैद्येनाचिरेण मुक्तस्तत्रभवत्या भवत्या ।

५ निर्वृता भवेयम् ।

यथा न [illegible] विप्रलम्भ [illegible] नाम् । आत्मगतं परिजना , सह [illegible] ॥ उर्वशी । आर्यपुत्र न लङ्घितपूर्व शक्यः नियम ॥ उर्वशी । सखि प्रियकलत्रो राजा । । न पुनर्हृदयं निवर्तयितुं शक्नोमि । चित्रलेखा । कथं दीर्घश्वासो निवर्त्यते ॥ विदूषक । भण । विस्रब्धो यदसि वक्तुकाम । असाध्य इति परिच्छिद्य आतुर इव वैद्येन चिरेण मुक्तस्तत्रभवत्या ॥ राजा ॥ अपि नामोर्वशी इति पूर्व नूपुर— इत्य [illegible] अपि चूर्णकम् ॥ उर्वशी । आत्मगतम् । इत्यादि भवेद् । [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।

इत्थं-स्निग्धतरीयं साध्यमधुना मन्दायमानापुनः
दानीयेन पश्चात्तद् चतुरया सख्या ममोत्पादितम् ॥१५॥

चित्रलेखा—हला उव्वसि, इमं दाव से मणोरहं संपादेहि ।

उर्वशी—(सलज्जम् ।) ओदिण्णे दाव । (इति ईषदिवाग्य राजो लोचने संवृणोति ।)

(चित्रलेखा विदूषकं संज्ञां करोति ।)

राजा—(स्पर्शं रूपयित्वा ।) सखे, न खलु नारायणोरुसंभवा परोक्ष ।

विदूषक—कीस भवं अपगच्छदि ।

राजा—विस्मय श्रेयम् ।

अप्रारब्धमिव पुनर्वलितं मम गात्रकं परस्परार्थान् ।
रोमाञ्चितानि सतारिर्णेभ्य दर्शितानुभि पुलकम् ॥ १६ ॥

उर्वशी—अण्णहे, वत्तोरेवपडिदं चिअ मे हिअअं अन्तरेण ण राम

1 सखि उर्वशि इमं तावदस्य मनोरथं सम्पादय ।
2 अवतिष्ठे तावत् ।
3 कथं भवानवगच्छति ।
4 अन्यहे, वत्तोरेवपतितमिव मे हृदयमन्तरेण न तावदं अवगच्छन् ।

गूढतिरिति । [illegible] ॥ १५ ॥ चित्रलेखा [illegible] उर्वशी [illegible] विदूषक [illegible] रत्नावलि [illegible] उर्वशी [illegible]

रथादि अवणेदुम् । (इति मुरभिगाभी मधुरो हस्तावारनीय समारवः तिष्ठति ।)

(राजा हस्ताभ्यां पट्टीला परिवर्तयति ।)

उर्वशी—(कथंचिदुपगत्य ।) जेदु जेदु महाराओ ।

चित्रलेखा—सुह दे वअस्स ।

राजा—न चैतदुपपन्नम् ।

उर्वशी—हेला, देवीए दिण्णो महाराओ । अदो से प्पणय वदी विअ सरीरसंगदाम्हि । मा खु म पुरोमाइणी त्ति समत्थेहि ।

विदूषक—कैंध इह जेव तुम्हाण अत्थमिदो सूरो ।

राजा—(उर्वशीमवलोक्य ।)

देव्या दत्त इति यदि व्यापार ब्रजसि मे शरीरेऽस्मिन् ।
प्रथम कस्यानुमते चोरितमपि मे त्वया हृदयम् ॥ १७ ॥

चित्रलेखा—वअस्स, णिरुत्तरा एसा । मम संपद णिण्णविअ सुणीअदु ।

राजा—अवहितोऽस्मि ।

---

१ जयतु जयतु महाराज ।

२ सुख ते वयस्य ।

३ सखि, देव्या दत्तो महाराज । अतोऽस्य प्रणयवतीव शरीरसंगतास्मि । मा खलु मा पुरोभागिनीति समर्थय ।

४ कथमत्रैव युवयोरस्तमित सूर ।

५ वयस्य निरुत्तरैषा । मम साप्रत विज्ञापित श्रूयताम् ।

उर्वशी । जयतु जयतु महाराज ॥ चित्रलेखा । सुख ते वयस्य ॥ उर्वशी । सखि देव्या दत्तो महाराज । अतोऽस्य प्रणयवतीव शरीरसंगतास्मि । मा खलु मा पुरोभागिनीति समर्थय । दोषैकदृक्पुरोभागी इति हैम ॥ विदूषक । कथमत्रैव युवयोरस्तमित सूर । सूरसूर्यार्यमादिद्वादशात्मदिवाकरा इत्यमर । सुज्झो इति पाठे सूर्य ॥ देव्येति । व्यापारमाभिनाचार गमम् ॥ १७ ॥ चित्रलेखा । वयस्य, निरुत्तरैषा । मम सांप्रत विज्ञापित श्रूय

चित्रलेखा—वसन्ताणन्तरं उण्हसमए भअवं सुज्जो मए उवअरिदव्वो । ता जधा इअं मे पिअसही सग्गस्स ण उक्कण्ठेदि तहा वअस्सेण कादव्वम् ।

विदूषक —भोदि, किं वा सग्गे सुमरिदव्वम् । ण तत्थ खाईअदि ण पीअदि । केवलं अणिमिसेहिं अच्छीहिं मीणदा अवलम्बीअदि ।

राजा—वयस्य,

> अनिर्देश्यसुखः स्वर्गः कथं विस्मारयिष्यते ।
> अनन्यनारीसामान्यो दासस्त्वस्याः पुरूरवाः ॥ १८ ॥

चित्रलेखा—अणुगिहीदह्मि । हला उव्वसि, अकादरा भविअ विसज्जेहि मम् ।

उर्वशी—(चित्रलेखां परिष्वज्य सकरुणम् ।) सहि, मा खु मं विसुमरेसि ।

---

१ वसन्तानन्तरमुष्णसमये भगवान्सूर्यो मयोपचरितव्यः । तद्यथेयं मे प्रियसखी स्वर्गस्य नोत्कण्ठते तथा वयस्येन कर्तव्यम् ।

२ भवति किं वा स्वर्गे स्मर्तव्यम् । न तत्र खाद्यते न पीयते । केवलमनिमिषैरक्षिभिर्मीनतावलम्ब्यते ।

३ अनुगृहीतास्मि सखि उर्वशि अकातरा भूत्वा विसर्जय माम् ।

४ सखि मा खलु मां विस्मरिष्यसि ।

ताम् ॥ अवहित सावधान । चित्रलेखा । वसन्ते व [illegible] भग-
[illegible] मयोपचरित[illegible] । [illegible] । तदथ म प्रियसखी स्व[illegible]
[illegible]

चित्रलेखा—(सस्मितम्।) वअस्सेण सगदा तुमं मए एव्व जाणिदव्वा। (इति राजानं प्रणम्य निष्क्रान्ता।)

विदूषकः—दिट्ठिआ मणोरहसिद्धीए वड्ढदि भवम्।

राजा—इमां तावन्मनोरथसिद्धिं पश्य।

सामन्तमौलिमणिरञ्जितपादपीठ-
मेकातपत्रमवनेर्न तथा प्रभुत्वम्।
अस्याः सखे चरणयोरहमद्य कान्त-
माज्ञाकरत्वमधिगम्य यथा कृतार्थः ॥ १९ ॥

उर्वशी—णत्थि मे वाआविहवो अदो अवरं मन्तिदुम्।

राजा—(उर्वशीं हस्तेनावलम्ब्य।) अहो, अविरुद्धसमर्पणमेतदिदानीमीप्सितलाभानाम्। यतः।

पादास्त एव शशिनः सुखयन्ति गात्रं
बाणास्त एव मदनस्य ममानुकूलाः।

१ वयस्येन सगता [illegible] मयैव [illegible]।
२ दिष्ट्या मनोरथसिद्ध्या वर्धते भवान्।
३ नास्ति मे वाग्विभवो [illegible] मन्त्रयितुम्।

वयस्येन [illegible] विदूषक [illegible] दिष्ट्या [illegible] वर्धते भवान् [illegible] सामन्तमौलीति [illegible]
[illegible] ॥ १९ ॥ [illegible]
[illegible] पादा इति [illegible]

संरम्भरूक्षमिव सुन्दरि यद्यदासी-
　　त्त्वत्संगमेन मम तत्तदिवानुनीतम् ॥ २० ॥

उर्वशी—[1]अवराद्धाम्हि चिरआरिआ महाराअस्स ।

राजा—सुन्दरि, मा मैवम् ।

　यदेवोपनतं दुःखात्सुखं तद्रसवत्तरम् ।
　निर्वाणाय तरुच्छाया तप्तस्य हि विशेषतः ॥ २१ ॥

विदूषकः—[2]भोदि, सेविदा पदोसरमणीआ चन्दवादा । ता समओ क्खु दे गेहप्पवेसस्स ।

राजा—तेन हि सख्या मार्गमादेशय ।

विदूषकः—[3]इदो इदो भोदी ।

(इति परिक्रामन्ति ।)

राजा—सुन्दरि, इयमिदानीं मे प्रार्थना ।

उर्वशी—[4]कीरिसी सा ।

१ अपराद्धास्मि चिरकारिका महाराजस्य ।
२ भवति, सेविता प्रदोषरमणीयाश्चन्द्रपादाः । तत्समयः खलु ते गेहप्रवेशस्य ।
३ इत इतो भवती ।
४ कीदृशी सा ।

रोषणरूक्षम् । अनुनीत इवसान्त्वमिव ॥ २० ॥ उर्वशी । अपराद्धास्मि चिरकारिका महाराजस्य ॥ यदुपनतेति । यदेव दुःखं दु खात्पीडोत्तरसुखम मास तद रसवत्तरं स्वादुतरं भवति । रवौ तापे तथा वीर्ये निदाघे पादपे द्रवे । रैतसाला इत्ते हेरि निर्योषेऽमृतानन्दो ॥ इति विश्वकोशी । द्विवत । तरुच्छायापातिवान्ताय सुखाय । तप्तस्य विशेषतोऽतिसुखायत्वार्थं । निर्वाण निर्वृतौ मोक्षे इति [illegible] कन्दी ॥२१॥ विदूषकः । भवति सेविता प्रदोषरमणीयाश्चन्द्रपादाः । तत्स मय खलु ते गेहप्रवेशस्य ॥ विदूषकः । इत इतो भवती ॥ उर्वशी । की

राजा—

अनधिगतमनोरथस्य पूर्वं
शतगुणितेव गता मम त्रियामा ।
यदि तु तव समागमे तथैव
प्रसरति सुभ्रु ततः कृती भवेयम् ॥ २२ ॥

(इति निष्क्रान्ताः सर्वे ।)

तृतीयोऽङ्कः ।

इनी वा ॥ अनधिगतेति । अनधिगतमनोरथस्य अप्राप्तसमागमसुखस्येत्यर्थः ॥२२॥ इति श्रीमद्यायजूकप्रवरश्रीभिरवेकरोपनामकश्रीनिवासात्मजरश्रीरङ्गनाथदीक्षितसुक्षितजयि दुधूदपुरदरश्रीबालकृष्ण दीक्षितात्मजरङ्गनाथविरचितायां विक्रमोर्वशीप्रकाशिकायां तृतीयाङ्कोऽयम् ॥



चतुर्थोऽङ्कः ।

(नेपथ्ये सहजन्याचित्रलेखयोः प्राकृतिकयाश्रितिः ।)

पिअसहिविओअविमणा सहिसहिआ दुम्मणा समुल्लवइ ।
सूरकरफंसविअसिअतामरसे सरवरुच्छङ्गे ॥ १ ॥

(ततः प्रविशति सहजन्या चित्रलेखा च ।)

चित्रलेखा—(प्रवेशानन्तरं निरूप्य दिशोऽवलोक्य च ।)

१ प्रियसखीवियोगविमना सखीसहिता दुर्मनाः समुल्लपति ।
सूर्यकरस्पर्शविकसिततामरसे सरोवरोत्सङ्गे ॥

[illegible]

सहजन्याचित्रलेखयोः [illegible] पठति—पिअसहीति । प्रियसखीवियोगविमना सखीसहिता दुर्मनाः समुल्लपति । सूर्यकरस्पर्शविकसिततामरसे सरोवरोत्सङ्गे ॥ [illegible]

[illegible]

सहअरिदुक्खालिद्धअ सरवरअम्मि सिणिद्धअम् ।
वाहोवग्गिअणअणअ तम्मइ हंसीजुअलअम् ॥ २ ॥

सहजन्या—(सखेदम् ।) सहि चित्तलेहे, मिलाअमाणसदवत्तसरिसा दे मुहच्छाआ हिअअस्स असत्थदं सूचेदि । ता कहेहि मे अणिव्विदिकारणं जेण दे समाणदुक्खा होमि ।

चित्रलेखा—सहि, अच्छराआवारपज्जाएण तत्थभवदो सुज्जस्स उवट्ठाणे वट्टन्ती पिअसहीए विणा बलिअं उक्कण्ठिदम्हि ।

सहजन्या—सहि, जाणामि वो अण्णोण्णगदं पेमम् । तदो तदो ।

---

१ सहचरीदुःखालीढं सरोवरे स्निग्धम् ।
बाष्पावनमितनयनं ताम्यति हंसीयुगलम् ॥

२ सखि चित्रलेखे, म्लायमानशतपत्रसदृश्या ते मुखच्छाया हृदयस्यास्वस्थतां सूचयति । तत्कथय मेऽनिर्वृतिकारणं येन ते समानदुःखा भवामि ।

३ सखि, अप्सरोव्यापारपर्यायेण तत्रभवतः सूर्यस्योपस्थाने वर्तमाना प्रियसख्या विना बलवदुत्कण्ठितास्मि ।

४ सखि [illegible] युवयोः [illegible] । ततस्ततः ।

[illegible] ॥ [illegible] । हंसीयुगलम् [illegible] सहचरीति । सहचरीदुःखालीढं सरोवरे । [illegible] हंसीयुगलम् ॥ [illegible] ॥ २ ॥ सहजन्या । सखि चित्रलेखे, म्लायमानशतपत्रसदृश्या ते मुखच्छाया हृदयस्यास्वस्थतां सूचयति । तत्कथय मे [illegible] येन ते समानदुःखा भवामि ॥ चित्रलेखा । सखि अप्सरोव्यापारपर्यायेण [illegible] विना बलवदुत्कण्ठितास्मि । [illegible] सहजन्या । सखि, जानामि [illegible] प्रेम । [illegible] चित्रलेखा । ततः [illegible]

चित्रलेखा—तदो इमेसु दिवसेसु को णओ वुत्तन्तो त्ति पणिधाणट्ठिदाए मए अच्चाहिदं उवलद्धम्।

सहजन्या—सहि, कीरिसं व।

चित्रलेखा—(सविषादम्।) उव्वसी किल तं राएसिं रज्जसचिवेसु णिहिदकज्जधुरं केलाससिहरदेसे गन्धमादणवणं विहरिदुं गदा।

सहजन्या—(सश्लाघम्।) सहि, सो संभोओ जो तारिसेसु प्पदेसेसु। तदो तदो।

चित्रलेखा—तदो सहिं म दाहणीतीरे सिकदापव्वतेहिं कीड माणा उदअवदी णाम विज्जाहरदारिआ तेण राएसिणा चिरं णिज्झाइदेत्ति कुविदा मे पिअसही उ व्वसी।

---

१ ततः एतेषु दिवसेषु को नयो वृत्तान्त इति प्रणिधानस्थितया मयात्याहितमुपलब्धम्।

२ सखि, कीदृशं तत्।

३ उर्वशी किल तं राजर्षिं राज्यसचिवेषु निहितकार्यधुरं कैलासशिखरदेशे गन्धमादनवनं विहर्तुं गता।

४ सखि, स संभोगो यस्तादृशेषु प्रदेशेषु। ततस्ततः।

५ ततस्तत्र मन्दाकिनीतीरे सिकतापर्वतैः क्रीडमाना उदयवती नाम विद्याधरदारिका तेन राजर्षिणा चिरं निध्याता इति कुपिता मे प्रियसख्युर्वशी।

सहजन्या—[1]असहणा क्खु सा। दूरारूढो अ से प्पणओ। ता भविदव्वदा एत्थ बलवदी। तदो तदो।

चित्रलेखा—[2]तदो भत्तुणो अणुणअं अप्पडिवज्जमाणा गुरुसाव-संमूढहिअआ विसुमरिददेवदाणिअमा अम्मणजणपरिहरणिज्जं कुमारवणं पविट्ठा। पवेसाणन्तरं अ काणणोवन्तवत्तिलदाभावेण परिणदं से रूवम्।

सहजन्या—(सशोकम्।) [3]सव्वधा णत्थि विहिणो अलङ्घणीअं णाम। जेण तारिसस्स अण्णारिसो एव्व परिणामो संवुत्तो। तदो तदो।

चित्रलेखा—[4]तदो सो वि तस्सिं एव्व काणणे पिअदम-अण्णेसअन्तो उम्मत्तीभूदो इदो उव्वसी तदो उव्वसी त्ति कदुअ

१ असहना खलु सा। दूरारूढश्चास्याः प्रणयः। तद्भवितव्यतात्र बलवती। ततस्ततः।

२ ततो भर्तुरनुनयमप्रतिपद्यमाना गुरुशापसंमूढहृदया विस्मृतदेवतानियमा स्त्रीजनपरिहरणीयं कुमारवनं प्रविष्टा। प्रवेशानन्तरं च काननोपान्तवर्तिलताभावेन परिणतमस्या रूपम्।

३ सर्वथा नास्ति विधेरलङ्घनीयं नाम। येन तादृशस्यान्यादृश एव परिणामः संवृत्तः। ततस्ततः।

४ ततः सोऽपि तस्मिन्नेव कानने प्रियतमामन्विष्यन्नुन्मत्तीभूत इत उर्वशी तत उर्वशीति कृत्वाहोरात्रमतिवाहयति। अनेन पुन

राभार्येण चिरं नि य तति कृत्वा कुपिता म त्रियसख्युर्वशी। [illegible] यातायन्ते कृता ॥ **सहजन्या**। असहना खलु सा। दूरारूढश्चास्याः प्रणयः। तद्भवितव्यतात्र बलवती। ततस्ततः ॥ **चित्रलेखा**। ततो भर्तुरनुनयमप्रतिपद्यमाना गुरुशापसंमूढहृदया विस्मृतदेवतानियमा स्त्रीजनपरिहरणीयं कुमारवनं प्रविष्टा। प्रवेशानन्तरं च काननोपान्तवर्तिलताभावेन परिणतमस्या रूपम्। अप्रतिपद्य मान्यीकुर्वाणा। गुरुश्चासौ शापश्च। गुरुशापेन मुनिशापेन वा। अम्मनाजणे स्त्री पीठाच ॥ **सहजन्या**। सर्वथा नास्ति विधेरलङ्घनीयं नाम। येन तादृशस्यान्यादृश एव परिणामः संवृत्तः। ततस्ततः ॥ **चित्रलेखा**। ततः सोऽपि तस्मिन्नेव कानने प्रिय

अहोरत्त अदिवाहेदि । (नभोऽवलोक्य ।) इमिणा उण णिव्विदाण पि उकण्ठाकारिणा मेहोदएण अप्पदीआरो मनिस्सदि त्ति तक्केमि ।

(अनन्तरे अन्यभणिता ।)

सेहअरिदुक्खालिद्धअ सरवरअम्मि सिणिद्धअम् ।
अविरल्लवाहजललोलअ तम्मइ हसीजुअल्अम् ॥ २ ॥

सहजन्या—सैहि, अत्थि कोवि समागमोवाओ ।

चित्रलेखा—गोरीचरणराअसंभव संगममणि पञ्जिअ कुदो से समागमोवाओ ।

सहजन्या—णं तारिसा आकिदिविसेसा चिरं दुक्खमाइणो

[illegible]नामप्युत्कण्ठाकारिणा मेघोदयेनाप्रतीकारो भविष्यतीति तर्कयामि ।

१ सहचरीदुःखालीढ सरोवर स्निग्धम् ।
अविरलबाष्पजलार्द्र ताम्यति हंसीयुगलम् ॥

२ सखि, अस्ति कोऽपि समागमोपायः ।

३ गौरीचरणरागसंभवं संगममणिं वर्जयित्वा कुतोऽस्याः समागमोपायः ।

४ न तादृशा आकृतिविशेषाश्चिरं दुःखभाजो भवन्ति । तदवश्यं

[illegible]

[illegible]

अनन्तरे अन्यभणिता इति । [illegible]

[illegible]

होन्ति । ता अवस्सं कोवि अणुग्गहणिमित्तभूओ समागमोवाओ भविस्सदि त्ति तक्केमि । (प्राचीं विलोक्य ।) ता एहि । उदआदि-घस्स भअवदो सुज्जस्स उवट्ठाणं करेम्ह ।

(अनन्तरे खण्डधारा ।)

चिन्तादुम्मिअमाणसिआ सहअरिदंसणलालसिआ ।
विअसिअकमलमणोहरए विहरइ हंसी सरवरए ॥ ४ ॥

(इति निष्क्रान्ते ।)

प्रवेशकः ।

(नेपथ्ये पुरूरवसः प्रावेशिक्याक्षिप्तिका ।)

गेह्ण महद्दणाहो विअसिरहुम्माअअलिअविआरो ।
विसइ तरुकुसुमकिसलअभूसिअणिअदेहपब्भारो ॥ ५ ॥

* तदनुग्रहनिमित्तभूतः समागमोपायो भविष्यतीति तर्कयामि । तदेहि उदयाद्रिस्थस्य भगवतः सूर्यस्योपस्थानं कुर्वः ।

१ चिन्तादूयमानमानसा सहचरीदर्शनलालसा ।
विकसितकमलमनोहरे विहरति हंसी सरोवरे ॥

२ [illegible]

[illegible]

(ततः प्रविशत्याकाशबद्धलक्ष्य सोन्मादो राजा ।)

राजा—(सक्रोधम् ।) आः दुरात्मन् रक्ष, तिष्ठ तिष्ठ । क्व मे प्रियतमामादाय गच्छसि । (विलोक्य ।) हन्त, शैलशिखरात् गगनमुत्पत्य बाणैर्मामभिवर्षति । (इति लोष्टं गृहीत्वा हन्तुं धावन् । [illegible])

हिअआहिअपिअदुक्खओ सरवरए धुदपक्खओ ।
वाहोवग्गिअणअणओ तम्मइ हंसजुआणओ ॥ ६ ॥

(विभाव्य सकरुणम् ।) कथम् ।

नवजलधरः संनद्धोऽयं न दृप्तनिशाचरः
सुरधनुरिदं दूराकृष्टं न नाम शरासनम् ।
अयमपि पटुर्धारासारो न बाणपरम्परा
कनकनिकषस्निग्धा विद्युत्प्रिया न ममोर्वशी ॥ ७ ॥

(इति मूर्च्छितः पतति । पुनरुत्थाय सोत्साहं [illegible] ।)

मेह जाणिअ णिअअम्मि णिरिसिअर कोह कइ ।
जाव ण गअबहिणाअहि धाराहर वरिसइ ॥ ८ ॥

१ हृदयाहितप्रियदुःखः सरोवरे धुतपक्षः ।
बाष्पावगुण्ठितनयनस्ताम्यति हंसयुवा ॥

२ [illegible]
[illegible] धाराधरो वर्षति ।

[illegible]

(इति सकरुण विभिन्त्य ।) क नु खलु रम्भोरूर्गता स्यात् ।

तिष्ठेत्कोपवशात्प्रभावपिहिता दीर्घं न सा कुप्यति
स्वर्गायोत्पतिता भवेन्मयि पुनर्भावार्द्रमस्या मन ।
तां हर्तुं विबुधद्विषोऽपि हि न मे शक्ता पुरोवर्तिनीं
सा चात्यन्तमगोचरं नयनयोर्यातेति कोऽयं विधि ॥ ९ ॥

(इति दिग्दिकया दिशोऽवलोक्य श्वासम् ।) अये, पराङ्मुखभागधेयाना दु ख दु खानुबन्धि । कुत ।

अयमेकपदे तया वियोग
प्रियया चोपनत सुदु सहो मे ।
नववारिधरोदयादहोभि-
र्भवितव्य च निरातपत्वरम्यै ॥ १० ॥

(अनन्तरे चर्चरी ।)

✓ जलहर सहरएहु कोपमिआढत्तओ
अविरलधारासारदिशामुहकन्तओ ।

१ जलधर सहरात्र कोपमाढत
अविरलधारासारदिशामुखकान्त ।

[illegible]ति ताव मृगलोचनाभुवशा कोऽपि राक्षसो हरतीति मया निश्चयेन ज्ञातम् । [illegible]णोत्तर तु अन्तर्धिविषयात्वेन जाता क वा गता मत्प्राणप्रिया किमिदानीं करोमि मन्दभाग्य इति । इति कापि सकरुण विचिन्त्येत्युत्तरचूर्णकाशयति । मद कोऽ इति च मया को पि इत्यथ न्धा ॥ ॥ तिष्ठेदिति । प्रभावपिहिता तिर स्करिण्या विद्याप्रभावणाच्छन्ना । स्वर्गायोत प्रति गन्तुमित्यर्थ । विधि प्रकार ॥९॥ अयमिति । एकपदे । तत्क्षणमकस्मात्तुल्ये सद्य सपदि च स्मृतम् इति हलायुध ॥१ ॥ अनन्तर इति । चर्चरीसंज्ञो गीतिविशेष । यदुक्तम्— इतमध्यत्रय समाश्रिता पठति चमभराष्टपदी यदि । प्रतिमण्डकरासकेन वा ह्रत मध्या प्रथमा हि चर्चरी ॥ शोमा वा प्रतिमण्डक । लघ्वान्तिताळो लोकऽस्मा रास इत्यभिधीयत ॥ इति ॥ अथ प्रलाह—जलहरेति । जलधर संहरात्र कोपमाढत अविरलधारासारदिशामुखकान्त । ए अह पृथ्वीं भ्रमन्यदि प्रियां प्रेक्षिष्ये तदा यत्करिष्यसि तत्सहिष्ये । ए इति संबोधन एवमर्थे वा । संहर एहु कोपम्

ए मइ पुढविं भमन्ते जइ पिअ पेक्खिहिसि
सच्चे अ जु करीहरि सं तु अहीहिसि ॥ ११ ॥

(विमृश्य।) वृथा खलु मया मनसः सोऽयमवहित्थेऽयते। यदा पुनः पोऽप्येव व्याहरन्ति 'राजा कालस्य कारणम्' इति। तत्किमहं जलधरसमय न प्रत्यादिशामि।

(चलन्वरे चचरी।)

गेभुम्माइअमहु मरगीएहिं
वज्जन्तेहिं पाउमतरेहिं।
पसरिअपवणु वेल्लिअपल्लवणिअरु
सुललिअविविहपआरेहिं णचइ कप्पअरु ॥ १२ ॥

(इति मर्त्तिता।) अथवा न प्रत्यादिशामि यस्मादृतुवेश्यैरेव विहितम राजोपचार योमति। कथमिव।

विद्युल्लेखाकनकरचिरं श्रीवितान ममाभ्रं
व्याधूयन्ते निचुलतरुभिर्मञ्जरीचामराणि।

---

१ कइ पुच्छी भमन्यदि पियां पढिच्छे
तदा यमक्करिष्यति तत्सादिच्छे ॥

२ गन्धा माध्मिम[illegible] उवरगीते
वाद्यमाने पल्लवनृत्ये।
प्रसृतपवनार्नं पल्लवनिकर
मु[illegible]कान्तेनृत्यति क[illegible] ॥

[illegible] इति वा।
[illegible] ॥ ११ ॥ [illegible]
[illegible]
[illegible] —गन्धुम्माइअमहु [illegible] मत्तिमउवरगी [illegible]
[illegible] रेण नृत्यति
[illegible]नुयैश्च [illegible] अनिलेनलमस संचरता वाहना
[illegible] पल्लवनिकरम्य
[illegible] राजोपचारान्वर्णयति—विद्युल्लेखेति। [illegible]

धर्मच्छेदात्पटुतरगिरो वन्दिनो नीलकण्ठा
धारासारोपनयनपरा नैगमाश्चाम्बुवाहाः ॥ १३ ॥

(पुनश्चरी ।) भवतु । निमेव परिच्छदश्लाघया । यावदस्मिन्कानने वा प्रियामन्वेषयामि ।

(पाठ्यान्ते भिन्नकः ।)

दइआरहिओ अहिअ दुहिओ
विरहाणुगओ परिमन्थरओ ।
गिरिकाणणए कुसुमुज्जलए
गअजूहवई तह झीणगई ॥ १४ ॥

(अनन्तरे द्विपदिकया परिक्रम्यावलोक्य च सहर्षम् ।) हन्त हन्त, व्यवसितस्य मे संदीपनमिव सवृत्तम् । कुत ।

---

१ दयितारहितोऽधिक दुःखितो
विरहानुगत परिमन्थर ।
गिरिकानने कुसुमोज्ज्वले
गजयूथपतिस्तथा क्षीणगत ॥

मिवेतसाकारैर्हिमलापरनामभिर्द्रुमनिनैरै । निचुलस्तु निचोळे स्यान्निचुलो हिम द्रुम । निमाल्येऽप्यश्रश क्षीनम् इति विश्वलोचन । धर्मच्छेदाद्ग्रीष्मसमयनाशात् । प्रावृट्प्रवृत्तेरित्यर्थ । धर्म स्यात्त्रारे [illegible] कम्मस्वेदयथऽपि च इति विश्वलोचन । धारासारो वर्षप्रसर । पक्षे धाराख्य सारं धन तद्दानयनपरा । नैगमा वणिज । धारा सरातवर्षणे सकते । अपि च धारा [illegible] इव [illegible] इति विश्वलोचन । आसारस्तु प्रसरण धा [illegible] । [illegible] याप्ये अत्रे वित्ते इत्यपि स । नगम [illegible] वनागरे ॥ १३ ॥ पाठ्यान्ते भिन्नक इति । [illegible] भिन्नको रागविशेष । तथा चाह भरत — षड्जमध्यमिकोपजा भिन्नको स मतु । षड्जमहांशो न्यासो मन्द्रश्चोऽत्रोऽथवा भवेत् ॥ [illegible] [illegible] सकारके । प्रसभादिषुनो [illegible] रौद्र हुत रस ॥ [illegible] याम प्रयोज्य सोमदेवन ॥ इति ॥ गजा [illegible] स्वावस्थामाह—दइआरहिओ इति । दयितारहितो धिक दुःखितो विरहानुगत परिमन्थर । गिरिकानने कुसुमोज्ज्वले गजयूथपतिस्तथा क्षीणगति ॥ अमनी [illegible] । गजयूथपतिरह [illegible]

[illegible] ।
[illegible] ॥ १७ ॥
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ॥ १८ ॥
([illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ॥ १९ ॥
[illegible] ।
[illegible]
([illegible]) [illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

(पर्यश्रिकयोपविश्य । अञ्जलिं बद्ध्वा ।)

नीलकण्ठ ममोत्कण्ठा वनेऽस्मिन्वनिता त्वया ।
दीर्घापाङ्गा सितापाङ्ग दृष्टा दृष्टिक्षमा भवेत् ॥ २१ ॥

(नृत्यं दृष्ट्वा विलोक्य ।) कथमदत्त्वैव प्रतिवचनं नर्तितुं प्रवृत्तः । किं नु खलु हर्षकारणमस्य । (विचिन्त्य ।) आं, ज्ञातम् ।

मृदुपवनविभिन्नो मत्प्रियाया विनाशा-
द्घनरुचिरकलापो निःसपत्नोऽस्य जातः ।
रतिविगलितबन्धे केशहस्ते सुकेश्या
सति कुसुमसनाथे किं करोत्येष बर्ही ॥ २२ ॥

भवतु । परव्यसनमुदितं न पुनरेनं पृच्छामि । (दिशोऽवलोक्य ।) अये, इयमातपान्तसंक्षुभितमदा जम्बूविटपमध्यास्ते परभृता । विहगेषु पण्डितैषा जातिः । यावदेनां पृच्छामि ।

मता । अथ वन ममन्त हलपि ... । निशामय ... । पश्चात् तत्र — ... वल्लभां ताम् । अथ वने भ्रमता । मां प्रति तामावेदयेथाः । ... तृतीया ॥ २० ॥ पर्यश्रिकयोपविश्येत्यादि ... नतिविन्येव ... वा । ... — ... । यथा —

[illegible]

([illegible])

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ॥ ११ ॥

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥ १२ ॥

[illegible]

(एतदेव नर्तित्वा [illegible] जानुभ्यां स्थित्वा ।) भवति,

त्वां कामिनो मदनदूतिमुदाहरन्ति
मानावभङ्गनिपुणं त्वममोघमस्त्रम् ।
तामानय प्रियतमां मम वा समीपं
मां वा नयाशु कलभाषिणि यत्र कान्ता ॥ २५ ॥

(वामकेन किञ्चिद्गीत्वा । आकाशे ।) किमाह भवती । कथं स्वामिनमनुरक्तं विहाय गतेति । शृणोतु भवती ।

कुपिता नु न कोपकारणं
सकृदप्यात्मगतं स्मराम्यहम् ।
प्रभुता रमणेषु योषितां
नहि भावस्खलितान्यपेक्षते ॥ २६ ॥

(ससंभ्रममुपविश्य अनन्तरं जानु वा स्थित्वा 'कुपिता' इति पठित्वा विलोक्य च ।)

कथं कयाचिच्छेदकारिणी स्वकार्य एव व्यासक्ता ।

महदपि परदुःखं शीतलं सम्यगाहु
प्रणयमगणयित्वा यन्ममापद्गतस्य ।
अधरमिव मदान्धा पातुमेषा प्रवृत्ता
फलमभिनवपाकं राजजम्बूद्रुमस्य ॥ २७ ॥

वा । 'परभृते परपुष्टे इत्यर्थः [illegible] दोषावहम् । यद्वा मधुरत्व [illegible] इत्येव परम् । मधुना [illegible] परमत्यन्तं पुष्टे इत्यर्थः । मधुरता [illegible] पुष्टि [illegible] इति वा ॥२४॥ [illegible] राज [illegible] तथा च संगीतरत्नाकरे— [illegible] ॥ इति ॥ त्वामिति । [illegible] इति [illegible] ॥ २५ ॥ वामकेन किञ्चिद्गीत्वेति । [illegible] । तदुक्तम्— [illegible] ॥ इति ॥ आकाशे इति । [illegible] ॥ इति [illegible] । कुपितेति । [illegible] ॥ २६ ॥ महदपीति । [illegible] ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

([illegible])

पिंअकरिणीविअट्टोरुअओ गुरुलोआ [illegible] ।
[illegible] ॥ ९ ॥

([illegible]) [illegible] ।

[illegible] दिट्ठो [illegible] ।
[illegible] ॥ १० ॥

भअवु । भाअदेवे [illegible]
[illegible] । ([illegible])
[illegible],

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ॥ ११ ॥

([illegible]) [illegible]
[illegible] ।

१ [illegible]
[illegible]

[illegible]

(उपविश्य चर्चरी ।)

रे[1] रे हंसा किं गोइज्जइ

(इति नर्तित्वा अवलोक्य ।)

यदि हंस गता न ते नतभ्रू
सरसो रोधसि दृष्टपथं प्रिया मे ।
मदखेलपदं कथं नु तस्याः
सकलं चोरगतं त्वया गृहीतम् ॥ १२ ॥

(चर्चरी ।)

गेहमणुसारे मइ लक्खिअउ ।

(चर्चरीकयोऽनन्तरं पार्श्वे वक्तुम् ।)

हंस प्रयच्छ मे कान्तां गतिरस्यास्त्वया हृता ।
विभावितैकदेशेन देयं यदभियुज्यते ॥ १३ ॥

(पुनश्चर्चरी ।)

[3]कइं पइं सिक्खिअउ ए गइलालस
सा पइं दिट्ठी जहणभरालसा ॥ १४ ॥

१ [illegible]
२ [illegible]
३ [illegible]

[illegible]

गोरोअणाकुङ्कुमवण्णा चक्क भणइ मइ ।
महुआअर कीलन्ती घणिआ ण दिट्ठी तुइ ॥ ३६ ॥

(चक्रवाकमुपगम्य अञ्जलिं बद्ध्वा स्थितः ।)

रथाङ्ग नाम वियुतो रथाङ्गश्रोणिबिम्बया ।
अयं त्वां पृच्छति रथी मनोरथशतैर्वृतः ॥ ३७ ॥

कथं क क इत्याह । मा तावत् न खलु विदितोऽहमस्य ।

सूर्याचन्द्रमसौ यस्य मातामहपितामहौ ।
स्वयं वृतः पतिर्द्वाभ्यामुर्वश्या च भुवा च यः ॥ ३८ ॥

कथं तूष्णीं स्थितः । भवतु । उपालप्स्ये तावदेनम् । (परि[illegible]) तनुरुह [illegible] । पुनः ।

सरसि [illegible]
ननु [illegible] ।
[illegible]
[illegible] ॥ ३९ ॥

[illegible]

(उपविश्य ।) सर्वथा मदीयानां भाग्यविपर्ययाणामयं प्रभाव । यावदन्यमवकाशमवगाहिष्ये । (परिक्रम्य परिकम्पावलोक्य च ।) अये,

इदं रुणद्धि मां पद्ममन्तः क्वणितषट्पदम् ।
मया दष्टाधरं तस्याः ससीत्कारमिवाननम् ॥ ४० ॥

इत्येतस्यानुशयो मा भूदित्यस्मिन्नपि कमलसेविनि भ्रमरे प्रणय करिष्ये ।

(अन्तरे अर्धद्विपदिकया ।)

एक्कमवड्ढिअगुरुअरपेम्मरसे ।
सरे हंसजुआणओ कीलइ कामरसे ॥ ४१ ॥

---

१ एककमवर्धितगुरुतरप्रेमरसे ।
सरसि हंसयुवा क्रीडति कामरसे ॥

श्री । पूर्वस्थितिविरावस्थान तत्र क्रीडता मत्तनीलन्तम् । विधुरे विरहिते । भावो ऽभिप्राय । प्रवृत्तिरप्युक्ता वातामितुरा । यता प्रवृत्तिरेतावदन्त स्यात् इति विकाशो ॥४०॥ इदमिति । रुणद्धि अभे मन्तु न प्रयच्छति । क्वणिताः शब्दायमाना पदपा भ्रमरा । सीत्कार कटाभिव्यञ्जकदन्तपङ्क्तिसकितन्तानुकरणम् ॥ ४ ॥ अर्धद्विपदिकया इति । मन्याव तापजोभक संस्थानविशेषोऽपवत्र रसक । स च द्विपदे इतमान्यद्विवपुरतक इत्युच्यते । लक्षण तु— अत्रैव पे करणमन्तरे सापरहृतम् । विरहिणामथवा न पावनं लुप्यते ॥ इति । भ्रमरेति प्रवृत्तसंस्थानत्वर्थ । अथवा पाथ चतुरसक इत्यादु । कमलसेविनि प्र मरे प्रणय करिष्य इत्युपक्रम्यात सरे इत्र हंस वर्णयति—एक्कमवेति । पर' इति पदविरति वा पाठ । एककमवर्धितगुरुतरप्रेमरसे सरसि हंसयुवा क्रीडति कामरसे काममाशिनिवेशेसर्व । यद्वा उन्मादादिशमव न भ्रमरमेव हंसयुवा वर्णयति एकति । अथवा इत्यन्योक्त्या स्वावस्थामाह—एकति । एककमवर्धितगुरुतरप्रेमर स । परेण हंसयुवा नायको हंति कामरसेन कामस्य रमो ऽभिनिवेशो यस्मिन्नेतादृशेन सरेण सिद्ध इति शेष । एककमेन युगपन्नाधनतिन्द्र । क्रियाविरहेण तु भाव । गुरु तर प्रेमरसो यस्य तादृशो हंसयुवा नायकः क्रीडति । इयाक्रीडामपि न करोतीत्यर्थ । यद्वा । हंसजुआणओ इ नकर्मक पन्म् । कुसुमसायकसायकानिलम क्रियाविष्कर णिन्यथा हंसयुवा क्रीडतीति विरहावस्थानेऽपि तु कथमपि क्रीडालेशमपि न करोती ति भाव । क्रीडृ विहारे इति धातु । निवसत्सरे इति पाठान्तरे कामरसेन कामातिं।

(चतुरस्रकेणोपेत्यापठित बद्ध्वा ।)

मधुकर मदिराक्ष्याः शंस तस्याः प्रवृत्तिं
वरतनुरथ वासौ नैव दृष्टा त्वया मे ।
यदि सुरभिमवाप्स्यस्तन्मुखोच्छ्वासगन्धं
तव रतिरभविष्यत्पुण्डरीके किमस्मिन् ॥ ४२ ॥

(इति द्विपदिकया परिक्रम्यावलोक्य च ।) अये, करेणुसहायो नागाधिराजो नीपस्कन्धनिषण्णस्तिष्ठति । यावदेनं गच्छामि ।

(खण्डिका ।)

करिणीविरहसंतापितो ।

(मन्दघनी ।)

काणणे ग घुद्धअमहुअर ॥ ४३ ॥

(सलोऽन्तरे विलोक्य ।) अथवा न तावदुपसर्पणकालः ।
अयमचिरोद्गतपल्लवमुपनीतं प्रियकरेणुहस्तेन ।
अभिलषतु तावदासवसुरभिरसं शल्लकीभङ्गम् ॥ ४४ ॥

१ करिणीविरहसंतापितः ।
२ कानने गजाधिपो भ्रमति ॥

यद्रन । [illegible] इति [illegible] । [illegible] । [illegible] [illegible] । [illegible] । [illegible] [illegible] ॥ ॥ चतुरस्रकगतिः । [illegible] । मधुकरम्—[illegible] । [illegible] [illegible] । [illegible] [illegible]—करिणीति । [illegible] । [illegible] मधुकर । [illegible] । [illegible] अथ [illegible] । [illegible] । [illegible] । [illegible]

(सानन्दमवलोक्य ।) अये, इतो हारक संवृत्त । भवतु । समीपमस्य गत्वा पृच्छामि ।

(अन्तरे चर्चरी ।)

हह पै पुच्छिमि आअक्खहि गअवर
ललिअपहारे णासिअतरुवर ।
दूरविणिज्जिअससहरकन्ती
दिट्ठी पिअ पै संमुह जन्ती ॥ ४५ ॥

(मन्दूय पुरत उपसृत्य ।)

मदकलयुवतिशशिकला गजयूथप यूथिकाशबलकेशी ।
स्थिरयौवना स्थिता ते दूरालोके सुखालोका ॥ ४६ ॥

(सहर्षमाकर्ण्य ।) अहह, अनेन प्रियोपलब्धिशंसिना मन्द्रकण्ठगर्जितेन समाश्वासितोऽस्मि । साधर्म्याद्भूयसी मे त्वयि प्रीतिः ।

मामाहुः पृथिवीभृतामधिपतिं नागाधिराजो भवा-
नव्युच्छिन्नपृथुप्रवृत्ति भवतो दानं ममाप्यर्थिषु ।

---

१ अहं त्वां पृच्छामि आचक्ष्व गजवर
ललितप्रहारेण नाशिततरुवर ।
दूरविनिर्जितशशधरकान्ति
र्दृष्टा प्रिया त्वया संमुखं यान्ती ॥

॥४४॥ इत्यानेनेति । स्थानकमात्रमभिनेय । तथा चामाणीकूरत — स्थानक तद्देव स्यात्पृथग्भूतविदारिकम् इति । तत्रेति प्रकृताद्यपक्ष्मिस्य ॥ गज प्रति प्रियाप्रवृत्तिं पृच्छति—हह पं इति । अहं पं वरं त्वां वा पृच्छामि आचक्ष्व गजवर ललितप्रहारेण नाशिततरुवर । दूरविनिर्जितशशधरकान्तिर्दृष्टा प्रिया त्वया संमुखं यान्ती ॥ दूरमत्यन्तं विनिर्जिता पराजिता आह्लादकत्वातिशयनिष्कलङ्कत्वादिगुणयुक्तेनेति शेषः । शशलाञ्छनकान्तिर्यया । शशधरेत्यनेन पूर्णचन्द्रता द्योत्यते ॥४५॥ मदकलेति । मदेन कलो मधुराव्यक्तध्वनिः । कलस्तु मधुराव्यक्तशब्दे जी । इति लोचन । युवतिशशिकलेत्यनेन युवतीनां सारत्वम् शशिकलेत्यनेन च निष्कलङ्कत्वं द्योत्यते । स्थिरयौवनात्वं तु देवतात्वादेव ॥४६॥ साधर्म्यात्समानधर्मत्वात् । तदेवाह—मामाहुरिति । विशेषेण उच्छिन्ना न भवतीत्यव्युच्छिन्ना पृथ्वी म

क्षीरलेपु ममोर्वशी प्रियतमा यूथे तवेव वशा
सर्वं मामनु ते प्रियाविरहजा त्व तु व्यथा मानुभूः ॥ ४७ ॥

सुखमास्तां भवान् (द्विपञ्चिकया परिक्रम्यावलोक्य च ।) अये, अय मसौ सुरभिकन्दरो नाम विशेषरमणीयः सानुमान्। प्रियश्चायमप्सरसाम् । अपि नाम सुतनुरस्योपत्यकायामुपलभ्येत । (परिक्रम्यावलोक्य च ।) कथमन्धकारम् । भवतु विद्युत्प्रकाशेनावलोकयामि । कथं मदीयैर्दुरितपरिणामैर्मेघोदयोऽपि शतह्रदाशून्य संवृत्त । तथापि शिलोच्चयमेनमपृष्ट्वा न निवर्तिष्ये ।

(अनन्तरे खण्डिका ।)

पसरिअखरखुरदारिअमेइणि वणगहणे अनिचन्तु ।
परिसप्पइ पेच्छइ लीणो णिअकज्जुज्जुअ कोलु ॥ ४८ ॥

---

१ प्रसृतखरखुरदारितमेदिनिर्वनगहनेऽविचल ।
परिसर्पति पश्यत लीनो निजकार्योद्युक्त कोल ॥

हस्ती यूथनिरासेो सम्मिन्तत् । षष्ठी प्रकृतिकृमो यस्य । 'दान गजमदे त्यागे कुसुमयम्र नियाली । वशा करिणी । वशा योषायुगाव्याप्त्रीयुर्वीकरिणीष्व पि इति लोचन ॥ ४७ ॥ अनन्तरे खण्डिकेति । गीतिविशेष खण्डिका । यल्लक्षणम्— पयायण मानविवद्धतमुष्ठ धुत शिर । धीरास्तक्रम्भनाश्चेन [illegible] खण्डिका मता ॥ इति । कुम्भनालय— कामबाणद्वता यत्र भवप इत्यत परम् । दावराना लघुवयो विन्दुभाषरतो भवेत् । विरामो लघुन्द्रुतो लघुविरामता न् ॥ इति च । यथा— [illegible] ॥ खण्डिका

[illegible]

ल्यनेन वा । तत्र च मगधभाषे — मध्यी मगधभाष्या मागधी इति गदितिना । भना हाम्यकृत्य वर्जे मन्निमुंषवा ॥ इति भरताद्गम्यात्र । तत्र—पसरि एति । प्रसृतखरखुरदारितमेदिनिर्वनगहनेऽविचल । परिसर्पति पश्यत लीनो निजकार्योद्युक्त [illegible] ॥ अविचलो धीर । वनगहने लीनोऽपि निजकार्योद्युक्त [illegible] कृतामाणा परिसर्पलीनमना भवति । प्रसृतखरखुरैर्य [illegible] त्कृत्तनन च भूमण्डलम् । सुभुजया धीर्दिन शोपयतात पूर्वरागेण [illegible] । वराहमण्डलवर्ग वा । वन्य धीर [illegible] वनगहने [illegible] प्रियतमा [illegible] दुखा भवति । प्रवचनरविरहखिन्नो [illegible] भूम्या

अपि वनान्तरमल्पकुचान्तरा
श्रयति पर्वत पर्वसु संनता ।
इदमनङ्गपरिग्रहमङ्गला
पृथुनितम्ब नितम्बवती तव ॥ ४९ ॥

कथं तूष्णींभवत्ये । शङ्के विप्रकर्षान्न शृणोति । भवतु । यावत् उपसृत्य पृच्छामि ।

(अनन्तरं चर्चरी ।)

फलिहसिलाअलणिम्मलणिज्झर
बहुविहकुसुमविरइअसेहर ।
किण्णरमहुरुग्गीअमणोहर
दक्खावहि महु पिअअम महिहर ॥ ५० ॥

(तमेव प्रतिशब्दमाकर्ण्य सहर्षम् ।)

सर्वक्षितिभृतां नाथ दृष्टा सर्वाङ्गसुन्दरी ।
रामा रम्ये वनान्तेऽस्मिन्मया विरहिता त्वया ॥ ५१ ॥

१ स्फटिकशिलातलनिर्मलनिर्झर
बहुविधकुसुमविरचितशेखर ।
किन्नरमधुरोद्गीतमनोहर
दर्शय मम प्रियतमां महीधर ॥

स्वागतं न करोति । अल्पकुचान्तरा अल्पस्तनान्तरालवचनम् । यद्वा विशेषणदर्शन प्रकृत्या स्वरूप न करोति । श्रयति—अवलम्बते ॥ ४८ ॥ पर्वतं प्रत्याह—अपीति । अपि प्रश्ने । वनान्तं कुत्सान्तरम् इत्यर्थः । पर्वसु पर्वसु । पर्व स्थानाद्युत्तरे प्रत्या पर्वशब्दोऽपि इति लोचन । नितम्बोऽतोऽत्र नितम्बवती वा । इदं तव नितम्ब स्थानिकन्दरे तत्परोपान्तो इति वा ॥ ४९ ॥ पर्वतं प्रति प्रार्थयते—फलिहसिलेति । स्फटिकशिलातलनिर्मलनिर्झर बहुविधकुसुमविरचितशेखर । किन्नरमधुरोद्गीतमनोहर दर्शय मम प्रियतमां महीधर ॥ स्फटिकशिलातलनिर्मल । निर्मलनिर्झरेत्यत्र प्राकृते पूर्वनिपातानियमादिनर निर्झरेति विग्रहः । यद्वा निर्मलत्वमेकं पदम् । निर्झरेत्यारभ्य शेखरान्तमेकम् । दक्खावहीति दर्शयेत्यर्थे देशी । निर्मलझर इत्यपि क्वचित्पाठः ॥ ५० ॥ सर्वक्षितिभृतामिति । अत्र प्रथमवाक्यमप्युत्तरत्वेन योजितम् । प्रियतमेव दृष्टा

(तथैव प्रतिशब्दं शृणोति । आकर्ण्य सहर्षम् ।) कथं यथाक्रमं दृष्टे-त्याह । भवतु । अवलोकयामि । (दिशोऽवलोक्य सखेदम् ।) अये ममैवायं कन्दरान्तरविसर्पी प्रतिशब्दः । (इति मूर्च्छति ।) उत्थायोपविश्य सविषादम् ।) अहह, श्रान्तोऽस्मि । यावदस्या गिरिनद्यास्तीरे तरङ्गवातमासेविष्ये । (इति परिक्रम्यावलोक्य च ।) इमां नवाम्बुकलुषां स्रोतोवहां पश्यता मया रतिरुपलभ्यते । कुतः ।

तरङ्गभ्रूभङ्गा क्षुभितविहगश्रेणिरशना
विकर्षन्ती फेनं वसनमिव संरम्भशिथिलम् ।
यथाविद्धं यान्ती स्खलितमभिसंधाय बहुशो
नदीभावेनेयं ध्रुवमसहना सा परिणता ॥ ५२ ॥

भवतु । प्रसादयामि तावदेनाम् ।

(अनन्तरं कुटिलिका ।)

पसीअ पिअअम सुन्दरि णअणि
सुहिआअरणणिद्दअए णए ।
सुरसरितीरसमुस्सअणअणि
[illegible] ॥ ५३ ॥

१ [illegible]

[illegible]

(तित कुसुमितलताभि चेष्टते ।)

धुँ ग्वि नायन्लादअरा ोइगमअवादओ
मदमहे लबद सलि अँ अनिदिणादओ ।
दलादडा हतुहुमव आवण्णु
व निमअरादल वणवअल वआवण्णु ।
घलाणिइ ग्वाद्भिअरदयद्दिणनाद्
ओगदद दलदिण सिवजिणु लवादेमाद्र ॥ ५४ ॥

१ धुँ रिवदवलदलवा ोनवदु
मैघा नलि सर्ग वं अ ििरियपः ।
दलवाद हदुदुमद पावला
वितलवाद् दुमाव मनदुपावल ।
वन नणि ाद्र्वा नदनाइलनाओ
वम्ज ा दृ ां ा वदा नवमपरा ॥

[illegible]

(चचरिकयोपसृत्य जानुभ्यां स्थित्वा ।)

त्वयि निरुद्धरते प्रियवादिनि
प्रणयभङ्गपराङ्मुखचेतसम् ।
कमपराधलवं मम पश्यसि
त्यजसि मानिनि दासजनं यतः ॥ ५५ ॥

कथं तूष्णीमेवास्ते । अथवा परमार्थत सरिदियं नोर्वशी । अन्यथा कथं पुरूरवसमपहाय समुद्राभिसारिणी भवेत् । अनिर्वेद-प्राप्याणि श्रेयांसि । भवतु । तमेवोद्देशं गच्छामि, यत्र मे नयनयोः सा सुनयना तिरोहिता । (परिक्रम्यावलोक्य च ।) इमं तावत्प्रियाप्रवृत्तये सारङ्गमासीनमभ्यर्थये ।

अभिनवकुसुमस्तबकितरुवरस्य परिसरे
मदकलकोकिलकूजितमधुपझंकारमनोहरे ।
नन्दनविपिने निजकरिणीविरहानलेन संतप्तो
विचरति गजाधिपतिरैरावतनामा ॥ ५६ ॥

(गलितकं । जानुभ्यां स्थित्वा ।)

कृष्णसारच्छविर्याऽयं दृश्यते काननश्रिया ।
नवशष्पावलोकाय कटाक्ष इव पातितः ॥ ५७ ॥

मधकाल ॥ वेलया सलिलस्य यदुद्वेलितमाघातस्तेन दत्तो हस्तताडो यत्र स । हस्तदत्तेत्यत्र प्राकृते पूर्वनिपातानियमाद्दत्तहस्तति विग्रहः । सादरं भवन्तर्दीति वा । दत्तविपुलहस्तेलार्थे देशी ॥ ५४ ॥ त्वयीति । निरुद्धरतेनिरतः सक्तचित्तस्य । प्रियवादिनि प्रियभाषणपरस्य । प्रणयस्य प्रीतेर्भङ्गात्पराङ्मुखं चेतो व्रतं करणं यस्य ॥ ५५ ॥ ऐरावतमन्यापदेशमाह—अभिनवेति । एतान्यपि वर्णनपरिष्टं वने भ्रमणं विरहातिशयं द्योतयति ॥ ५६ ॥ गलितको नाट्यविशेषः ॥ कृष्णसारेति । कृष्णसारः कृष्णमृगस्तद्वच्छविर्यस्येतिदयं । यत्र कृष्णो य सारो ऽयादन्यः कनीनिका तद्वच्छवियस्मिन् । अतिस्थान इत्यर्थः । दत्त वाऽऽतृण यत्र

(चर्चरी ।)

सुरसुन्दरि जहणभरालस पीणुत्तुङ्गघणत्थणि
थिरजोव्वण तणुसरीरि हंसगइ ।
गअणुज्जलकाणणे मिअलोअणि भमन्ते
दिट्ठी तइ तहविरहसमुद्दन्तरे उत्तारहि मइ ॥ ५८ ॥

(उपसृत्याञ्जलिं बद्ध्वा ।) हहो हरिणीपते,

अपि दृष्टवानसि मम प्रियां वने
कथयामि ते तदुपलक्षणं शृणु ।
पृथुलोचना सहचरी यथैव ते
सुभगा तथैव खलु सापि वीक्ष्यते ॥ ५९ ॥

कथमनादृत्य मद्वचनं कलत्राभिमुखः स्थितः । सर्वथोपपद्यते परिभवास्पदं विधिविपर्ययः । यावदयमवकाशमवगाहिष्ये । (परिक्रम्यावलोक्य च ।) हन्त, दृष्टमुपलक्षणं तस्या मार्गस्य ।

रक्तकदम्बः सोऽयं प्रियया धर्मान्तशंसि यस्येदम् ।
कुसुममसमग्रकेसरविषममपि कृतं शिरोभरणम् ॥ ६० ॥

---

१ सुरसुन्दरी जघनभरालसा पीनोत्तुङ्गघनस्तनी
स्थिरयौवना तनुशरीरा हंसगतिः ।
गगनोज्ज्वलकानने मृगलोचना भ्रमन्ती
दृष्टा त्वया तद्विरहसमुद्रात्तदुत्तारय माम् ॥

इति त्रिकाण्डी ॥ ५७ ॥ मृगमनुसृत्य—सुरसुन्दरीति । सुरसुन्दरी जघनभरालसा पीनोत्तुङ्गघनस्तनी स्थिरयौवना तनुशरीरा हंसगतिः । गगनोज्ज्वलकानने मृगलोचना भ्रमन्ती दृष्टा त्वया तद्विरहसमुद्रात्तदुत्तारय माम् ॥ स्थिरयौवना [illegible] सुरसुन्दरी [illegible] । एतादृशैर्विशेषणैर्विशिष्टा मत्प्रिया वा भ्रमन्ती यदि त्वया दृष्टा तर्हि मां विरहपारावारात्समुत्तारयेत्यर्थः । [illegible] । काननस्य गगनोज्ज्वलत्वं [illegible] भ्रमन्ती [illegible] । तह तथा । [illegible] इति वा ॥ ५८ ॥ अपीति । अपि प्रश्ने । तदुपलक्षणं तस्याश्चिह्नम् ॥ ५९ ॥ रक्तकदम्ब इति । रक्त [illegible]

[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] । [illegible] । ([illegible])
[illegible] ।
[illegible] ॥ [illegible] ॥

([illegible] ।)

[illegible]
[illegible]
[illegible]

(नेपथ्ये ।)

वत्स, गृह्यतां गृह्यताम् ।

संगमनीयो मणिरिह शैलसुताचरणरागयोनिरयम् ।
आवहति धार्यमाणः संगममाशु प्रियजनेन ॥ ६४ ॥

राजा—(कर्णमवलोक्य ।) को मामनुशास्ति । (विलोक्य ।) कथं भगवान्मृगराजधारी । भगवन्, अनुगृहीतोऽस्म्यनेनोपदेशेन । (मणिमादाय ।) हहो संगममणे,

तया वियुक्तस्य निमग्नमध्यया
भविष्यसि त्वं यदि संगमाय मे ।
ततः करिष्यामि भवन्तमात्मनः
शिखामणिं बालमिवेन्दुमीश्वरः ॥ ६५ ॥

(परिक्रम्यावलोक्य च ।) अये, किं नु खलु कुसुमरहितामपि लतामिमां पश्यतो मम रतिरुत्पद्यते । अथवा स्थाने मम मनो रमते । इयं हि—

तन्वी मेघजलार्द्रपल्लवतया धौताधरेवाश्रुभिः
शून्येवाभरणैः स्वकालविरहाद्विश्रान्तपुष्पोद्गमा ।
चिन्तामौनमिवास्थिता मधुलिहां शब्दैर्विना लक्ष्यते
चण्डी मामवधूय पादपतितं जातानुतापेव सा ॥ ६६ ॥

यावदस्यां प्रियानुकारिण्यां लतायां परिष्वङ्गप्रणयी भवामि ।

लदे[1] पेक्ख विणु हिअए भमामि
जइ विहिजोएण पुणि तहि पाविमि ।

१ लते प्रेक्षस्व विना हृदयेन भ्रमामि
यदि विधियोगेन पुनस्तां प्राप्स्यामि ।

सदाश्रयत्वप्रापण सुनेरधिवासितावासां कुसुमैरुन्नतानाम् । अभूतपूर्वं तन्मणिरूपम् ॥ ६४ ॥ संगमनीय इति । संगमनीयनामा । आवहति करोति ॥ ६४ ॥ ततयति । निमग्नमध्यया कृशमध्यया ॥ ६५ ॥ तन्वीति । चण्डी कोपना । चण्डी तु पादेनाहितपादकोपितो इति आचार ॥ ६६ ॥ लदे इत्यादि—लते प्रेक्षस्वेति ।

तत्किं नु खलु शिलाभेदगतं नितान्तरक्तमिदमवलोक्यते ।

प्रभालेपी नायं हरिहतगजस्यामिषलवः
स्फुलिङ्गः स्यादग्नेर्गहनमभिवृष्टं पुनरिदम् ।
अये रक्ताशोकस्तबकसमरागो मणिरयं
यमुद्धर्तुं पूषा व्यवसित इवालम्बितकरः ॥ ६१ ॥

भवतु । आदास्ये तावत् । (इति गृह्णाति ।)

पेराइणिपद्मामाइअओ वाहाउलिअणअणओ ।
गअवइ गन्ते दुहिओ परिभमइ ग्लानिभवमणओ ॥ ६२ ॥

(द्विपदिकयोपसृत्य गृहीत्वा मणिम् ।)

मन्दारपुष्पैरधिवासितायां
यस्याः शिखायामयमर्पणीयः ।
सैव प्रिया संप्रति दुर्लभा मे
किमेनमस्रावहतं करोमि ॥ ६३ ॥

(इत्युत्सृजति ।)

[illegible]

(नेपथ्ये ।)

वत्स, गृह्यतां गृह्यताम् ।

संगमनीयो मणिरिह शैलसुताचरणरागयोनिरयम् ।
आवहति धार्यमाणः संगममाशु प्रियजनेन ॥ ६४ ॥

राजा—(कर्णं दत्त्वा ।) को मामनुशास्ति । (विलोक्य ।) कथं भगवान्मृगराजधारी । भगवन्, अनुगृहीतोऽहममुनोपदेशेन । (मणिमादाय ।) हहो संगममणे,

तया वियुक्तस्य विलग्नमध्यया
भविष्यसि त्वं यदि संगमाय मे ।
ततः करिष्यामि भवन्तमात्मनः
शिखामणिं बालमिवेन्दुमीश्वरः ॥ ६५ ॥

(परिक्रम्यावलोक्य च ।) अये, किं नु खलु कुसुमरहितामपि लतामिमां पश्यतो मम रतिरुत्पद्यते । अथवा स्थाने मम मनो रमते । इयं हि—

तन्वी मेघजलार्द्रपल्लवतया धौताधरेवाश्रुभिः
शून्येवाभरणैः स्वकालविरहाद्विश्रान्तपुष्पोद्गमा ।
चिन्तामौनमिवास्थिता मधुलिहां शब्दैर्विना लक्ष्यते
चण्डी मामवधूय पादपतितं जातानुतापेव सा ॥ ६६ ॥

यावदस्यां प्रियानुकारिण्यां लतायां परिष्वङ्गप्रणयी भवामि ।
[illegible]
[illegible] पुणि तहिं पावसि ।

१ [illegible] भवामि
[illegible] स्यामि ।

[illegible] मम [illegible] हितानाम् । [illegible]
[illegible] संगमनीय इति । [illegible] इति [illegible] नयति ।
[illegible] वीति । [illegible]
[illegible] एष पक्षपति ।

ता रण्णे विणु करिमि णिब्भन्ती
पुण णइ मेल्लइ ताह फअन्ती ॥ ६७ ॥

(इति चर्चरिकयोपस्तसु लतामालिङ्गति । ततस्तद्वीयस्थानमाक्रम्यैव प्रविष्टोर्वशी ।)

राजा—(निमीलिताक्ष स्पर्शं नाटयित्वा ।) अये, उर्वशीगात्रस्पर्शादिव निर्वृतं मे हृदयम् । पुनरस्ति विश्वासः । कुतः ।

समर्थये यत्प्रथमं प्रिया प्रति
क्षणेन तन्मे परिवर्ततेऽन्यथा ।
अतो विनिद्रे सहसा विलोचने
करोमि न स्पर्शविभावितप्रियः ॥ ६८ ॥

(शनैरुन्मील्य चक्षुषी ।) कथं सत्यमेवोर्वशी । (इति मूर्छितः पतति ।)

उर्वशी—समस्ससदु समस्ससदु महाराओ ।

राजा—(संज्ञां लब्ध्वा ।) प्रिये, अद्य जीवितम् ।

त्वद्वियोगोद्भवे चण्डि मया तमसि मज्जता ।
दिष्ट्या प्रत्युपलब्धासि चेतनेव गतासुना ॥ ६९ ॥

उर्वशी—मरिसदु मरिसदु महाराओ । जं मए कोववसं गदाए अवत्थन्तरं पाविदो महाराओ ।

तद्वारण्येन विना करोमि निश्चान्ति
पुनर्न प्रवेशयामि तां कृतान्ताम् ॥

१ समाश्वसितु समाश्वसितु महाराज ।

२ मर्षयतु मर्षयतु महाराज । यन्मया कोपवश गतयावस्थान्तरं प्रापितो महाराज ।

[illegible] विना हृदयं [illegible] पुनः [illegible] । [illegible] विना करोमि निश्चान्ति पुनर्न प्रवेशयामि तां [illegible] । [illegible] दारुणं [illegible] । [illegible] क्रियाया यथा स्यात्तथा । [illegible] विना [illegible] । इदानीं [illegible] पुनः [illegible] । [illegible] । [illegible] । [illegible] वर्षेति वा । [illegible] । [illegible] इत्यर्थः । [illegible] । [illegible] उर्वशी । समाश्वसितु समाश्वसितु [illegible] उर्वशी । मर्षयतु मर्षयतु महाराज ।

राजा—नाहं प्रसादयितव्यस्त्वया । त्वद्दर्शनेन प्रसन्नो मे सबाह्यान्तरात्मा । तत्कथय कथमियन्तं कालं मया विरहितासि ।

(अनन्तरं चर्चरी ।)

मोरा परहुअ हंस रहङ्ग
अलि गअ पव्वअ सरिअ कुरङ्गम् ।
तुज्झह कारणे रण्ण भमन्ते
को ण हु पुच्छिअ मइ रोअन्ते ॥ ७० ॥

उर्वशी—अन्तःकरणपच्चक्खी किदवुत्तन्तो महाराओ ।

राजा—प्रिये, अन्तःकरणमिति न खल्ववगच्छामि ।

उर्वशी—सुणादु महाराओ । पुरा भअवदा महासेणेण सा-

---

१ मयूरः परभृद्धंसो रथाङ्गो-
ऽलिगजः पर्वत सरित्कुरङ्गाः ।
तव कारणादरण्ये भ्रमता
को न खलु पृष्टो मया रुदता ॥

२ अन्तःकरणप्रत्यक्षीकृतवृत्तान्तो महाराजः ।

३ शृणोतु महाराजः । पुरा भगवता महासेनेन शाश्वत कुमार

[illegible]

तो रण्णे विण्णु करिमि णिम्मन्ती
पुण णइ मेलइ ताह कअन्ती ॥ ६७ ॥

(इति यथोक्तमुपसृत्य लतामालिङ्गति। लतास्थानमन्तरेव प्रविष्टोर्वशी।)

राजा—(निमीलिताक्षः स्पर्शं नाटयित्वा।) अये, उर्वशीगात्रस्पर्शादिव निर्वृतं मे हृदयम्। पुनरस्ति विश्वासः। कुतः।

समर्थये यत्प्रथमं प्रियां प्रति
क्षणेन तन्मे परिवर्ततेऽन्यथा।
अतो विनिद्रे सहसा विलोचने
करोमि न स्पर्शविभावितप्रियः ॥ ६८ ॥

(शनैरुन्मील्य चक्षुषी।) कथं सत्यमेवोर्वशी। (इति मूर्च्छितः पतति।)

उर्वशी—समस्ससदु समस्ससदु महाराओ।

राजा—(संज्ञां लब्ध्वा।) प्रिये, अद्य जीवितम्।

त्वद्वियोगोद्भवे चण्डि मया तमसि मज्जता।
दिष्ट्या प्रत्युपलब्धासि चेतनेव गतासुना ॥ ६९ ॥

उर्वशी—मरिसदु मरिसदु महाराओ। जं मए कोववसं गदाए अवत्थन्तरं पाविदो महाराओ।

तदुपनयन [illegible]
पुनर्न [illegible] नाम।

१ [illegible]।
२ [illegible]।

[illegible]

राजा—नार्हसि प्रसादयितुमस्त्वया । त्वद्दर्शनेन प्रसन्नो मे सबाह्यान्तरात्मा । तत्कथय कथमियन्तं कालं मया विरहिता स्थितासि ।

(अनन्तरं चर्चरी ।)

मोरा परहुअ हंस रहंग
अलि गअ पव्वअ सरिअ कुरङ्ग ।
तुज्झह कारणे रण्ण भमन्ते
को ण हु पुच्छिअ मइ रोअन्ते ॥ ७० ॥

उर्वशी—अन्तःकरणपच्चक्खीकिदवुत्तन्तो महाराओ ।

राजा—प्रिये, अन्तःकरणमिति न खल्ववगच्छामि ।

उर्वशी—सुणादु महाराओ । पुरा भअवदा महासेणेण सा-

---

१ मयूरः परभृतो हंसो रथाङ्गो-
ऽलिगजः पर्वतः सरित्कुरङ्गः ।
तव कारणादरण्ये भ्रमता
को न खलु पृष्टो मया रुदता ॥

२ अन्तःकरणप्रत्यक्षीकृतवृत्तान्तो महाराजः ।

३ शृणोतु महाराजः । पुरा भगवता महासेनेन शाश्वतं कुमार-

न मया कारणेन [illegible] महाराज । अन्विष्यन्नुर्वशीं प्रलपति—मोरा परहुअत्ति । मयूरः [illegible] रथाङ्गोऽलिगजः पर्वतः सरित्कुरङ्गः । तव कारणेनारण्ये भ्रमता को न खलु पृष्टो मया रुदता ॥ इयं विदूषक इति [illegible] ॥ ७० ॥ उर्वशी । अन्तःकरण [illegible] महाराज । उर्वशी । शृणोतु महाराजः । पुरा भगवता महासेनेन शाश्वतं कुमारव्रतं गृहीत्वा [illegible] स्थितः । [illegible] इति त्रिकाण्डी । [illegible]

[illegible]

[illegible] ॥ १७ ॥

([illegible])

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥ १८ ॥

([illegible])

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

राजा—नाहं प्रसादयितव्यस्त्वया । त्वद्दर्शनेन प्रसन्नो मे सबाह्यान्तरात्मा । तत्कथय कथमियन्तं कालं मया विरहिता स्थितासि ।

(अनन्तरं चर्चरी ।)

मोरा परहुअ हंस रहङ्ग
अलि गअ पव्वअ सरिअ कुरङ्गम् ।
तुज्झह कारणे रण्ण भमन्ते
को ण हु पुच्छिअ मइ रोअन्ते ॥ ७० ॥

उर्वशी—अन्तक्करणपच्चक्खी किदवुत्तन्तो महाराओ ।

राजा—प्रिये, अन्तःकरणमिति न खल्ववगच्छामि ।

उर्वशी—सुणादु महाराओ । पुरा भअवदा महासेणेण सा-

---

१ मयूरः परभृतको हंसो रथाङ्गोऽ
लिगजः पर्वतः सरित्कुरङ्गः ।
तव कारणेनारण्यं भ्रमता
को न खलु पृष्टो मया रुदता ॥

२ अन्तःकरणप्रत्यक्षीकृतवृत्तान्तो महाराजः ।

३ शृणोतु महाराजः । पुरा भगवता महासेनेन शाश्वतं कुमार-

[illegible] ... पिता [illegible] ... मोरा परहुअ इति । मयूरः परभृतको हंसो रथाङ्गोऽलिगजः पर्वतः सरित्कुरङ्गः । तव कारणेनारण्यं भ्रमता को न खलु पृष्टो मया रुदता । [illegible] ॥ ७० ॥ उर्वशी । अन्तःकरणप्रत्यक्षीकृतवृत्तान्तो महाराजः । उर्वशी । शृणोतु महाराजः । पुरा भगवता महासेनेन शाश्वतं कुमारव्रतं गृहीत्वा [illegible] ... इति । [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

उर्वशी—कधं संगमणीओ अअं मणी । अदो एव्व महाराएण आलिङ्गिदा ज्जेव पकिदित्थम्हि संवुत्ता ।

राजा—(ललाटे मणिं विनिवेश्य ।)

स्फुरता विच्छुरितमिदं रागेण मणेर्ललाटनिहितस्य ।
श्रियमुद्वहति मुखं ते बालातपरक्तकमलस्य ॥ ७२ ॥

उर्वशी—पिअंवद, गदो क्खु बहु कालो अम्हाणं पइट्ठाणादो णिग्गदाणम् । कदाइ असूअन्ति पकिदिओ अम्हाणम् । ता एहि । गच्छम्ह ।

(उत्तिष्ठतः ।)

राजा—यदाह भवती ।

उर्वशी—कधं कधं महाराओ गन्तुं इच्छदि ।

राजा—

अचिरप्रभाविलसितैः पताकिना
सुरकार्मुकाभिनवचित्रशोभिना ।
गमितेन खेलगमने विमानतां
नय मां नवेन वसतिं पयोमुचा ॥ ७३ ॥

१ कथं संगमनीयोऽयं मणिः । अत एव [illegible] प्रकृतिस्था संवृत्ता ।

२ प्रियंवद [illegible] । कदाचि[illegible] [illegible] । तदेहि । गच्छावः ।

३ अथ कथं महाराजो गन्तुमिच्छति ।

[illegible]

सह कुमारेण गेण्हिअ अकलुसो णाम गन्धमादणकच्छो अज्झासिदो । किदा अ ठिदी ।

राजा—कीदृशी ।

उर्वशी—जा किल इत्थिआ इमं देसं आगमिस्सदि सा लदाभावेण परिणदा भविस्सदि । किदो अ सावन्तो गोरीचरणराअसंभवं मणिं वज्जिअ लदाभावं ण मुञ्चिस्सदि त्ति । तदो अहं गुरुसावसम्मूढहिअआ विसुमरिददेवदाणिअमा अप्पकाजणपरिहरणीअं कुमारवणं पविट्ठा । पवेसाणन्तरं अ काणणोवन्तवत्तिलदाभावेण परिणदं मे रूवम् ।

राजा—प्रिये, सर्वमुपपन्नम् ।

रतिखेदसुप्तमपि मां शयने या मन्यसे प्रवासगतम् ।
सा त्वमिहैनदवस्थं कथं सहेथाश्चिरवियोगम् ॥ ७१ ॥

इदं पौरस्त्याकथितं संगमनिमित्तं पुरस्तन्मणिमयमासादितम् [illegible] ।
(इति मणिं दर्शयति ।)

सह गृहीत्वा अकलुषो नाम गन्धमादनकच्छोऽध्यासितः । कृता च स्थितिः ।

१ या किल स्त्री इमं देशमागमिष्यति सा लताभावेन परिणता भविष्यति । कृतश्च शापान्तो गौरीचरणरागसंभवं मणिं वर्जयित्वा लताभावं न मोक्ष्यतीति । ततोऽहं गुरुशापसंमूढहृदया विस्मृतदेवतानियमा स्त्रीजनपरिहरणीयं कुमारवनं प्रविष्टा । प्रवेशानन्तरं च काननोपान्तवर्तिलताभावेन परिणतं मे रूपम् ।

स्थितिः । [illegible] उर्वशी । या किल स्त्री इमं देशमागमिष्यति [illegible] परिणता भविष्यति । कृतश्च शापान्तो [illegible] । [illegible]

उर्वशी—कधं संगमणीओ अअं मणी । अदो एव्व महाराएण आलिङ्गिदा ज्जेव पदवत्थम्हि संवुत्ता ।

राजा—(ललाटे मणिं संनिवेश्य ।)

> स्फुरता विच्छुरितमिदं रागेण मणेर्ललाटनिहितस्य ।
> श्रियमुद्वहति मुखं ते बालातपरक्तकमलस्य ॥ ७२ ॥

उर्वशी—पिअंवद, महन्तो क्खु कालो अम्हाणं पइट्ठाणदो णिग्गदाणम् । कदाइ असूअन्ति पकिदिओ अम्हाणम् । ता एहि । गच्छम्ह ।

(इत्युत्तिष्ठतः ।)

राजा—यदाह भवती ।

उर्वशी—अध कध महाराओ गन्तुं इच्छदि ।

राजा—

> अचिरप्रभाविलसितैः पताकिना
>   सुरकार्मुकाभिनवचित्रशोभिना ।
> गमितेन खेलगमने विमानतां
>   नय मां नवेन वसतिं पयोमुचा ॥ ७३ ॥

१ कथं संगमनीयोऽयं मणिः । अत एव महाराजेनालिङ्गितैवैतदवस्थास्मि संवृत्ता ।

२ प्रियंवद, महान्खलु काल आवयोः प्रतिष्ठानान्निर्गतयोः । कदाचिद् सूयिष्यन्ति प्रकृतय आवाम् । तदेहि । गच्छाव ।

३ अथ कथं महाराजो गन्तुमिच्छति ।

एवंप्रकारकम् अनिर्वचनीयरूपमिति यावत् ॥ ७१ ॥ उर्वशी । कथं संगमनीयोऽयं मणिः । अत एव महाराजेनालिङ्गितैवैतदवस्थास्मि संवृत्ता ॥ उर्वशी । प्रियंवद महान्खलु काल आवयोः प्रतिष्ठानान्निर्गतयोः । कदाचिदसूयिष्यन्ति प्रकृतय आवाम् । तदेहि । गच्छाव । प्रतिष्ठानमिति प्रयागपूर्वतीरस्थितं पुरी ऐलवंशराजनगरम् ॥ उर्वशी । अथ कथं महाराजो गन्तुमिच्छति ॥ अचिरप्रभेति । हे खेलैव

(चर्चरी ।)

पाविअसहअरिसंगमओ पुलअपसाहिअअङ्गओ ।
सेच्छापत्तविमाणओ विहरइ हंसजुआणओ ॥ ७५ ॥

(इति सपरिवारो निष्क्रान्तो राजा ।)

चतुर्थोऽङ्कः ।

१ प्राप्तसहचरीसंगमः पुलकप्रसाधिताङ्गः ।
स्वेच्छाप्राप्तविमानो विहरति हंसयुवा ॥

मने अचिरप्रभा विद्युत्ताद्विलसिते येनुमता । सुरकार्मुकमेवाभिनवं नूतनं चि-
त्रमाहेक्य तेन शोभमानेन । 'आखेडलचापमयोधितम्' इति त्रिकाण्डी । वि
मानत्व प्रापितेन समायेनेति शेष । नूतनेन मेघेन मां पुरं प्रापय ॥ ७६ ॥
इवान्यापदेशेनाह—पाविअेति । प्राप्तसहचरीसंगम पुलकप्रसाधिताङ्गः । स्वे
च्छाप्राप्तविमानो विहरति हंसयुवा ॥ प्रसाधित भूषितम् । स्वेच्छयैव प्राप्तं वि
मानं यान येन । स्वेच्छया विहरतीत्यर्थः । यद्वा स्वेच्छया ईश्वरेच्छया प्राप्तो
विशिष्टो मान प्रियावशीकारजनितमन्य सत्कारो येन । पक्षे अभिमतोपनीतस्यो
मवान ॥ ७४ ॥ सपरिवार इति । सपरिवारस्तथा नीतिपुरस्सर निष्क्रान्तः
निवर्त । तदग्रग च पूर्ववत् ॥

विदुषीविक्रमोर्वशीयानुर्थेऽङ्के यथामति ।
विविधाः रङ्गनाथेन सद्भि संतोष्यतामियम् ॥

इति श्रीमद्विक्रमकरमौलिनिपुणमौलिमण्डनरङ्गनाथसूरिविरचि-
तायां श्रीकालिदासकृतविक्रमोर्वशीयटीकायां चतुर्थोऽङ्कः ॥



पञ्चमोऽङ्कः ।

(ततः प्रविशति हृष्टो विदूषकः ।)

विदूषकः —ही ही भो, दिट्ठिआ चिरस्स कालस्स उव्वसी-सहाओ तत्तभवं राआ णन्दणवणप्पमुहेसु पदेसेसु विहरिअ पडिणिउत्तो। पविसिअ णअरं दाणीं सकज्जाणुसासणेण पइदिमण्डलं अणुरञ्जअन्तो रज्जं करेदि। असंताणत्तणं वज्जिअ से ण किंपि सोअणीअम् । अज्ज तिहिविसेसो त्ति भअवदीणं गङ्गाजउणाणं संगमे देवीए सह किदाहिसेओ संपदं उवआरिअं उवविट्ठो । ता जाव अलंकरणीअमाणस्स अणुलेवणमल्लभाई भादुओ विअ होमि। (इति परिक्रामति ।)

(नेपथ्ये ।)

हद्धी हद्धी । एसो तालवेन्तपिधाणं णिक्खिविअ णीअमाणो

१ ही ही भो, दिष्ट्या चिरस्य कालस्योर्वशीसहायस्तत्रभवान्राजा नन्दनवनप्रमुखेषु प्रदेशेषु विहृत्य प्रतिनिवृत्तः । प्रविश्य नगरमिदानीं स्वकार्यानुशासनेन प्रकृतिमण्डलमनुरञ्जयन्राज्यं करोति । असंतानत्वं वर्जयित्वास्य न किमपि शोचनीयम् । अद्य तिथिविशेष इति भगवत्यो र्गङ्गायमुनयोः संगमे देव्या सह कृताभिषेकः सांप्रतमुपकार्यामुपविष्टः । तद्यावदलंक्रियमाणस्यानुलेपनमाल्यभागी भ्रातेव भवामि ।

२ हा धिक् हा धिक् । एष तालवृन्तपिधानं निक्षिप्य नीयमा

इदानीं विदूषकमुखेनाभिमतार्थोपक्षेपार्थं तत्प्रवेशमाह—तत इति । उर्वशी सहितत्वादागमनतो हृष्टः ॥ विदूषक । ही ही भो इत्याश्चर्ये । दिष्ट्या चिरस्य कालात् । चिरस्येत्यव्ययम् । उर्वशीसहायस्तत्रभवान्राजा नन्दनवनप्रमुखेषु प्रदेशेषु विहृत्य प्रतिनिवृत्तः । प्रविश्य नगरमिदानीं स्वकार्यानुशासनेन प्रकृतिमण्डलमनुरञ्जयन्राज्यं करोति । असंतानत्वं वर्जयित्वास्य न किमपि शोचनीयम्। तिथिविशेष इति भगवत्योर्गङ्गायमुनयोः संगमे देव्या सह कृताभिषेकः ■ सुपकार्यामुपविष्टः । अलंकृतमुपविष्ट इत्यपि पाठः । तद्यावदलंक्रियमाणस्यानुलेपनमाल्यभागी भ्रातेव भवामि । तिथिविशेषो [illegible] । [illegible] [illegible] । उपकार्यामिति [illegible] । प्राकृते [illegible] इत्यभिधानात् [illegible] । पविट्ठो इति पाठे तु मुख्य एवार्थः । उपकारिका इति [illegible] ॥ नेपथ्य इति । चूडिकार्थसूचनाकृतिरेषम् । ■ [illegible] । हा धिक् हा धिक् एष तालवृन्तपिधानं निक्षिप्य नी

अच्छाराविरहिदेण मोलिरअणदाए योइदो मणी आमिससङ्किणा गिद्धेण आक्खित्तो ।

विदूषक:—(आकर्ण्य ।) अच्चाहिदं अच्चाहिदम् । परमबहुमदो क्खु तव वअस्सस्स सगमणीओ णाम चूडामणी । अदो क्खु असमत्तणेवत्थो एव्व तत्तभव आसणादो उट्ठिदो । ता पासपरिवत्ती होमि । (इति निष्क्रान्त ।)

प्रवेशक ।

(तत प्रविशति राजा सूतश्च कञ्चुकिवेषकौ परिजनश्च ।)

राजा—वेधक वेधक,

आत्मनो वधमाहर्ता क्वासौ विहगतस्कर ।
येन तत्प्रथम स्तेयं गोप्तुरेव गृहे कृतम् ॥ १ ॥

किरातः—एसो अग्गमुहलग्गहेमसुत्तेण मणिणा अणुरञ्जअन्तो विअ आआसं भमदि ।

नोऽप्सरोविरहितेन मौलिरत्नतायां योजितो मणिरामिषशङ्किना गृध्रेणाक्षिप्त ।

१ अत्याहितमत्याहितम् । परमबहुमत खलु तव वयस्य सगमनीयो नाम चूडामणि । अत एवासमाप्तनेपथ्य एव तत्रभवानासनादुत्थितः । तत्पार्श्वपरिवर्ती भवामि ।

२ एषोऽग्रमुखलग्नहेमसूत्रेण मणिनानुरञ्जयन्निवाकाशं भ्रमति ।

रोविरहितेन अथ द्रुत्वा मौलिरत्नतायां योजितो मणिरामिषशङ्किना गृध्रेणाक्षिप्त । अत्यन्त तात्पर्यनकम् इति त्रिकाण्डी ॥ विदूषकः । अत्याहितमत्याहितम् । अत्याहितं महाभीतिः कर्म जीवानपेक्षि च' इति त्रिकाण्डी । परमबहुमत खलु तव वयस्य संगमनीयो नाम चूडामणि । अत एवासमाप्तनेपथ्य एव तत्रभवानासनादुत्थित । तस्मात्पार्श्ववर्ती भवामि । प्रवेशक इति लक्षणमुक्तम् । वधक इति किरातम । वधकर्तृक इत्यर्थ ॥ आत्मनो वधमाहर्तेति । तस्करः तत्प्रथममाप्तम् । गोप्तु रक्षकस्य ॥ १ ॥ किरातः । एषोऽग्रमुखलग्नहेमसूत्रेण मणिनानुरञ्जयन्निवाकाशं भ्रमति । 'मुखकोटिलग्न- १

राजा—पश्याम्येनम् ।

असौ मुखालम्बितहेमसूत्रं
बिभ्रन्मणिं मण्डलशीघ्रचारः ।
अलातचक्रप्रतिमं विहङ्ग-
स्तद्रागलेखावलयं तनोति ॥ २ ॥

कथय । किं त्वत्र कर्तव्यम् ।

विदूषकः—(उपेत्य ।) भो, अलं एत्थ घिणाए । अवराही सासणीओ ।

राजा—सम्यगाह भवान् । धनुर्धनुस्तावत् ।

परिजनः—जं भट्टा आणवेदि । (इति निष्क्रान्तः ।)

राजा—न दृश्यते हि विहगाधमः ।

विदूषकः—इदो इदो दक्खिणन्तरेण चलिदो सउणिहदासो ।

राजा—(दृष्ट्वा ।) इदानीं

प्रभापल्लवितेनायं करोति मणिना खगः ।
अशोकस्तबकेनेव दिङ्मुखस्यावतंसकम् ॥ ३ ॥

यवनी—(धनुर्हस्ता प्रविश्य ।) भट्टा, एदं ससरं चावम् ।

---

१ भो, अलमत्र घृणया । अपराधी शासनीयः ।
२ यद्भर्ताज्ञापयति ।
३ इत इतो दक्षिणान्तरेण चलितः शकुनिहताशः ।
४ भर्तः इदं सशरं चापम् ।

[illegible] च । असमुखेलत्र गुलम्बेति पूर्वं [illegible] ॥ असा विति । मण्डलशीघ्रचारमध्ये [illegible] । [illegible] म् । तत्प्रतिम ताटङ्कम् । तस्य मध्ये रागरेखा [illegible] मण्डलम् ॥ २ ॥ विदूषकः । भो, अलमत्र घृणया । अपराधी शासनीय ॥ परिजनः । यद्भर्ताज्ञापयति ॥ विदूषकः । इत इतो दक्षिणान्तरेण चलितः शकुनिहताश ॥ प्रभेति । प्रभया [illegible] ॥ ३ ॥ [illegible]

राजा—किमिदानीं धनुषा । बाणपथातीतः क्रव्यभोजनः । तथाहि ।

आभाति मणिविशेषो दूरमिदानीं पतत्रिणा नीतः ।
नक्तमिव लोहिताङ्गः परुषघनच्छेदसंपृक्तः ॥ ४ ॥

आर्य लातव्य ।

कञ्चुकी—आज्ञापयतु देवः ।

राजा—मद्वचनादुच्यन्तां नागरिकाः सायं निवासवृक्षाग्रे विचीयतां विहगाधमः ।

कञ्चुकी—यथाज्ञापयति देवः । (इति निष्क्रान्तः ।)

विदूषकः—भो, विस्समीअदु भवं संपदम् । कहिं गदो सो रअणलुम्पओ भवादो सासणादो मुच्चिस्सदि ।

(इत्युपविशतः ।)

राजा—वयस्य,

रत्नमिति न मे तस्मिन्मणौ प्रयासो निहतमोरिपुसे ।
प्रियया तेनास्मि सखे संगमनीयेन संगमितः ॥ ५ ॥
(ततः प्रविशति सशरं मणिमादाय कञ्चुकी ।)

कञ्चुकी—जयति जयति देवः ।

अनेन निर्भिन्नतनुः स वध्यो ।
रोषेण ते मार्गणतां गतेन

१ भो, विश्राम्यतु भवान्साम्प्रतम् । कुत्र गतः स रत्नलुम्पकः भवतः शासनान्मोक्ष्यते ।

विचेतव्यः ॥ आभातीति । मणिविशेषः उत्कृष्टो मणिः । लोहिताङ्गो मङ्गलः । लोहिताङ्गो महीसुत इति च । परुषघनच्छेदः परिचितमेघखण्डः ॥ ४ ॥ लातव्य इति कञ्चुकिनाम । तदुक्तमुपरि ॥ विदूषकः । भो विश्राम्यतु भवान्साम्प्रतम् । कुत्र गतः स रत्नलुम्पको भवतः शासनान्मोक्ष्यते । 'लुम्पो स्तेयः' ... इति कोशः ॥ रत्नमिति मेति । निहतपक्षिणि विहगाधमे । संगमनीयेन तन्नाम्ना । संगमितः योजितः ॥ ५ ॥ अनेनेति । निर्भिन्नतनुर्विदारितशरीरः । रोषेण ते तव । मार्गणतां गतेन

धामापराधोचितमन्तरीक्षा
समौलिरत्न पतित पतत्री ॥ ६ ॥

(सर्वे विस्मयं रूपयन्ति ।)

कञ्चुकी—अभिम्पालितोऽयं मणि कस्मै प्रदीयताम् ।

राजा—किरात, गच्छ । कोशपेटके स्थापयैनम् ।

किरातः—'जं भट्टा आणवेदित्ति । (इति मणिमादाय निष्क्रान्तः ।)

राजा—(बाणम् दृष्ट्वा ।) आर्य, जानाति भवान्कस्यायं बाण इति ।

कञ्चुकी—नामाङ्कितो दृश्यते । नात्र मे वर्णविभावसहा दृष्टि ।

राजा—तदुपश्लेषय शरं यावन्निरूपयामि ।

विदूषकः—किं भवं विआरेदि ।

राजा—शृणु तावत्प्रहर्तुर्नामाक्षराणि ।

विदूषकः—अवहिदो म्हि ।

राजा—(वाचयति ।)

उर्वशीसंभवस्यायमैलसूनोर्धनुष्मतः ।
कुमारस्यायुषो बाण संहर्ता द्विषदायुषाम् ॥ ७ ॥

विदूषकः—दिट्ठिआ संताणेण वड्ढदि महाराओ ।

१ यद्भर्ताज्ञापयतीति ।
२ किं भवान् विचारयति ।
३ अवहितोऽस्मि ।
४ दिष्ट्या संतानेन वर्धते महाराजः ।

धामापराधोचितमन्तरीक्षात् ... शासननिरतत्वात् ॥ ६ ॥
... कोशपेटके ... स्थापय । किरात । यद्भर्ता ... निरूपयामीति भविष्यदर्थ ॥
विदूषक । किं भवान् विचारयति ॥ विदूषक । अवहितोऽस्मि ॥ उर्व-
... पुरूरवस सूनो पुत्रस्य । आयुर्नामकस्य कुमारस्य । ...
... आयुष । एकाविनाशम् ॥ ॥ विदूषकः । दिष्ट्या संतानेन वर्धते

राजा—कथमेतत् । सखे, अनिमिषया वियुक्तोऽहमुर्वश्या । न कदाचिदपि तत्रभवती गर्भोद्भिन्नतदोहदाप्युपलक्षिता । कुत एव प्रसूतिः । किं तु

आविलपयोधराग्रं लवलीदलपाण्डुराननच्छायम् ।
कतिचिदहनि शरीरं श्लथवलयमिवाभवत्तस्याः ॥ ८ ॥

विदूषकः—मा भवं माणुसीधम्मं दिव्वाए ताए संभावेदु । पभावगूढाइं ताणं चरिदाइं ।

राजा—अस्तु तावदेवं यथाह भवान् । पुत्रसंवरणे किमिव कारणं तत्रभवत्याः ।

विदूषकः—मा वुड्ढं मं राजा परिहरिस्सदि त्ति ।

राजा—हत परिहासेन । चिन्त्यताम् ।

विदूषकः—को देवरहस्साइं तक्कइस्सदि ।

कञ्चुकी—(प्रविश्य ।) जयति जयति देवः । देव, च्यवनाश्रमात्कुमारं गृहीत्वा तापसी संप्राप्ता देवं द्रष्टुमिच्छति ।

राजा—उभयमप्यविलम्बितं प्रवेशय ।

कञ्चुकी—यदाज्ञापयति देवः । (इति निष्क्रम्य तापसीसहितं कुमारमादाय प्रविष्टः ।)

---

१ मा भवान्मानुषीधर्मं दिव्यायास्तस्याः संभावयतु । प्रभावगूढानि तासां चरितानि ।

२ मा वृद्धो मां राजा परिहरिष्यतीति ।

३ को देवरहस्यानि तर्कयिष्यति ।

राजा । निरुत्साहानन्दन इति सागर ॥ अनिमिषी देववनिता । अन्यत्र नैमिषेयमग्रात् इत्यपि क्वचित्पाठः । सत्रमाच्छादने यज्ञे सदादाने वनेऽपि च इति कोषः ॥ आविलेति । आविलं मलिनम् । लवली लताविशेषः । ग्रामेति केचित् । आननं मुखम् । आनीलचूचुकाग्रम् इत्यपि पाठः । चूचुकं तु कुचाग्रं स्यात् इत्यमरः ॥ ८ ॥ विदूषक । मा भवान्मानुषीधर्मं दिव्यायास्तस्याः संभावयतु । प्रभावगूढानि तासां चरितानि ॥ संवरणं गोपनम् ॥ विदूषकः । मा वृद्धो मां राजा परिहरिष्यतीति ॥ विदूषकः । को देवरहस्यानि तर्कयिष्यति ॥ उभयम् । कुमा

विदूषकः —[1]ण क्खु एसो खत्तिअकुमारो जस्स णामाङ्किदो गिद्धलक्खवेदी णाराओ उवलद्धो तत्तभवदो बहु अणुकरेदि ।

राजा—एवमेतत् ।

> बाष्पायते निपतिता मम दृष्टिरस्मि-
> न्वात्सल्यबन्धि हृदयं मनसः प्रसादः ।
> संजातवेपथुभिरुज्झितधैर्यवृत्ति-
> रिच्छामि चैनमदयं परिरब्धुमङ्गैः ॥ ९ ॥

कञ्चुकी—भगवति, एवं स्थीयताम् ।

(तापसीकुमारौ यथोचितं स्थितौ ।)

राजा—(उपसृत्य ।) भगवति, अभिवादये ।

तापसी—[2]महाराअ, सोमवंसधारअन्तो होहि । (आत्मगतम् ।) भो, अणाचक्खिदो वि विण्णादो एव्व एसो राएसिणो ओरसो संबन्धो । (प्रकाशम् ।) जाद, पणम गुरुम् ।

(कुमारो बाणगर्भमञ्जलिं बद्ध्वा प्रणमति ।)

राजा—वत्स, आयुष्मान्भव ।

कुमारः —(स्पर्शं रूपयित्वा । स्वगतम् ।)

> यदि हार्दमिदं श्रुत्वा पिता ममायं सुतोऽहमस्येति ।
> उत्सङ्गे वृद्धानां गुरुषु भवेत्कीदृशः स्नेहः ॥ १० ॥

---

१ ननु खल्वेष क्षत्रियकुमारो यस्य नामाङ्कितो गृध्रलक्ष्यवेधी नाराच उपलब्धस्तत्रभवतो बह्वनुकरोति ।

२ महाराज, सोमवंशधारको भव । भो, अनाख्यातोऽपि विज्ञात एव तस्य राजर्षेरौरसः संबन्धः । जात, प्रणम गुरुम् ।

[illegible] । विदूषक इति । ननु खल्वेष क्षत्रियकुमारो यस्य नामाङ्कितो गृध्रलक्ष्यवेधी नाराच उपलब्धः । नाराचो बाणः । तत्रभवतो बह्वनुकरोति । तत्र भवान् पूज्यस्य । बाष्पायत इति । निपतितेति । बाष्पमुद्वमति बाष्पायते अश्रुसंभृता भवति । वात्सल्यबन्धि ममातिशयप्रेम । वेपथुः कम्पः । परिरब्धुमालिङ्गितुम् ॥९॥ तापसी । महाराज सोमवंशधारको भव । भो अनाख्यातोऽपि विज्ञात एव तस्य राजर्षेरौरसः संबन्धः । जात प्रणम गुरुम् । [illegible] । [illegible] ॥ यदि हार्दमिति । अयं मम जनयिता । अहमस्य सुत पुत्र इति श्रुत्वा यदि

[illegible]

राजा—ततस्ततः ।

तापसी—तदो उवलद्धविज्जेण तेण भअवदा च्यवणेण अहं समादिट्ठा णिज्जादेहि एदं उव्वसीहत्थे णासं त्ति । ता उव्वसिं पेक्खिदुं इच्छामि ।

राजा—तेन ह्यासनमनुगृह्णातु भगवती ।

(विष्कोपनीतवेत्रासनोपविष्टा ।)

राजा—लातव्य, आहूयतामुर्वशी ।

कञ्चुकी—यदाज्ञापयति देवः । (इति निष्क्रान्तः ।)

राजा—(कुमारमवलोक्य ।) एह्येहि वत्स ।

सर्वाङ्गीणः स्पर्शः सुतस्य किल तेन मामुपगतेन ।
आह्लादयस्व तावच्चन्द्रकरश्चन्द्रकान्तमिव ॥ ११ ॥

तापसी—जाद, णन्देहि पिदरं ।

(कुमारो राजानमुपसर्पति ।)

राजा—(आलिङ्ग्य ।) वत्स, प्रियसखं ब्राह्मणमशङ्कितो वन्दस्व ।

विदूषकः—किं त्ति सङ्किस्सदि । ण अस्समवासपरिचिदो एव्व साहामिओ ।

---

१ तत उपलब्धविद्येन तेन भगवता च्यवनेनाहं समादिष्टा निर्यातयैनमुर्वशीहस्ते न्यासमिति । तदुर्वशीं प्रेक्षितुमिच्छामि ।

२ जात, नन्दय पितरम् ।

३ किमिति शङ्किष्यते । ननु आश्रमवासपरिचित एव शाखामृगः ।

द्रुमशिखरे निलीयमानो न पीडितो बाणस्य ॥ तापसी । तत उपलब्धविद्येन तेन भगवता च्यवनेनाहं समादिष्टा निर्यातयैनमुर्वशीहस्ते न्यासमिति । निर्यातनं न्यासप्रत्यर्पणम् । 'दाने न्यासार्पणे वैरशुद्धौ निर्यातनं मतम्' इति मुक्तावली । न्यासो निक्षेपः । तदुर्वशीं प्रेक्षितुमिच्छामि ॥ सर्वाङ्गीण इति । किले ति हेतौ । सर्वाङ्गीणः सर्वाङ्गव्यापी । उपगतेन प्राप्तेन । तेन स्पर्शेन । 'दूरगतेन स्पर्शेऽपि चन्द्रस्पर्श एव ॥ ११ ॥ तापसी । जात नन्दय पितरम् ॥ विदूषकः । किमिति शङ्किष्यते । ननु आश्रमवासपरिचित एव शाखामृगः । आश्रम एवाश्रा

कुमारः—(सविनयम् ।) तात, वन्दे ।

विदूषकः—सोत्थि भवदो । वड्ढदु भवम् ।

(ततः प्रविशत्युर्वशी कञ्चुकी च ।)

कञ्चुकी—इत इतो देवी ।

उर्वशी—(प्रविश्यावलोक्य च ।) को णु क्खु एसो कणअपीठोव विट्ठो महाराएण सज्जीअमाणसिहण्डो चिट्ठदि । (तापसीं दृष्ट्वा ।) अम्महे, सच्चवदीसहिदो पुत्तओ मे आऊ महन्तो क्खु संवुत्तो

राजा—(विलोक्य ।) वत्स,

इयं ते जननी प्राप्ता त्वदालोकनतत्परा ।
स्नेहप्रस्रवनिर्भिन्नमुद्वहन्ती स्तनांशुकम् ॥ १२ ॥

तापसी—जाद, एहि । पच्चुवगच्छ मादरम् ।

(इति कुमारेण सहोर्वशीमुपसर्पति ।)

उर्वशी—अज्जे, पादवन्दणं करेमि ।

---

१ स्वस्ति भवते । वर्धतां भवान् ।

२ को नु खल्वेष कनकपीठोपविष्टो महाराजेन सज्ज्यमानशिखण्ड स्तिष्ठति । अहो, सत्यवतीसहितः पुत्रको मे आयुः महान् खलु संवृत्तः ।

३ जात, एहि । प्रत्युपगच्छ मातरम् ।

४ आर्ये, पादवन्दनं करोमि ।

वस्थिस्सा कृतचिरमैत्रीक इत्यर्थः ॥ विदूषकः । स्वस्ति भवते । वर्धतां भवान् । उर्वशी । को नु खल्वेष कनकपीठोपविष्टो महाराजेन सज्ज्यमानशिखण्डस्तिष्ठति । शिखण्डश्चूडा । शिखण्डो बर्हचूडयो इति मुक्तावली । अम्महे आश्चर्ये । सत्यवतीसहितः पुत्रको मे आयुः । महान्खलु संवृत्तः ॥ इयमिति । आलोकनतत्परा विलोकनैकताना । स्नेहेन प्रेम्णा प्रस्रवः क्षरत्पयः । तेन नितरां भिन्नं संगतम् । आर्द्रीभूतमिति यावत् । स्नेहप्रसर—इति पाठे स्नेहस्य प्रसरो रोमाङ्कुरस्वेदादिद्वारा आधिक्यम् । 'प्रस्रव' इति पाठे स्नेहप्रस्रव अर्थात्स्वेदोद्गमः । भिन्नं बाष्पवदस्यर्थं दारिते संगते स्फुटे इति लोचन ॥ १२ ॥ तापसी । जात, एहि प्रत्युपगच्छ मातरम् ॥ उर्वशी । आर्ये, पादवन्दनं करोमि ॥ तापसी ।

तापसी—वच्छे, भत्तुणो बहुमदा होहि ।

कुमार —अम्ब, अभिवादये ।

उर्वशी—वच्छ, पिदरं आराधयन्तो होहि । (राजानं प्रति ।) जेदु जेदु महाराओ ।

राजा—स्वागतं पुत्रवत्यै । इत आस्यताम् ।

उर्वशी—अज्जा, उवविसध ।

(सर्वे यथोचितमुपविष्टाः ।)

तापसी—वच्छे, गहीदविज्जो आऊ संपदं कवचारुहो संवुत्तो । एसो भत्तुणो समक्खं णिज्जादिदो सहिहत्थणिक्खेवो । ता तुम्हेहिं विसज्जिदं अत्ताणं इच्छामि । उवरुज्झइ मे अस्समधम्मो ।

उर्वशी—काम चिरस्स अज्जउत्तं पेक्खिअ अवहिदहिअएण जुज्जदि पुणो अस्समधम्मं विभाविदुम् । ता गच्छदु अज्जा पुणो दंसणाअ ।

---

१ वत्से, भर्तुर्बहुमता भव ।

२ वत्स, पितरमाराधयन्भव । जयतु जयतु महाराजः ।

३ आर्या, उपविशत ।

४ वत्से, गृहीतविद्य आयुः साम्प्रतं कवचार्हः संवृत्तः । एष भर्तुः समक्षं निर्यातितः सखीहस्तनिक्षेपः । तद्युष्माभिर्विसर्जितमात्मानमिच्छामि । उपरुध्यते मे आश्रमधर्मः ।

५ कामं चिरस्यार्यपुत्रं प्रेक्ष्यावहितहृदयेन युज्यते पुनराश्रमधर्मं विभावयितुम् । तद्गच्छत्वार्या पुनर्दर्शनाय ।

वत्से भर्तुर्बहुमता भव ॥ उर्वशी । वत्स, पितरमाराधयन्भव । जयतु जयतु महाराज ॥ उर्वशी । आर्याः उपविशत ॥ तापसी । वत्से गृहीतविद्य आयुः साम्प्रतं कवचार्हः संवृत्तः । कवचहर इत्यपि पाठः । एष भर्तुः समक्षं निर्यातितः सखीहस्तनिक्षेपः । तद्युष्माभिर्विसर्जितमात्मानमिच्छामि ॥ उपरुध्यते मे आश्रमधर्मः । अपराध्यति इत्यपि पाठः ॥ उर्वशी । काम चिरस्यार्यपुत्र प्रेक्ष्यावहितहृदयेन युज्यते पुनराश्रमधर्मं विभावयितुम् । तद्गच्छत्वार्या पुनर्दर्श

राजा—आर्ये, वनगमने च्यवनाय मम प्रणाममावेदयिष्यसि ।

तापसी—एव्वं भोदु ।

कुमारः—आर्ये, सत्यमेव निवर्तनम् । इतो मामपि नेतुमर्हसि ।

राजा—अयि वत्स, उषितं त्वया पूर्वस्मिन्नाश्रमे । द्वितीयम ध्यासितुं तव समयः ।

तापसी—जाद, गुरुणो वअणं अणुचिट्ठ ।

कुमारः—तेन हि

य सुप्तवान्मदङ्के शिखण्डकण्डूयनोपलब्धसुखः ।
तं मे जातकलापं प्रेषय मणिकण्ठकं शिखिनम् ॥ १३ ॥

तापसी—एव्वं करेमि ।

उर्वशी—भअवदि, पादवन्दणं करेमि ।

राजा—भगवति, प्रणमामि ।

तापसी—सोत्थि भोदु तुम्हाणम् । (इति निष्क्रान्ता ।)

राजा—सुन्दरि,

अद्याहं पुत्रिणामग्र्यः सुपुत्रेण त्वयामुना ।
पौलोमीसमवेतेन जयन्तेन पुरंदरः ॥ १४ ॥

---

१ एवं भवतु ।
२ जात, गुरोर्वचनमनुतिष्ठ ।
३ एवं करोमि ।
४ भगवति, पादवन्दनं करोमि ।
५ स्वस्ति भवतु युष्मभ्यम् ।

वाय । 'काम चिरस्य प्रेष्य विरहोत्कण्ठितासि न पुनर्धमावरोधे वर्तितुम्' इत्यपि क्वचित्पाठः ॥ तापसी । एवं भवतु ॥ उषितं स्थितम् । पूर्वस्मिन्नाश्रमे ब्रह्मचर्याख्ये । द्वितीयो गार्हस्थ्याश्रमः ॥ तापसी । जात, गुरोर्वचनमनुतिष्ठ । य सुप्तवानिति । सुप्तवान्निद्रां चकार । यद्वा सुप्त स्वापो विद्यतेऽस्येति ता रः । जातकलापमुद्गतपिच्छभारम् । कलापः संहते बर्हे काञ्च्यादौ तूणके द्वयोः' इति मुक्तावली । शितिकण्ठकं नीलग्रीवं वर्तमानं वा ॥ १३ ॥ तापसी । एवं करोमि ॥ उर्वशी । भगवति, पादवन्दनं करोमि ॥ तापसी । स्वस्ति भवतु युष्मभ्यम् ॥ अद्याहमिति । पुत्रिणां पुत्रवतामग्र्यः श्रेष्ठः पौलोमी

(उर्वशी रुदती रोदिति ।)

विदूषक—किं णु खु संपदं अत्तभोदी असुमुही संवुत्ता ।

राजा—(सास्रम् ।)

किं सुन्दरि प्रहर्षितासि ममोपनीते
वंशस्थितेरधिगमात्प्रमहति प्रमोदे ।
पीनस्तनोपरिनिपातिभिरश्रुबिन्दु-
र्मुक्तावलीविरचनां पुनरुक्तयन्ती ॥ १५ ॥

उर्वशी—सुणादु महाराओ । पढमं उण पुत्तदंसणसमुत्थिदेण आणन्देण विसुमरिदम्हि । दाणीं महिन्दसंकित्तणेण मम हिअए ट्ठिद समएण ।

राजा—श्रूयतां समयः ।

उर्वशी—अहं पुरा महाराअगहिदहिअआ गुरुसावसंमूढा महि-न्देण अवधीकदुअ अब्भणुण्णादा ।

१ किं नु खलु साम्प्रतमत्रभवत्यश्रुमुखी संवृत्ता ।

२ शृणोतु महाराजः । प्रथमं पुनः पुत्रदर्शनसमुत्थितेनानन्देन विस्मृतास्मि । इदानीं महेन्द्रसंकीर्तनेन मम हृदये स्थितं समयेन ।

३ अहं पुरा महाराजगृहीतहृदया गुरुशापसंमूढा महेन्द्रेणावधीकृत्याभ्यनुज्ञाता ।

दाणी । अथ च इन्द्रमुख ॥ १४ ॥ विदूषक । किं नु खलु साम्प्रतमत्रभवत्यश्रुमुखी संवृत्ता । साम्प्रतमित्यत्र एकपदे इति पाठः । एकपदे तत्क्षणे । तत्क्षणैकपदं तुल्ये सद्यः सपदि च स्मृतम् इति हलायुधः ॥ किं सुन्दरीति । प्रदर्शिता हर्षरोदना । वंशस्य कुलस्य स्थितिर्व्यवस्थानं यस्मात्तादृशस्य पुत्रस्याधिगमात्प्राप्ते कुलवस्थानप्राप्तवा । वंशो वेणौ कुले वर्गे पृष्ठस्यावयवे स्मृत । नानार्थविवरदादपि भाषाभाष्यान्तरेऽपि च ॥ इति श्रीधरसेनः । मर्यादायामवस्थाने स्थाने दीप्तनि च स्थितिः इति विश्वलोचनः । प्रहर्षिते प्रकाशमाने । प्रमोदे संतोषे । उपनीत इव सति । महति इति क्वचित्पाठः । महति वृहणे । पुनरुक्तमिति क्रियाविशेषणम् । विरचनम् इति पाठे तद्विशेषणम् । अश्रुबिन्दुभिः । अश्रमश्रु च (शोणितम्) इति त्रिकाण्डी ॥ १५ ॥ उर्वशी । शृणोतु महाराज । प्रथम पुनः पुत्रदर्शनसमुत्थितेनानन्देन विस्मृतास्मि । इदानीं महेन्द्रसंकीर्तनेन मम हृदये स्थित समयेन । समयेनावधिः कालेन । समयाः शपथाचारकालसिद्धान्तसंविदः इति त्रिकाण्डी ॥ उर्वशी ।

राजा—किमिति ।

उर्वशी—[1]जदा मम सो पिअवअस्सो तुइ समुप्पण्णदस्सं मुहं पेक्खदि तदा मम समीवं तुए आअन्तव्वं त्ति । तदो मए महाराअविओअभीरुदाए जादमेत्तो एव्व विज्जागमणिमित्तं अ भअवदो चवणस्स अस्समपदे एसो पुत्तओ अज्जाए सच्चवदीए हत्थे अप्पणा णिक्खित्तो । अज्ज उण पिदुणो आराहणसमत्थो संवुत्तो त्ति काउण णिज्जादिदो एसो दीहाऊ आऊ । एत्तिओ मे महाराएण सह संवासो ।

(सर्वे विषादं नाटयन्ति । राजा मोहमुपगच्छति ।)

सर्वे—[2]समस्ससदु समस्ससदु महाराओ ।

कञ्चुकी—समाश्वसितु महाराज ।

विदूषकः—[3]अच्चाहिदं अच्चाहिदम् ।

---

१ यदा मम स प्रियवयस्यस्त्वयि समुत्पन्नगुणं मुखं प्रेक्षते तदा मम समीपं त्वयागन्तव्यमिति । तदा मया महाराजवियोगभीरुतया जातमात्र एव विद्यागमनिमित्तं च भगवतश्च्यवनस्याश्रमपदे एष पुत्रक आर्यायाः सत्यवत्या हस्ते आत्मना निक्षिप्तः । अद्य पुनः पितुराराधनसमर्थः संवृत्त इति कृत्वा निर्यातित एष दीर्घायुरायुः । एतावान्मम महाराजेन सह वासः ।

२ समाश्वसितु समाश्वसितु महाराजः ।

३ अत्याहितमत्याहितम् ।

[illegible] उर्वशी । यदा मम स प्रियवयस्यस्त्वयि समुत्पन्नगुणं मुखं प्रेक्षते तदा मम समीपं [illegible] । तदा मया महाराजवियोगभीरुतया [illegible] एव विद्यागमनिमित्तं च भगवतश्च्यवनस्याश्रमपदे एष पुत्रक आर्यायाः सत्यवत्या हस्ते आत्मना निक्षिप्तः । अद्य पुनः पितुराराधनसमर्थः संवृत्त इति कृत्वा निर्यातित एष दीर्घायुरायुः । [illegible] [illegible] । समाश्वसितु [illegible] विदूषकः । [illegible] इति [illegible]

राजा—(समाश्वस्य ।) अहो, सुखप्रत्यर्थिना दैवस्य ।

आश्वासितस्य मम नाम सुतोपलब्ध्या
सद्यस्त्वया सह कृशोदरि विप्रयोगः ।
व्यावर्तितातपरुजः प्रथमाभ्रवृष्ट्या
वृक्षस्य वैद्युत इवाग्निरुपस्थितोऽयम् ॥ १६ ॥

विदूषकः—[१]अअं सो अत्थो अणत्थाणुबन्धीति तक्केमि । संपदं भवदा वक्कल णेवत्थिअ तवोवणं गन्तव्वं त्ति ।

उर्वशी—[२]हा हदम्हि मन्दभाआ । मयि णिव्वुदिणअस्स पुत्तअस्स रज्जाणन्तरं सग्गारोहणेण अवसिदकज्जां विप्पओअपुदी महाराओ समत्थइस्सदि ।

राजा—सुन्दरि, मा मैवम् ।

नहि सुलभवियोगा कर्तुमात्मप्रियाणि
प्रभवति परवत्ता शासने तिष्ठ भर्तुः ।

---

१ अय सोऽर्थोऽनर्थानुबन्धीति तर्कयामि । सम्प्रति भवता वल्कलं नेपथ्य तपोवनं गन्तव्यमिति ।

२ हा हतास्मि मन्दभाग्या । मयि निर्वृतिनयस्य पुत्रस्य राज्यानन्तरं स्वर्गारोहणेनावसितकार्यां वियोगमुखीं महाराजः समर्थयिष्यति ।

सुखविरोधिना । प्रतिरोधिनाऽपि [illegible] इति [illegible] ॥ आश्वासितस्येति । सुतोपलब्ध्या सुतप्राप्त्या । नामेति प्रकाशे । [illegible] इति [illegible] । आश्वासितस्य [illegible] । विप्रयोगो वियोगः । व्यावर्तिता [illegible] । [illegible] इति [illegible] । [illegible] । प्रथमाभ्रस्य [illegible] । [illegible] । वैद्युतो विद्युत्सम्बन्धी ॥ १६ ॥ विदूषकः । अयं सोऽर्थोऽनर्थानुबन्धीति तर्कयामि । सम्प्रति भवता वल्कलं [illegible] । [illegible] ॥ उर्वशी । हा हतास्मि मन्दभाग्या । मयि [illegible] पुत्रस्य राज्यानन्तरं [illegible] वियोगमुखीं महाराजः समर्थयिष्यति । [illegible]

अहमपि तव सूनावद्य निन्यस्य राज्य
विचरितमृगयूथान्याश्रयिष्ये वनानि ॥ १७ ॥

कुमार'—नार्हति तातो नृपपुङ्गवधारिताया दम्य नियोजयितुम् ।

राजा—अयि वत्स, मा मैवम् ।

शमयति गजानन्यान्गन्धद्विप कलभोऽपि स
प्रभवतितरा वेगोदग्र भुजङ्गशिशोर्विषम् ।
भुवमधिपतिर्बालावस्थोऽप्यल परिरक्षितु
न खलु वयसा जात्यैवाय स्वकार्यसहो गण ॥ १८ ॥

आर्य लातव्य ।

कञ्चुकी—आज्ञापयतु देव ।

राजा—मद्वचनादमात्यपर्षद ब्रूहि, संभ्रियतामायुष्मतो राज्याभिषेक ।

(कञ्चुकी दु खेन निष्क्रान्त । सर्वे दृष्टिनिपात रूपयन्ति ।)

परवत्ता पराधीनता । परतन्त्र पराधीन परवान् इत्यमर । शासन आज्ञाश्म् । सूना पुत्र । सूनु पुत्रेऽनुजे रवौ इत्यनेकार्थे । विचरितानि इतस्ततमनानि मृगयूथानि मृगसमूहा येषु ॥ १७ ॥ नृपपुङ्गवो नृपश्रेष्ठ । 'महोक्षधारितायाम्' इत्यपि पाठ । दम्यवत्सतरौ समा इति त्रिकाण्डी ॥ शमयतीति । गन्धद्विपो गन्धगज कलभो बालो॰पि अन्यान्गजाञ्शमयति परिभवति । गन्धगजलक्षण च— यस्य गन्ध समाघ्राय न तिष्ठन्ति प्रतिद्विपा । स वै गन्धगजो नाम नृप तेर्विजयावह ॥ इति । यत भानोर्ऽोन नरश्रीर्मिन्द्रेनेग इति स्मृत वचनोक्त[illegible] न नृपम् । भुजङ्गशिशोर्विष [illegible] प्रभवति मारणसमर्थ भवति । धात [illegible] । उक्त [illegible]— [illegible]मनुष्याणि धातव इति । एव च [illegible] विषवेगा अपि भवन्ति । तत्र रूपाणि च विवन्त्वेव पृथक्पृथग्विकल्पितानि । [illegible] — [illegible] रचयति विषम भेदश्चोष्णाधो तम्योर्ध्वसारता दी [illegible] जनयन्ती वर्णभेदजाता । या वग पञ्चमो॰गो नयनविरक्तता कम्पक च हिक्का पता निश्वासमोहा चिन्तेति च मृति सप्तमो भ जुक्त्य ॥ इति । एव बालावस्थोऽप्यधिपती राजा भुव परिरक्षितुमल समर्थ खलु । यतोऽय गण तत्रादृगण समुदायो वयसा न स्यात्किन्तु स्वकार्यसहो निजकार्यकरणसमर्थो

राजा—(आकाशमवलोक्य।) कुतो नु खल्वयं विद्युत्संपातः। (निपुणमवलोक्य।) अये, भगवान्नारदः।

गोरोचनानिकषपिङ्गजटाकलापः
संलक्ष्यते शशिकलामलवीतसूत्रः।
मुक्तागुणातिशयसंभृतमण्डनश्री-
र्हेमप्ररोह इव जङ्गमकल्पवृक्षः॥ १९॥

अर्घोऽर्घस्तावत्।

उर्वशी—एअं भअवदो अग्घो।[1]

(ततः प्रविशति नारदः।)

नारदः—विजयतां विजयतां मध्यमलोकपालः।

राजा—भगवन्, अभिवादये।

उर्वशी—भअवं, पणमामि।[2]

नारदः—अविरहितौ दम्पती भूयास्ताम्।

राजा—(आत्मगतम्।) अपि नामैवं स्यात्। (प्रकाशम्। कुमारं परिष्वज्य।) वत्स, भगवन्तमभिवादयस्व।

कुमारः—भगवन्, और्वशेय आयुः प्रणमति।

नारदः—आयुष्मानेधि।

१ अयं भगवतोऽर्घः।
२ भगवन् प्रणमामि।

[illegible] ॥ १८ ॥ [illegible] गोरोचनेति। गोरोचनाया निकष [illegible] तस्या रेखा [illegible] पिङ्गो जटाकलापो जटासमूहो यस्य। [illegible] मुक्तागुणमौक्तिक [illegible] ॥ १९ ॥ उर्वशी। [illegible] इति विभाषा। [illegible] इति विभाषा [illegible]। उर्वशी। भगवन्, प्रणमामि [illegible]

राजा—अथ विहरोऽनुगृहीतम् ।

(नारदमुपवेशयति । सर्वे नारदमुपविशन्ति ।)

राजा—(सविनयम् ।) भगवन्, किमागमनप्रयोजनम् ।

नारदः—राजन्, श्रूयतां महेन्द्रसंदेशः ।

राजा—अवहितोऽस्मि ।

नारदः—प्रभावदर्शी मघवा वनगमनाय कृतबुद्धिं भवन्तमनुशास्ति ।

राजा—किमाज्ञापयति ।

नारदः—त्रिकालदर्शिभिर्मुनिभिरादिष्टः सुरासुरविमर्दो भावी । भवांश्च सांयुगीनः सहायो नः । तेन न त्वया शस्त्रसंन्यासः कार्यः । इयं चोर्वशी च यावदायुस्तव सहधर्मचारिणी भवत्विति ।

उर्वशी—(अपवार्य ।) हृदयादिव शल्यमपनीतम् ।

राजा—परमनुगृहीतोऽस्मि परमेश्वरेण ।

नारदः—युक्तम् ।

[illegible] कुर्यात् [illegible] ।

[illegible] ॥ २० ॥

[illegible]

[illegible]

रम्भा—अज्ज मे अहिसेअसमारो ।

नारद —उपवेश्यतामयमायुष्मान् भद्रपीठे ।

(रम्भा कुमारं भद्रपीठे उपवेशयति ।)

नारद —(कुमारस्य शिरसि कलशमावर्ज्य ।) रम्भे, निर्वर्त्यतामस्य शेषो विधिः ।

रम्भा—(प्रणामं निर्वर्त्य ।) वच्छ, पणम भअवन्द पिदरो अ ।

(कुमारः तथा प्रणमति ।)

नारद —स्वस्ति भवते ।

राजा—कुलधुरंधरो भव ।

उर्वशी—पिदुणो आराहओ होदि ।

(नेपथ्ये वैतालिकद्वयम् ।)

प्रथमः—विजयतां युवराजः ।

अमरमुनिरिवात्रिः सद्गुरुत्रेरिवेन्दु
र्बुध इव शिशिरांशोर्बोधनस्येव देव ।
भव पितुरनुरूपस्त्वं गुणैर्लोककान्तै
रतिशयिनि समस्ता वत्स पर्याशिषस्ते ॥ २१ ॥

१ अद्य मेऽभिषेकसमारः ।

२ वत्स प्रणम भगवन्तं पितरौ च ।

३ पितुराराधको भव ।

स्वाभिषेकसमारः । समारो विस्तर [illegible] ॥ भद्रपीठे इमाभिषेकासनम् । भद्रासनलक्षणं चाह [illegible]पुराणे— [illegible] [illegible]स च वा । भद्रासन प्रवनभ्य [illegible] ॥ [illegible] च [illegible] [illegible]ब्रह्मर्षिगाथा च— [illegible] इत्य पादाधिको [illegible] । [illegible] ॥ इति ॥ रम्भा । [illegible] । [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] । [illegible] [illegible]मपश्ये । प्रथमो वैतालिकः । अमरमुनिरिति । बोधनो बुधः । [illegible] इति पाठस्यार्थः स एव । [illegible] राजा । [illegible]

राजा—अथ विष्टरोऽनुगृह्यताम् ।

(नारदस्तथोपविष्टः । सर्वे नारदमनूपविशन्ति ।)

राजा—(सविनयम् ।) भगवन्, किमागमनप्रयोजनम् ।

नारदः—राजन्, श्रूयतां महेन्द्रसंदेशः ।

राजा—अवहितोऽस्मि ।

नारदः—प्रभावदर्शी मघवा वनगमनाय कृतबुद्धिं भवन्तमनुशास्ति ।

राजा—किमाज्ञापयति ।

नारदः—त्रिकालदर्शिभिरादिष्टः सुरासुरविमर्दो भावी । भवांश्च सांयुगीनः सहायः । तेन न त्वया शस्त्रन्यासः कर्तव्यः । इयं चोर्वशी यावदायुस्तव सहधर्मचारिणी भवत्विति ।

उर्वशी—(अपवार्य ।) सल्लं णिअ हिअआदो अवणीदम् ।

राजा—परमनुगृहीतोऽस्मि परमेश्वरेण ।

नारदः—युक्तम् ।

त्वत्कार्यं वासवः कुर्यात्त्वं च तस्येष्टकार्यकृत् ।
सूर्यः संवर्धयत्यग्निमग्निः सूर्यं स्वतेजसा ॥ २० ॥

(आकाशमवलोक्य ।) रम्भे, उपनीयतां महेन्द्रेण संभृतः कुमारस्याभिषेकः ।

१ शल्यमिव हृदयादपनीतम् ।

विष्टरः आसनम् । अवहितः [illegible] महीयते इति [illegible] ॥ प्रभावेन पश्यति तथोक्तः ॥ त्रिकालदर्शिभिः [illegible] भविष्यद्युद्ध सुरविमर्दः देवदानवसङ्ग्रामः भावी [illegible] । संयुगे युद्धे साधुः सांयुगीनः । सांयुगीनो रणे साधुः इत्यमरः । शस्त्रन्यासः शस्त्रत्यागः । यावदायुः यावज्जीवम् ॥ उर्वशी । शल्यमिव हृदयादपनीतम् ॥ त्वत्कार्यमिति । वासवः इन्द्रः । इष्टानि कार्याणि करोतीति तथोक्तः । अग्निर्यो हि [illegible] सूर्यमनु [illegible] सूर्यं [illegible] ॥ २० ॥ रम्भा । अथवा

रम्भा—अअं से अहिसेअसंभारो[1] ।

नारद—उपवेश्यतामयमायुष्मान्भद्रपीठे ।

(रम्भा कुमारं भद्रपीठ उपवेशयति ।)

नारद—(कुमारस्य शिरसि कलशमावर्ज्य ।) रम्भे, निर्वर्त्यतामस्य शेषो विधिः ।

रम्भा—(यथोक्तं निर्वर्त्य ।) वच्छ, पणम भअवन्दं पिदरो अ[2] ।

(कुमारस्तथा प्रणमति ।)

नारद—स्वस्ति भवते ।

राजा—कुलधुरंधरो भव ।

उर्वशी—पिदुणो आराहओ होहि[3] ।

(नेपथ्ये वैतालिकद्वयम् ।)

प्रथमः—विजयतां युवराजः ।

अमरमुनिरिवात्रिः स्रष्टुरत्रेरिवेन्दु-
बुध इव शिशिरांशोर्बोधनस्येव देवः ।
भव पितुरनुरूपस्त्वं गुणैर्लोककान्तै-
रतिशयिनि समस्ता वंश एवाशिषस्ते ॥ २१ ॥

---

१ अयमस्याभिषेकसंभारः ।
२ वत्स प्रणम भगवन्तं पितरौ च ।
३ पितुराराधको भव ।

स्याभिषेकसंभारः । संभारो विस्तरसम्भोगोपकरणसामग्री ॥ भद्रपीठे देवार्चन समासनम् । भद्रासनलक्षणं चोक्तं देवीपुराणे— हेमं च राजतं ताम्रं क्षीरवृक्षमयं च वा । भद्रासनं प्रकर्तव्यं सार्धहस्तसमुच्छ्रितम् ॥ सपादहस्तमानं च राज्ञो माण्डलिकान्तरात् ॥ वराद्धर्वहितानां च— त्रिविधस्त्वासोत्कर्षो हस्तः पादाधिकोऽधमुत्तमः । माण्डलिकानन्तरचित्तसमराज्यार्थिनां शुभम् ॥ इति ॥ रम्भा । वत्स प्रणम भगवन्तं पितरौ च ॥ उर्वशी । पितुराराधको भव । पितुरस्य वचनानि भवन्तु इत्यपि क्वचित्पाठः । यथापि नैतच्छुभमुच्यते ततस्तस्य भवति सर्वं नेपथ्ये । प्रथमो वैतालिकः । अमरमुनिरिति । बोधनो बुधः । एवं इति पाठेऽप्यर्थः स एव । देवो राजा । पुरूरवा इत्यर्थः । राजा भ्रारको

द्वितीयः—

तव पितरि पुरस्तादुन्नतानां स्थितेऽस्मिन्
स्थितिमति च विभक्तां त्वय्यनाकम्प्यधैर्ये ।
अधिकतरमिदानीं राजते राजलक्ष्मी
हिमवति जलधौ च व्यस्तनीयेव गङ्गा ॥ २२ ॥

रम्भा—दिट्ठिआ पिअसही पुत्तअस्स जुवराअसिरीं पेक्खिअ भत्तुणो अविरहेण वड्ढदि[1] ।

उर्वशी—मे साधारणो ज्जेव एसो अब्भुदओ । (कुमारं हस्ते गृहीत्वा ।) जाद, जेट्ठमादरं वन्देहि[2] ।

राजा—तिष्ठ । सममेव तत्रभवत्याः समीपं यास्यामस्तावत् ।

नारदः—

आयुषो यौवराज्यश्रीः स्मारयत्यात्मजस्य ते ।
अभिषिक्तं महासेनं सैनापत्ये मरुत्वता ॥ २३ ॥

राजा—अनुगृहीतोऽस्मि मघवता ।

नारदः—भो राजन्, किं ते भूयः प्रियं करोतु पाकशासनः ।

१ दिष्ट्या प्रियसखी पुत्रकस्य युवराजश्रियं प्रेक्ष्य भर्तुरविरहेण वर्धते ।

२ ननु साधारण एवायमभ्युदयः । जात, ज्येष्ठमातरं वन्दस्व ।

[illegible]

राजा—अतः परमपि प्रियमस्ति । यदि भगवान्पाकशासनः प्रसादं करोतु । तत्

(भरतवाक्यम्)

परस्परविरोधिन्योरेकसंश्रयदुर्लभम् ।
संगतं श्रीसरस्वत्योर्भूयादुद्भूतये सताम् ॥ २४ ॥

अपि च ।

सर्वस्तरतु दुर्गाणि सर्वो भद्राणि पश्यतु ।
सर्वः कामानवाप्नोतु सर्वः सर्वत्र नन्दतु ॥ २५ ॥

(इति निष्क्रान्ताः सर्वे ।)

पञ्चमोऽङ्कः ।

समाप्तमिदं श्रीकालिदासकृतं विक्रमोर्वशीयं नाम त्रोटकम् ।

इ ॥ परस्परेति । संश्रय आश्रयः । संगतं मिलनम् । उद्भूतये उत्कर्षभूत्यै ॥ २४ ॥ सर्व इति । दुर्गाणि दुःखानि । भद्राणि कल्याणानि । 'श्वःश्रेयसं शिवं भद्रं कल्याणम्' इत्यमरः । कामानभिलाषान् । 'कामोऽभिलाषः' इत्यमरः । सर्वत्र सर्वस्मिन्स्थले सर्वस्मिन्काले च नन्दतु आनन्दं प्राप्नोतु ॥ २५ ॥

श्रीनिम्बेकरवंशभूषणमणिः श्रीतातभट्टात्मजः
श्रीमद्दीक्षितरङ्गनाथविबुधो धीरो धराविश्रुतः ।
श्रीनारायणबालकृष्णकृतिनौ जज्ञे तनूजौ स्फुर-
द्विद्वद्दन्तिकरीन्द्रकुम्भदलनीसंभारिपञ्चाननौ ॥

सर्वतन्त्रस्वतन्त्रश्रीबालकृष्णात्तनूद्भूतौ ।
श्रीवेणीमाधवबुधरङ्गनाथाभिधौ सुतौ ॥

व्योमकेशपुरभेदनवासी जानकीशपदपद्ममिलिन्दः ।
रङ्गनाथ इममाशु वितेने प्रीतये रघुवरस्य निबन्धम् ॥

कृतेयं विक्रमोर्वश्या रङ्गनाथमनीषिणा ।
प्रकाशिका काशिकादिपत्तनेषु प्रकाशताम् ॥

प्रेक्षाविशेषमथनेन वितर्कदाम्ना
भूम्ना परोपकृतये विबुधेश्वराणाम् ।
साहित्यसागरत एष समाकर्ष
ग्रन्थः सुधाधिककथः किल रङ्गनाथः ॥

पौरोभाग्यनिवेशितादायवनामापाततः पश्यता
मामूलं कलुषैकसद्मकृतामारभ्य स्तुतिं कुर्वताम् ।
किं न कार्यमनार्यसंगतिमतामाम्नायमिह श्रीमता
मानदोषकलिकाविकासितहृदां प्रेमैकनिष्ठं सताम् ॥

नयनधरणिभूधद्भूमिते(१७१२)ऽब्दे नभस्ये
ऽसितदल इह नागाना तिथावर्कवारे ।
सुरभिपगधिदैवत्येऽपि भे वृद्धियोगे
ऽकृत कृतमतिरेन रङ्गनाथ प्रपूर्णम् ॥

इत्थ सत्पदबन्धुरा गुणधुरा धाराधरालङ्कृते
सारा सत्कविसागरान्तरमिता मोदोल्लसत्सागरा ।
पीतांकान्तिभराचिराद्विरचिता श्रीरङ्गनाथाह्वये
नेयं भाववता नवत्वविरतं मामोदिनी भामिनी ॥

यदालिख्यापयदिदं रङ्गनाथस्तदा किल ।
रूपीद्वन्द्विधराधीरा समवेता बभूविरे ॥
निम्बेकरोपनामश्रीरङ्गनाथतनूजने ।
श्रीबालकृष्णविदुषो जगन्नाथाद्य पुस्तकम् ॥

इति श्रीमद्यायजूकमयरश्रिम्बेकरमौनिवंशोत्तंसरङ्गना
थसूनीक्षितकुक्षिजविदुषुन्दपुरन्दरश्रीबालकृष्ण
भट्टाङ्गोद्भूतरङ्गनाथविरचितायां विक्रमोर्वशी
प्रकाशिकायां पञ्चमाङ्कोऽयम् ॥

श्लोकसूची ।